

LATVIJAS REPUBLIKAS
VESELĪBAS MINISTRIJA

NARKOTIKU LIETOŠANA IZKLAIDES VIETĀS PĒTĪJUMA REZULTĀTI

Rīga, 2008

Pētījuma pasūtītājs:

V/a „Sabiedrības veselības aģentūra”
Rīga, Klijānu iela 7, LV-1012

Pētījuma veicējs:

SIA „Socioloģisko pētījumu institūts” Ilzes Koroļevas vadībā
Dzirnavu 133, Rīga, LV-1050

Pētījuma autori:

Ilze Koroļeva, Ieva Kārkliņa, Sigita Sniķere, Inta Mieriņa.

Socioloģisko pētījumu institūts pateicas par atbalstu pētījuma veikšanā Sabiedrības veselības aģentūras Atkarību slimību epidemioloģiskās uzraudzības centra vadītājai Aijai Pelnei, pētniekam Mārcim Trapencierim, speciālistēm Sandrai Pērkonei, Lindai Sīlei un Ievai Pūgulei, kā arī intervētajiem ekspertiem un jauniešiem, kuri piedalījās šajā pētījumā.

Atslēgas vārdi: atkarību izraisošās vielas, deviance, alkohola lietošana, smēķēšana, narkotiku lietošana, jaunatne

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz **v/a „Sabiedrības veselības aģentūra”** obligāta.

Pārskats pieejams arī internetā www.sva.gov.lv

SATURS

Attēlu rādītājs	6
Tabulu rādītājs	8
IEVADS	9
1. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA	10
2. LIKUMDOŠANAS UN TIESĪBU AKTU ANALĪZE. PĒTĪJUMI PAR ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANU IZKLAIDES VIETĀS	13
2.1. Pārskats par narkotiku izplatību izklaides vietās ierobežojošiem normatīvajiem aktiem un politikas dokumentiem	13
2.2. Latvijā un citās valstīs veikto pētījumu pārskats	16
3. ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANAS PROBLĒMA IZKLAIDES VIETĀS: EKSPERTU VIEDOKLIS	20
3.1. Narkotiku izplatības izklaides vietās raksturojums	20
3.1.1. Pašreizējās situācijas un notikušo izmaiņu narkotiku izplatības jomā raksturojums	20
3.1.2. Pašreizējās situācijas narkotiku izplatības jomā skaitlisks raksturojums	22
3.1.3. Narkotiku lietošanas atšķirības dažādās izklaides vietās	24
3.2. Izklaides narkotiku lietošanas paradumi	27
3.2.1. Narkotiku lietošanas riska faktori	27
3.2.2. Populārākās narkotiskās vielas izklaides vietās	29
3.2.3. Alkohola un narkotisko vielu lietošanas saistība	30
3.3. Naktsklubs - „klubu kultūras” pamatelements - narkotiku izplatības kontekstā	30
3.3.1. Narkotiku lietošanas un izplatīšanas iespējas izklaides vietās	30
3.3.2. Izklaides vietu īstenotie narkotiku ierobežošanas un kontroles pasākumi	31

3.3.3. Speciālistu īstenotie narkotiku ierobežošanas pasākumi izklaides vietās	34
3.4. Profilakses pasākumu raksturojums	35
3.4.1. Galvenās problēmas narkotiku ierobežošanas un profilakses jomā Latvijā	36
3.4.2. Izklaides vietu vadītāju un iesaistīto speciālistu sadarbība profilakses jomā	37
3.4.3. Efektīvākie profilakses pasākumi izklaides narkotiku izplatības ierobežošanai	38
3.5. Nākotnes prognozes narkotiku izplatības jomā: problēmas un risinājumi	42
3.5.1. Nepieciešamā rīcība narkotiku izplatības izklaides vietās samazināšanai	43
 4. ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANA IZKLAIDES VIETĀS: IZPLATĪBA, UZSĀKŠANA UN ATTIEKSME	44
4.1. Izklaides vietu un to apmeklētāju raksturojums	44
4.2. Jauniešu brīvais laiks un izklaides	49
4.3. Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība	52
4.3.1. Smēķēšana	52
4.3.2. Alkohols	68
4.3.3. Narkotikas	78
4.4. Narkotiku pieejamība	97
4.5. Narkotisko vielu lietošanas iemesli un lietošanas vērtējums jauniešu skatījumā	116
4.5.1. Attieksme pret narkotiku lietošanu: pozitīvie un negatīvie aspekti	116
4.5.2. Narkotisko vielu lietošanas uzsākšana: iemesli un situācijas	119
4.6. Narkotiku lietošanas situācijas un lietošanas seku vērtējums	122
4.6.1. Narkotika pamēģināšana: situācijas raksturojums	122
4.6.2. Narkotika lietošana: situācijas raksturojums	125
4.6.3. Lietošanas seku vērtējums	126
 5. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	130

ATTĒLU RĀDĪTĀJS

1. attēls.	Smēķēšanas regularitāte (%)	52
2. attēls.	Smēķēšanas pieredze (%)	53
3. attēls.	Izsmēķēto cigarešu skaits (%)	53
4. attēls.	Smēķēšanas izplatība dažādās vecuma grupās (%)	54
5. attēls.	Smēķēšanas regularitāte dažādās vecuma grupās (%)	54
6. attēls.	Smēķēšanas izplatība Rīgā (%)	55
7. attēls.	Vīriešu un sieviešu smēķēšanas pieredze (%)	55
8. attēls.	Smēķēšanas regularitāte dzimumu griezumā (%)	56
9. attēls.	Apmeklētāju ar dažādu izglītības līmeni smēķēšanas regularitāte (%)	57
10. attēls.	Smēķēšanas regularitāte saistībā ar nodarbošanos (%)	57
11. attēls.	Smēķēšanas regularitāte saistībā ar personīgajiem ienākumiem (%)	58
12. attēls.	Smēķēšanas izplatība draugu lokā (%)	59
13. attēls.	Draugu smēķēšanas paradumu saistība ar paša smēķēšanas intensitāti (%)	59
14. attēls.	Smēķēšana vīriešu un sieviešu draugu lokā (%)	60
15. attēls.	Smēķēšanas ieradumi jauniešu draugu vidū Rīgā (%)	60
16. attēls.	Smēķēšanas izplatība jauniešu ar dažādu izglītības līmeni draugu vidū (%)	61
17. attēls.	Jauniešu ar dažādiem ienākumiem draugu smēķēšanas ieradumi (%)	62
18. attēls.	Smēķēšanas uzsākšanas vecums (%)	62
19. attēls.	Smēķēšanas uzsākšanas vecuma grupas (%)	63
20. attēls.	Smēķēšanas atmešanas mēģinājumi (%)	64
21. attēls.	Smēķēšanas atmešanas mēģinājumi dažādās vecuma grupās (%)	64
22. attēls.	Smēķēšanas atmešanas mēģinājumu saistība ar smēķēšanas regularitāti (%)	65
23. attēls.	Smēķēšanas atmešanas mēģinājumi starp strādājošajiem un nestrādājošajiem klubu apmeklētājiem (%)	66
24. attēls.	Ūdens pīpes pamēģināšana un smēķēšana (%)	66
25. attēls.	Ūdens pīpes pīpēšana dažādās vecuma grupās (%)	67
26. attēls.	Ūdens pīpes pīpēšana dažādās ienākumu grupās (%)	68
27. attēls.	Alkohola pamēģināšana (%)	68
28. attēls.	Alkohola pamēģināšanas vecums (%)	69
29. attēls.	Alkohola lietošana vecāku ģimenē (%)	69
30. attēls.	Alkohola lietošanas saistība ar vecāku ģimenes alkohola lietošanas paradumiem (%)	70
31. attēls.	Alkohola lietošanas biežums pēdējā gada laikā (%)	71
32. attēls.	Alkohola lietošanas biežums dzimumu griezumā (%)	71
33. attēls.	Alkohola lietošana Rīgā (%)	72
34. attēls.	Alkohola lietošanas biežums dažādās vecuma grupās (%)	73
35. attēls.	Alkohola lietošana saistībā ar nodarbinātību (%)	73
36. attēls.	Alkohola lietošanas biežums saistībā ar ienākumiem (%)	74
37. attēls.	Alkohola lietošanas biežuma saistība ar smēķēšanu (%)	75
38. attēls.	Alkohola patēriņš dienas laikā (%)	75
39. attēls.	Vienā dienā izdzertā alkohola daudzuma saistība ar smēķēšanu (%)	76
40. attēls.	Vīriešu un sieviešu vienā dienā izdzertā alkohola daudzums (%)	76
41. attēls.	Vienā dienā izdzertā alkohola daudzums Rīgā (%)	77
42. attēls.	Vienā reizē izdzertā alkohola daudzums saistībā ar nodarbošanos (%)	78
43. attēls.	Priekšstati par narkotisko vielu lietošanas izplatību jauniešu vidū (%)	78
44. attēls.	Narkotiku lietošanas izplatība draugu un paziņu vidū (%)	79

45. attēls.	Rīgas klubu apmeklētāju priekšstats par narkotiku lietošanas izplatību jauniešu vidū (%)	80
46. attēls.	Dažāda vecuma jauniešu priekšstats par narkotiku lietošanas izplatību jauniešu vidū (%)	81
47. attēls.	Narkotiku lietošanas izplatība starp jauniešu ar dažādu ienākumu līmeni draugiem (%)	81
48. attēls.	Narkotiku lietošanas pieredze (%)	82
49. attēls.	Narkotiku lietošana Rīgā (%)	82
50. attēls.	Narkotiku lietošanas pieredze dzimumu griezumā (%)	83
51. attēls.	Narkotiku lietošanas izplatība dažādās vecuma grupās (%)	83
52. attēls.	Narkotiku lietošanas izplatība dažādās ienākumu grupās (%)	85
53. attēls.	Narkotiku lietošanas saistība ar draugu uzvedību (%)	86
54. attēls.	Priekšstati par narkotiku lietošanas izplatību jauniešu vidū saistībā ar paša pieredzi narkotiku lietošanā (%)	86
55. attēls.	Narkotiku lietošanas saistība ar smēķēšanu (%)	87
56. attēls.	Narkotiku lietošanas saistība ar alkohola lietošanu (%)	88
57. attēls.	Dažādu psihoaktīvo vielu pamēģināšana (%)	89
58. attēls.	Nelegālo atkarību izraisošo vielu pamēģināšana (%)	90
59. attēls.	Dažādu psihoaktīvo vielu lietošana pēdējā gada un mēneša laikā (%)	91
60. attēls.	Narkotiku un alkohola lietošanas biežums pēdējā mēneša laikā (%)	92
61. attēls.	Nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošana pēdējā gada un mēneša laikā (%)	92
62. attēls.	Nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošana pēdējā gada un mēneša laikā Rīgā (%)	93
63. attēls.	Narkotiku lietošana pēdējā gada un mēneša laikā dzimuma grupās (%)	93
64. attēls.	Narkotiku lietošana pēdējā gada un mēneša laikā saistībā ar ienākumiem (%)	94
65. attēls.	Narkotiku lietošanas biežuma saistība ar narkotiku lietošanu draugu vidū (%)	95
66. attēls.	Narkotiku pamēģināšanas vecums (%)	96
67. attēls.	Regulāras narkotiku lietošanas uzsākšanas vecums (%)	96
68. attēls.	Priekšstats par to, kur visbiežāk iegādāties narkotikas (%)	102
69. attēls.	Vīriešu un sieviešu priekšstati par vietām, kur visbiežāk iegādāties narkotikas (%)	102
70. attēls.	Pēdējā gada laikā narkotikas lietojušo un nelietojušo jauniešu priekšstati par vietām, kur visbiežāk iegādāties narkotikas (%)	103
71. attēls.	Priekšstats par to, kur visvienkāršāk iegūt narkotikas Rīgā (%)	104
72. attēls.	Informētība par narkotiku tirdzniecības punktiem dzīvesvietas tuvumā (%)	105
73. attēls.	Informētība par narkotiku izplatīšanas vietām dzimumu griezumā (%)	105
74. attēls.	Priekšstati par narkotiku iegādes sarežģītību jauniešu iecienītās izklaides vietās (%)	107
75. attēls.	Priekšstati par narkotiku iegādes sarežģītību izklaides vietās Rīgā (%)	107
76. attēls.	Narkotiku iegādes sarežģītība saistībā ar ienākumiem (%)	108
77. attēls.	Narkotiku piedāvāšana (%)	110
78. attēls.	Narkotiku piedāvāšanas saistība ar lietošanu pēdējā gada laikā (%)	111
79. attēls.	Narkotiku piedāvāšana Rīgā (%)	111
80. attēls.	Narkotiku piedāvāšana vīriešiem un sievietēm (%)	112
81. attēls.	Bez maksas piedāvātā narkotiskā viela (%)	114
82. attēls.	Vieta, kur pēdējoreiz piedāvātas narkotikas (%)	115
83. attēls.	Vieta, kur pēdējoreiz piedāvātas narkotikas Rīgā (%)	115

TABULU RĀDĪTĀJS

1. tabula.	Ekspertu saraksts	11
2. tabula.	Pētījumi par narkotiku izplatību izklaides vietās Eiropā	16
3. tabula.	RGPP KrPP 1. biroja rezultatīvie rādītāji narkotiku aprites ierobežošanā	22
4. tabula.	RGPP KrPP 1. biroja 3. nodaļas reidu rezultāti rēva pasākumos	23
5. tabula.	Situāciju biežums, kad trūkst saturīgas brīvā laika pavadīšanas iespējas (%)	49
6. tabula.	Jauniešu nodarbes brīvajā laikā (%)	50
7. tabula.	Izklaides vietu un kultūras pasākumu apmeklējumu biežums (%)	50
8. tabula.	Noteiktu izklaides vietu apmeklēšanas iemesli (%)	51
9. tabula.	Iemesli, kādēļ neapmierina noteiktas izklaides vietas (%)	52
10. tabula.	Dažāda vecuma vīriešu un sieviešu smēķēšanas pieredze (%)	56
11. tabula.	Dažāda vecuma un ienākumu grupu apmeklētāju smēķēšanas regularitāte (%)	58
12. tabula.	Narkotiku lietošana dažādās vecuma un dzimuma grupās (%)	84
13. tabula.	Narkotiku lietošanas saistība ar nodarbinātību (%)	84
14. tabula.	Nelegālo atkarību izraisīto vielu iegūšanas grūtības 24 stundu laikā (%)	97
15. tabula.	Nelegālo atkarību izraisīto vielu iegūšanas grūtības saistībā ar narkotiku lietošanu pēdējā gada laikā (%)	98
16. tabula.	Nelegālo atkarību izraisīto vielu iegūšanas sarežģītība Rīgā (%)	99
17. tabula.	Pēdējā gada laikā lietoto narkotiku iegūšanas vieta (%)	100
18. tabula.	Pēdējā gada laikā lietoto narkotiku ieguves avoti (%)	101
19. tabula.	Informētība par narkotiku tirdzniecības vietām saistībā ar dzimumu un narkotiku lietošanas pieredzi pēdējā gada laikā (%)	106
20. tabula.	Narkotiku piedāvāšanas saistība ar dzimumu un narkotiku lietošanas pieredzi (%)	113
21. tabula.	Pozitīvie un negatīvie narkotiku lietošanas aspekti	118
22. tabula.	Svarīgākie iemesli, kāpēc jaunieši lieto narkotikas (%)*	119
23. tabula.	Svarīgākie iemesli, kāpēc jaunieši uzsāk lietot narkotikas (%)*	120
24. tabula.	Iemesli, kas atturējuši no narkotisko vielu lietošanas (% no tiem, kas nav lietojuši)	121
25. tabula.	Pirmoreiz lietotā narkotiskā viela (% no narkotikas lietojušajiem)	122
26. tabula.	Situācijas, kad un kāpēc pirmo reizi pamēģinātas narkotiskās vielas (% no lietojušajiem)	123
27. tabula.	Pirmo reizi lietotās nelegālās atkarību izraisošās vielas ieguves avots (% no lietojušajiem)	124
28. tabula.	Pirmo reizi lietotās nelegālās atkarību izraisošās vielas ieguves vieta (% no lietojušajiem)	124
29. tabula.	Narkotiku lietošanas iemesli (% no lietojušajiem)	125
30. tabula.	Situācijas un gadījumi, kad jaunieši mēdz lietot narkotiskās vielas (% no lietojušajiem)	126
31. tabula.	Uzskati par narkotiku lietošanu kā jaunatnes kultūras sastāvdaļu (%)	127
32. tabula.	Viedokļi par narkotiku lietošanu kā jaunatnes kultūras sastāvdaļu	127

Rietumeiropas valstu izklaides vietās sintētisko psihoaktīvo vielu lietošana aktualizējās jau pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados, taču to izplatība bija lokāla un galvenokārt saistīta ar dažādām jaunatnes subkultūrām, piemēram, hipiju un panku kustībām. Astoņdesmitajos gados, izplatoties reivam un tehno mūzikas virzienam, strauji pieauga arī narkotiku lietošanas popularitāte jauniešu vidū. Nelegālās atkarību izraisošās vielas, kas sākotnēji bija akceptētas šaurā sabiedrības grupā, arvien biežāk kļuva pieejamas izklaides vietās – bāros, diskotēkās, naktsklubos un citos, ar mūziku saistītos, jauniešu apmeklētos pasākumos.

Latvijā, līdzīgi kā citās postkomunisma valstīs, narkotiku lietošanas izplatība sabiedrībā pieauga līdz ar neatkarības atgūšanu, bet izklaides vietās tās kļuva pieejamas aptuveni deviņdesmito gadu vidū, pamazām kļūstot par neatņemamu jauniešu izklaides daļu. Šobrīd, ņemot vērā sabiedrībā populāros mūzikas virzienus un kultūras globalizāciju, ir pamats uzskatīt, ka narkotiku lietošana tapusi par uzvedības normu izklaides vietās.

Šajā nolūkā Socioloģisko pētījumu institūta sociologi pēc Sabiedrības veselības aģentūras pasūtījuma veica pētījumu, apzinot atkarību izraisīto vielu lietošanas problemātiku izklaides vietu apmeklētāju vidū. Pētījuma mērķis bija noskaidrot nelegālo atkarību izraisīto vielu lietošanas izplatību izklaides vietās, vielu lietošanas paradumus un motivāciju izklaides vietu apmeklētāju vidū, kā arī noteikt populārāko narkotisko vielu tipus. Vienlaikus tika iegūta informācija arī par legālajām atkarību izraisītajām vielām – alkoholu un tabaku, kā arī noskaidrota šo vielu lietošanas saistība ar narkotiskām vielām.

Nelegālo atkarību izraisīto vielu izpēti izklaides vietās un izklaides vietu apmeklētāju vidū ir svarīga, pirmkārt, lai prognozētu izmaiņas narkotiku lietošanas paradumos sabiedrībā kopumā. Tā kā izklaides vietas apmeklē pārsvarā aktīvi jaunieši, kuri ir uzņēmīgi pret ārpasaules ietekmēm un labprāt akceptē dažādas novitātes, tad tieši šajā sabiedrības daļā vispirmām kārtām iespējams identificēt notiekošās izmaiņas narkotiku lietošanā. Otrkārt, narkotisko vielu lietošanas izpēti izklaides vietās svarīga, lai apzinātu nepieciešamos selektīvās profilakses pasākumus šo vielu pieprasījuma mazināšanai.

Pētījums veikts, izmantojot integrētas socioloģiskas pētījumu metodes – ekspertu intervijas, esošo pētījumu sekundāro analīzi, likumdošanas un politikas dokumentu analīzi, izklaides vietu apmeklētāju kvantitatīvu aptauju un fokusa grupu diskusiju ar jauniešiem – izklaides vietu apmeklētājiem. Kā sekundāra metode, kura ļauj raksturot izklaides vietu vidi, klubu apmeklētājus un akcentēt marginālus narkotiku lietošanu sekmējošus faktorus izklaides vietās, izmantots ietvertais novērojums tajos klubos un bāros, kuros veikta jauniešu kvantitatīva aptauja.

Šajā pārskatā raksturota narkotiku lietošanas izplatība un vielu lietošanas paradumi izklaides vietu apmeklētāju vidū. Pārskata pirmajā daļā sniegts pētījuma metodoloģijas raksturojums, otrajā daļā – analizēti ar narkotiku apkarošanu un profilaksi saistītie likumdošanas un politikas dokumenti, bet trešajā daļā apkopoti ekspertu viedokļi par narkotiku lietošanas problemātiku izklaides vietās. Šo informāciju papildina izklaides vietu apmeklētāju aptaujas rezultāti, kas atsevišķi aplūkoti pārskata ceturtajā daļā.

1. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Atbilstoši pētījuma mērķim, kas paredz iegūt analītisku bāzi narkotiku lietošanas izplatības un lietošanas paradumu analīzei, noskaidrojot nelegālo atkarības vielu izplatības līmeni izklaides vietās, tika izvirzīti šādi uzdevumi:

- pamatojoties uz izklaides vietu apmeklētāju aptaujas datiem:
 - noskaidrot atkarību izraisošo vielu izplatības līmeni izklaides vietās,
 - veikt situācijas un atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanas motivācijas analīzi,
 - noskaidrot izplatītāko lietoto vielu tipus, kā arī apzināt jauno, mazāk izplatīto vielu veidus,
 - noskaidrot izklaides vietu apmeklētāju viedokli un attieksmi, kā arī informētību par psihoaktīvo vielu „drošumu” vai kaitīgumu,
 - noskaidrot vielu izplatības līmeni atkarībā no izklaides vietas tipa;
- pamatojoties uz profilakses darba speciālistu, policijas pārstāvju un izklaides vietu īpašnieku interviju rezultātiem:
 - apzināt vajadzības un iespējas sniegt ieguldījumu psihoaktīvo vielu izplatības un lietošanas ierobežošanā,
 - izvērtēt īpašnieku gatavību profilakses pasākumu īstenošanā,
- veikt pastāvošās likumdošanas analīzi un izvērtējumu un policijas statistikas izvērtējumu par izklaides vietās aizturētajām personām;
- pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, izstrādāt rekomendācijas profilakses darba organizēšanai izklaides vietās un likumdošanas uzlabošanai šajā jomā.

Lai sasniegtu pētījumā izvirzītos mērķus un uzdevumus, tika izmantotas vairākas savstarpēji papildinošas metodes – likumdošanas aktu un dokumentu analīze, 15 ekspertu intervijas ar izklaides vietu īpašniekiem, profilakses darba speciālistiem un policijas pārstāvjiem un kvantitatīva jauniešu – izklaides vietu apmeklētāju – aptauja (n=600) Rīgā, Daugavpilī un Liepājā. Pētījuma secinājumu un ieteikumu izstrādei papildus tika organizēta fokusa grupu diskusija Rīgā ar jauniešiem, kuri mēdz apmeklēt klubus un citas izklaides vietas vismaz reizi nedēļā.

Ekspertu intervijas

Ekspertu interviju galvenais uzdevums bija iegūt speciālistu un izklaides vietu īpašnieku viedokli un vērtējumu par atkarību izraisošo vielu lietošanu un ar to saistītajām problēmām izklaides vietās, kā arī noskaidrot vajadzības un gatavību dažādu aktivitāšu, kas vērstas uz vielu lietošanas ierobežošanu, īstenošanā. Cits uzdevums saistīts ar metodikas izstrādi kvantitatīvās aptaujas veikšanai. Ekspertu intervijās gūtā informācija un ieteikumi tika izmantoti aptaujas anketas izstrādē un izlases veidošanā.

Lai iegūtu informāciju par nelegālo atkarību izraisošo vielu izplatības

līmeni izklaides vietās un noskaidrotu problēmsituācijā un tās risināšanā iesaistīto speciālistu viedokļus, pētījuma ietvaros tika veiktas 15 daļēji strukturētas intervijas ar profilakses speciālistiem, policijas un medicīnas darbiniekiem, kā arī ar izklaides iestāžu vadītājiem (sk.1. tabulu).

1. tabula. Ekspertu saraksts

Ekspertu grupa	Ekspertu skaits	Ekspertu pārstāvētās institūcijas
Izklaides iestāžu vadītāji	6	Intervijas ar lielāko Rīgas, Liepājas un Daugavpils izklaides iestāžu vadošajiem darbiniekiem
Profilakses speciālisti	4	Speciālisti no Rīgas Atkarības profilakses centra un Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centra
Policijas pārstāvji	5	Rīgas pašvaldības policijas un Rīgas Galvenās policijas pārvaldes speciālisti
Medicīnas darbinieki	1	Rīgas slimnīcas uzņemšanas nodaļas mediķis
Kopā:	16	

Ekspertu intervijās iegūtā informācija palīdzējusi apzināt speciālistu vajadzības un iespējas sniegt ieguldījumu psihoaktīvo vielu izplatības un lietošanas ierobežošanā un izvērtēt īpašnieku gatavību iesaistīties profilakses pasākumu īstenošanā. Līdz ar pastāvošās likumdošanas analīzi, ekspertu viedokļu un rekomendāciju izvērtējumu, pētījuma noslēgumā izstrādāti ieteikumi profilakses darba organizēšanai izklaides vietās un likumdošanas uzlabošanai šajā jomā.

Kvantitatīvā izklaides vietu apmeklētāju aptauja

Pētījuma ģenerālo kopu veido izklaides vietu – klubu, bāru – apmeklētāji Rīgā, Daugavpilī un Liepājā. Izlases apjoms Rīgā (n=420) aprēķināts atbilstoši ģenerālajam kopumam, kura skaitliskais apjoms nav precīzi zināms. Daugavpilī un Liepājā tika noteiktas skaitliskās kvotas (attiecinīgi n=100 un n=80). Kopējais mērķa izlases apjoms (n=600) nodrošina iespēju iegūto informāciju analizēt pēc galvenajiem sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem – vecuma un dzimuma griezumā, bet nav pietiekams, lai veiktu psihotropo vielu lietošanas paradumu salīdzinājumu starp dažādām izklaides vietu apmeklētāju grupām, kā arī starp Rīgas, Liepājas un Daugavpils izklaides vietu apmeklētājiem.

Aptaujai tika izmantota stratificēta nejaušā izlase. Pirmajā solī tika izveidots 70 informācijas uzziņu dienesta 1188 uzņēmumu kataloga datu bāzē iekļauto izklaides vietu stratificēts saraksts atsevišķi Rīgā un Liepājā /Daugavpilī. Stratifikācijas kritēriji – izklaides vietas lielums un veids. Tika noteikts šāds uzņēmumu grupējums – lielle, vidēja un mazie klubi un bāri.

Otrajā solī pēc nejaušā atlases principa tika atlasītas izklaides vietas aptaujas veikšanai. Kopumā izlasē iekļāva 29 izklaides vietas. Atbilstoši informācijas konfidencialitātes prasībām, aptaujas vietu sarakstu npublicē ziņojumā. Tā kā trīs no izlasē iekļautajiem klubiem atteicās piedalīties pētījumā, to vietā tika piemeklētas

citas, pēc lieluma un tipa līdzīgas izklaides vietas. Tāpat viena no izlasē iekļautajām izklaides vietām tika atzīta par intervētājiem nedrošu un šī iemesla dēļ aptauju tajā neveica.

Aptauju īstenoja laika posmā no 2007. gada 20. novembra līdz 28. decembrim, kopumā veicot 601 interviju. Aptauja tika organizēta tieši izklaides vietās, galvenokārt nedēļas nogalē. Aptaujas metode izvēlēta atbilstoši pētījuma specifikai, kas orientēta uz izklaides vietu apmeklētāju – galvenokārt jauniešu mērķa auditoriju, kas atbilstoši speciālistu viedoklim un iepriekš veikto pētījumu rezultātiem uzskatāma par riska grupu saistībā ar psihotropo vielu lietošanu.

Aptaujas metode – tieša strukturēta intervija. Aptaujas datu salīdzināmībai un drošīcamībai, izstrādājot pētījuma instrumentāriju un izvēloties aptaujas metodi, tika izmantotas EMCDDA metodoloģiskās rekomendācijas, kā arī Latvijā iepriekš veikto pētījumu pieredze. Aptaujas anketā bez slēgtajiem jautājumiem iekļauts liels atklāto jautājumu skaits, kas ļauj respondentam brīvāk runāt par savu pieredzi, lietojot savus vārdus un izteikumus, kā arī atvieglo intervijas veikšanu bieži vien trokšņainā un slikti apgaismotā vietā.

2. LIKUMDOŠANAS UN TIESĪBU AKTU ANALĪZE. PĒTĪJUMI PAR ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANU IZKLAIDES VIETĀS

2.1. Pārskats par narkotiku izplatību izklaides vietās ierobežojošiem normatīvajiem aktiem un politikas dokumentiem

Nozīmīgākais politikas dokuments narkotiku izplatības ierobežošanas jomā Latvijā - MK 2005.gada 17.augustā apstiprinātā „Narkotisko un psihotropo vielu atkarības un izplatības ierobežošanas un kontroles valsts programma 2005.-2008.gadam”.

Programmas mērķis ir sekmēt narkotiku piedāvājuma un pieprasījuma samazināšanu, ar narkomāniju saistītu veselības traucējumu, nāves gadījumu un noziedzības samazināšanu.

Mērķa īstenošanai izstrādāti daudzveidīgi pasākumi 4 galvenajos rīcības virzienos:

- Koordinācijas, tiesiskās bāzes stiprināšanas un starptautiskās sadarbības jomā;
- Pieprasījuma samazināšanas jomā;
- Piedāvājuma samazināšanas jomā;
- Informācijas apkopošanas, izpētes un izvērtēšanas jomā.

Projekta ietvaros intervētie speciālisti izstrādāto politikas dokumentu novērtējuši ļoti atzinīgi, bet paiduši bažas par tajā ietverto pasākumu izpildi visai ierobežotā finansējuma dēļ.

Atkarību izraisošo vielu izplatības ierobežošanu, t.sk., jauniešu vidū Latvijā regulē sekojoši normatīvie akti:

1) Nelikumīgi veikto aktivitāšu kontekstā:

- Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss (46. pants nosaka administratīvo atbildību par nelikumīgām darbībām ar narkotiskām vai psihotropajām vielām nelielos apmēros, kā arī par minēto vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma);
- Krimināllikums (190., 249.-256.panti paredz atbildību par nelikumīgām darbībām ar narkotikām);
- Alkohola aprites likums;
- Alkoholisko dzērienu aprites likums;
- Likums “Par tabakas izstrādājumu realizācijas, reklāmas un lietošanas ierobežošanu”;
- Farmācijas likums;
- Likums „Par narkotisko un psihotropo vielu un zāļu likumīgās aprites kārtību”.

2) Saistībā ar profilaksi un ārstēšanu:

- Bērnu tiesību aizsardzības likums;
- Ārstniecības likums;
- Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums;
- Likums "Par audzināšanas rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem";
- MK noteikumi nr.726 (16.12.2003.) „Kārtība, kādā veicama obligātā ārstēšana bērniem, kuriem radušies psihiski vai uzvedības traucējumi alkoholisko dzērienu, narkotisko, psihotropo vai citu apreibinošu vielu lietošanas dēļ, un kārtība, kādā sociālās korekcijas izglītības iestādēs bērniem nodrošināma obligātā ārstēšana no alkohola, narkotisko un psihotropo vielu atkarības.”

Saskaņā ar intervēto policijas darbinieku sniegto informāciju, policijas reidos izklaides vietās visbiežāk tiek noteikti sekojoši pārkāpumi un sodi:

✓ Izklaides vietu apmeklētājiem:

- par administratīviem pārkāpumiem, par ko sastādīti administratīvie protokoli pēc Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 46. panta "Par narkotisko un psihotropo vielu neatļautu iegādāšanos vai glabāšanu nelielā apmērā vai narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma";
- par administratīviem pārkāpumiem saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 171. pantu "Par atrašanos sabiedriskā vietā tādā reibuma stāvoklī, kas aizskar cilvēka cieņu";
- uzsākti kriminālprocesi par narkotiku nelikumīgu glabāšanu un realizēšanu saskaņā ar Krimināllikuma 249.-256.panta nosacījumiem;

✓ Komersantiem – izklaides vietu vadītājiem - citi, ar narkotisko vielu lietošanu vai glabāšanu tieši nesaistīti pārkāpumi:

- likumpārkāpumi saistībā ar nepilngadīgu personu atrašanos kluba teritorijā;
- likumpārkāpumi komercdarbības jomā - neregistrētas ieejas biļetes, nauda bez apstiprinošiem grāmatvedības un kases dokumentiem, nelegāli mūzikas ieraksti u.tml.

Par šādiem pārkāpumiem tiek sastādīti administratīvie protokoli saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā noteikto.

Ņemot vērā ekspertu intervijās apkopoto informāciju, jāsecina, ka pētījuma dalībnieki bijuši vienoti domās un Latvijas politikas dokumentus un normatīvos aktus narkotiku apkarošanas jomā vērtējuši kopumā atzinīgi, īpaši izceļot:

- stingros sodus, kas saskaņā ar likumdošanu noteikti par narkotiku realizāciju;
- izmaiņas Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kas atcēlušas obligāto prasību personai piedalīties administratīvā protokola sastādīšanā un lēmuma pieņemšanā. Tādējādi pēc ekspertīzes, kas apstiprinājusi narkotisko vielu lietošanas faktu, policijas darbinieki var pieņemt lēmumu konkrētā administratīvajā lietā (piemēram, par narkotisko vielu lietošanu)

bez pašas personas klātbūtnes gadījumos, ja tā nav atsaukusies aicinājumam ierasties.

Diemžēl ekspertu vidū kritizēta normatīvajos aktos ietvertu prasību īstenošana ikdienā, īpaši saistībā ar narkotiku izplatīšanu un realizāciju:

Likumdošana normāla, bet, lai būtu tā, ka tā kā likumā ir, tā arī piešķirtu. Nevis tikai – nosacīti, nosacīti. (policijas darbinieki)

Būtībā jau likumdošana attiecībā pret narkotiku tirgotāju ir ļoti stingra, tikai tā tik stingri netiek pielietota. Visādā ziņā tā ir ļoti elastīga, skatoties pēc tiem tiesas procesiem, nekādi stingrie sodi jau tur netiek piemēroti. (profilakses speciālisti)

Tiesa, policijas darbinieki uzskata, ka adekvātu sodu piemērošanas ziņā ir notikušas pozitīvas izmaiņas un „tagad arī prokuratūrā jau darbinieki ir specializējušies, ir lielāka pieredze, tāpēc arī sodi tiek piemēroti nopietnāki”.

Visai skeptiski vērtēta pieeja, ka profesionāli izstrādātajai un 2005. gadā Ministru kabinetā apstiprinātajai „Narkotisko un psihotropo vielu atkarības un izplatības ierobežošanas un kontroles valsts programmai 2005.-2008.gadam” piešķirti ļoti ierobežoti finansu līdzekļi:

Līdz šim ir bijušas ļoti labas programmas narkotiku apkarošanas lomā, bet nav bijis finansiāls segums. Jābūt starpministriju sadarbībai un tam ir jābūt piešķirtam finansējumam, pretējā gadījumā tie ir vien speciālistu izdomātie labie darbi. (profilakses speciālisti)

Nepieciešamās izmaiņas likumdošanā

Nemot vērā narkotiku izplatības pieaugumu Latvijā, pētījumā intervētie eksperti konstatējuši sekojošu izmaiņu nepieciešamību saistošajos normatīvajos aktos:

- administratīvs sods komersantiem – izklaides vietu vadītājiem par to, ja viņu klubā tiek atklāti narkotiku lietotāji vai izplatītāji. Jāpiebilst, ka šīs bija vienīgās nepieciešamās izmaiņas likumdošanā, par ko runāja gan intervētie profilakses speciālisti, gan policijas darbinieki, uzskatot to par ļoti veiksmīgu motivējošu pasākumu aktīvāk strādāt pie narkotiku izplatības ierobežošanas. Tiesa, paši izklaides vietu vadītāji šādu viedokli ļoti asi kritizēja, norādot, ka tā ir atbildības novelšana no tiesībsargājošo institūciju pļeciem.

- narkotisko vielu daudzuma, par kura realizēšanu iestājas kriminālatbildība, samazināšana;

- administratīvā soda pielīdzināšana noteiktam rādītājam, piemēram, minimālajai vai vidējai algai valstī:

Tagad sods par sīko huligānismu ir maksimums Ls 5, ārzemniekam tas vispār ir kapeikas. Jābūt konkrētai summai, kādai sods „piesiets”, tad inflācijas dēļ nevajadzētu mainīt likumdošanu. Ja summa mainās, mainās sods. (policijas darbinieki)

- alternatīvu soda veidu (piemēram, sabiedriskais darbs u.tml.) un komplicētu soda formu ieviešana un aktīvāka piemērošana:

Ja būtu vairākas iespējas kaut kādā veidā to personu ietekmēt, tas viņu atturētu no konkrētās darbības. Piemēram, kļuva bargāki sodi par atrašanos reibuma stāvoklī pie stūres. Samazinājās aizturēto cilvēku skaits. Neapšaubāmi, ietekmē. [...] Cilvēks saprot, ka viņam ir neizdevīgi pārkāpt.

- izmaiņas likumdošanā, kas saistītas ar policijas darbinieku visai ierobežotajām iespējām iekļūt t.s. privātajā teritorijā. Lai gan policijas darbiniekiem nebija konkrēti priekšlikumi, tomēr, pēc viņu domām, iespējas ierobežot narkotisko vielu izplatību valstī tiešā veidā saistītas ar katras valsts narkotiku politiku, jo ir valstis, piemēram, ASV, kur privātajā telpā narkotiku apkarošanas kontekstā var iekļūt bez problēmām.

- kā atzina speciālisti, viņu ikdienas darbu būtiski ietekmē valsts politika narkotiku izplatības ierobežošanā kopumā, un t.s. „jumta” programmas īstenošanai paredzētais visai trūcīgais finansējums ne par ko cerīgu šajā jomā neliecina. Līdz ar to viena no būtiskākajām rekomendācijām saistībā ar politikas dokumentiem bija nepieciešamā finanšu apjoma piešķiršana programmā ietvertu pasākumu realizēšanai.

2.2.Latvijā un citās valstīs veikto pētījumu pārskats

Laika posmā no 1998.gada līdz šodienai Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrā (EMCDDA) informāciju par pētījumiem, kas saistīti ar narkotiku lietošanas izpēti izklaides vietās, sniegušas 18 Eiropas Savienības dalībvalstis, t.sk., Latvija (sk. 2.tab.).

2. tabula. Pētījumi par narkotiku izplatību izklaides vietās Eiropā.

Dalībvalsts	Aptaujas veikšanas gads	Izlases lielums	Īss apraksts
Beļģija	2000.-2004.	Vidēji n = 1000, katru gadu	38 rokmūzikas festivāli franču kopienā
	2003.	n = 645	Flāmu alkohola un narkotiku problēmu asociācijas VAD trenda pētījumi izklaides vietās flāmu kopienā
	2001.	Dati nav pieejami	Aptaujas 2 lielos pasākumos Gentā
Čehija	1998.	n = 505	Tehno mūzikas pasākums, Prāga
	2003.	n = 1652	Deju pasākumi
Vācija	1998.	n = 501	Tehno mūzikas pasākums, Berlīne
Grieķija	1998.	n = 305	Trance, house, roka un vietējās mūzikas pasākumi Atēnās
Spānija	1998.	n = 500	Tehno mūzikas pasākums, Madride
Francija	2003.	n = 2800	43 Parīzes izklaides vietas, ko apmeklē pārsvarā homoseksuāli orientēti vīrieši
	2004.-2005.	n = 1496	GRVS/OFDI elektroniskās mūzikas aptauja

Īrija	1990–tie	n = 20	Dzīlās intervijas ar ekstazī lietotājiem
	1990–tie	n = 10	Dzīlās intervijas ar kokaīna lietotājiem privātajās izklaides vietās
Itālija	2003.	n = 300	Cilvēki izklaides vietās Romā un Vicenzā
	2004.	n = 2015	Ļoti lieli festivāli Boloņā, Imolā un Arezzo
	2004.	n = 590	Ielas reiva parāde, vidējais vecums 24 gadi
Latvija	2000.	n = 400	Rīga
Lietuva	2000.	n = 290	Viļņa un Kauņa
Ungārija	2003.	n = 1059	Izklaides vietas
	1999.	n = 1507	Klubu apmeklētāji Budapeštā un 4 citās lielākajās pilsētās
	1997.	n = 373	Izklaides vietas - disko, ballītes un naktsklubi
Malta	2001.	n = 7	Dzīlās intervijas ar ekstazī lietotājiem Maltā
	2002.	n = 16	Ekstazī lietotāju aptauja Maltā
Nīderlande	1998.–2005.	n ~ 400	Nakts izklaides dzīves aptauja Amsterdamā
	2001.–2002.	n = 490	Reiva pasākumi Nīderlandē
	2003.	n = 431	Izklaides vieta Hāgā
	2003.–2005.	Dati nav pieejami	Ekspertu “grass root” panelis
Austrija	1998.	n = 505	<i>Techno</i> deju mūzikas pasākums Vīnē
	2001.	n = 838	ChEckIT
	2003.	n = 110	3 deju mūzikas pasākumi (<i>Drum'n bass</i> , <i>Freetekno</i> un <i>Goa</i>)
Slovākija	2005.	n = 227	3 lielu mūzikas festivālu apmeklētāji
Zviedrija	2004.	Dati nav pieejami	Intervijas un novērošana 2 vislielākajos mūzikas festivālos
	2004.	n = 129	4 savstarpēji salīdzinoši lielāko pilsētu naktsklubu izpēti projekti
Apvienotā Karaliste	2000.–2005.	n = 834 (vidēji)	Ilggadējās <i>Mixmag</i> aptaujas
	2000.	n = 760	6 galveno klubu apmeklētāju aptauja Anglijas dienvidaustrumos
Norvēģija	2004.	Dati nav pieejami	Pētījumi Oslo

Avots: Reitox nacionālās atskaides.

Iepazīstoties ar sniegto informāciju, jāsecina, ka dažādu valstu pētījumi metodoloģiski ir ļoti atšķirīgi:

- izmantotas atšķirīgas datu iegūšanas metodes (no dažādām daļēji strukturētajām intervijām ar *ekstazī* lietotājiem Maltā līdz pat 2,8 tūkst. respondentiem, kuri aptaujāti 43 izklaides vietās Francijā);

- dažādi ir pētījuma veikšanai izvēlētie pasākumi (no relatīvi nelielu naktsklubu apmeklētāju aptaujas līdz pat pētījumam, kas īstenots mūzikas festivālā, ko apmeklējuši ap 200 tūkst. cilvēku);
- atšķirīgs ir pētījumu reģionālais pārklājums (no situācijas izpētes atsevišķās pilsētās līdz reģionāla un valsts mēroga aptaujām)¹.

Tomēr, neskatoties uz atšķirīgo veikšanas metodoloģiju, visu pētījumu rezultātu nozīmīgākais secinājums ir viens – narkotiku izplatība jauniešu vidū izklaides vietās ir ievērojami augstāka nekā katras valsts sabiedrībā kopumā.

Tā kā narkotiku izplatība izklaides vietās ir tikai viena no tēmām atkarību izraisīgo vielu izpētē kopumā, tad vairākas Eiropas valstis laika posmā no 1998. gada līdz šodienai ir veikušas tikai vienu pētniecības projektu šajā jomā, kamēr citās valstīs pētniecība noritējusi aktīvāk, dažās pat uzsākti izklaides vietu regulāri trenda pētījumi.

Latvijā pirmais pētījums par klubu kultūras saistību ar psihotropo vielu lietošanu tika veikts 2000. gadā, sadarbojoties Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta pētniekiem un Rīgas Narkomānijas profilakses centra speciālistiem².

Pētījuma „Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās” mērķi:

- 1) noskaidrot narkotisko vielu lietošanas uzsākšanas motivāciju jaunatnes vidū;
- 2) apzināt jauniešu informētības līmeni par narkotiskajām un psihotropajām vielām – to iedarbības sekām un palīdzības saņemšanas iespējām.

Lai sasniegtu pētījumā izvirzītos mērķus, tika izmantotas vairākas savstarpēji papildinošas metodes:

- 3 fokusgrupu diskusijas,
- kvantitatīva jauniešu – diskotēku u.c. izklaides pasākumu apmeklētāju aptauja (n=400),
- ekspertu intervijas.

Saskaņā ar 2000.gadā veiktā pētījuma rezultātiem:

✓ pirmās narkotikas, kas visbiežāk ir t.s. „vieglās” – marihuāna, hašišs, lielākā daļa jauniešu izmēģinājuši 15-18 gadu vecumā;

✓ aptaujas veikšanas laikā puse no izklaides vietās aptaujātajiem jauniešiem narkotikas ir pamēģinājuši/ lietojuši vienu vai vairākas reizes, bet katrs ceturtais jauniešs bijis aktīvs lietotājs, kurš narkotikas lieto regulāri un bieži;

✓ raksturīgi, ka izmēģināt narkotikas jaunieši visbiežāk vēlējušies pēc vienaudžu un draugu ieteikuma, kā arī aiz ziņkārības, turklāt, kā atzinuši paši jaunieši, narkotikas ir viegli pieejamas un tās var iegādāties visur, ja vien vēlas;

✓ narkotiku lietošana vai izmēģināšana nav atkarīga no ģimenes ienākumiem, jo regulāro lietotāju vidū pat nedaudz lielāks bijis to jauniešu īpatsvars, kuri nāk no pārticīgām ģimenēm;

✓ būtiski, ka vairākums no izklaides vietās aptaujātajiem jauniešiem narkotiku lietošanu nav uzskatījuši par deviantu, nosodāmu vai nepieņemamu uzvedību, bet tieši pretēji – lielākā daļa piekrituši, ka narkotisko vielu lietošana ir jaunatnes kultūras sastāvdaļa;

✓ kā galvenos narkomānijas izplatības cēloņus jaunieši minējuši narkotiku vieglo pieejamību, jauniešu bezdarbību un vēlēšanos bez piepūles justies labi un gūt baudu, tādējādi, lai narkotiku izplatību mazinātu, rekomendējuši vērsties pret ražošanu, tirgošanu un izplatīšanu, sniegt patiesu informāciju par narkotisko vielu iedarbību, to lietošanas sekām, kā arī izstrādāt pārdomātu plānu jauniešu brīvā laika pavadīšanai;

✓ pētījuma gaitā intervētie eksperti pievienojušies jauniešu viedoklim par sabiedrības, īpaši jauniešu un viņu vecāku, informētības līmeņa paaugstināšanas nepieciešamību, un aktualizējuši ģimenes un savstarpējo attiecību nozīmi problēmas risināšanā.

¹ Development in drug use within recreational settings. Introduction.Prevalence and patterns of drug use.
<http://issues06.emcdda.europa.eu/en/page024-en.html>

² RAPC. Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās.
<http://www.narcomania.lv/index.php?sadala=6&id=13>

3. ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANAS PROBLĒMA IZKLAIDES VIETĀS: EKSPERTU VIEDOKLIS

3.1. Narkotiku izplatības izklaides vietās raksturojums

Saskaņā ar Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra (EMCDDA) apkopoto informāciju, dažādās Eiropas valstīs, t.sk., Latvijā, veiktie pētījumi atklāj, ka narkotisko un psihotropo vielu lietošanas līmenis jauniešu auditorijā izklaides vietās ir ievērojami augstāks nekā katras valsts iedzīvotāju vidū kopumā.* Šo informāciju apstiprina arī pētījuma gaitā intervētie eksperti, līdz ar to narkotisko vielu kā „klubu kultūras” elementa izplatības ierobežošanu izvirzot par vienu no ļoti būtiskām, valsts līmenī risināmām problēmām.

3.1.1. Pašreizējās situācijas un notikušo izmaiņu narkotiku izplatības jomā raksturojums

Reflektējot par pēdējos 3 - 5 gados notikušajām izmaiņām narkotiku izplatības jomā, eksperti vienlaikus atskatījušies uz narkomānijas attīstību Latvijā kopumā. Saskaņā ar speciālistu sniegto informāciju, lai gan narkotiku izplatības fenomena aizsākumi Latvijā lielā mērā saistāmi ar 80.gadu otro pusi, tieši pēdējo 5 gadu laikā pieauguši gan narkotiku izplatības rādītāji kopumā, gan arī īpaši populāra kļuvusi dažādu nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošana izklaides vietās. Šobrīd, kā uzsver policijas darbinieki, *„...ir tā - kam nav slinkums, tas arī ved, kam nav slinkums, tas arī lieto”.*

Nozīmīgākās izmaiņas narkotiku problemātikas jomā saistītas ar izmaiņām atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumos (kas, ko un kā lieto).

- o Izmaiņas atkarību izraisošo vielu aktualitātē - līdz ar aktīvāku narkotisko vielu lietošanu samazinās alkohola patēriņš:

Ja tajā laikā [90.gadu otrā pusē] mēs saskārāmies aptuveni ar 99% alkoholiķu un 1% narkomānu. [...] bija zināmas grūtības, ko ar tādām personām darīt, jo tas bija ļoti reti. Tagad tas skaitlis ir aptuveni vienāds, un iet tendence uz narkomānijas paaugstināšanos. Jaunatne alkoholu lieto samērā retāk. (policijas darbinieki)

- o Izmaiņas konkrētu nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošanas popularitātē - šobrīd lietošanā prevalē citas narkotiskās vielas nekā pirms vairākiem gadiem.

* EMCDDA Annual report 2006: selected issues3: Developing in drug use within recreational settings.
<http://issues06.emcdda.europa.eu/en/page042-en.html>

Viens no profilakses speciālistiem narkotiku lietotājus raksturojis kā pielāgoties un adaptēties spējīgu auditoriju – ja 2000. - 2001. gadā prevalējusi heroīna izplatība, bijis ļoti daudz atkarīgo, un jaunieši „*krituši kā mušas*”, pēc 2001. gada terora aktiem Amerikā un karu Afganistānā uz kādu brīdi izjukusi narkotiku piegādes sistēma. Lai spētu izdzīvot, tirgus ļoti ātri pārorientējies, heroīna pietrūcis, bet tā vietā ienākuši daudz un dažādi psihotropie medikamenti un stimulatori. Tādejādi lielā daudzumā un ļoti krasi izmainījies lietošanas modelis – aktīvie narkotiku lietotāji sākuši variēt dažādu vielu grupas – „*ja, lietojot heroīnu, rodas depresija, papildina ar stimulatoriem un atkal ir enerģija, ja vajag ko nomierinošu – narkotiskās vielas tiek mainītas*”.

- Izmaiņas narkotiku izplatīšanas apmēros – saskaņā ar ekspertu viedokli, narkotiku izplatītāju tirgus ir ļoti blīvs, pārdevēju ir ļoti daudz un, ja ir vēlēšanās, iespējams iegādāties visai dažādas nelegālās atkarību izraisošās vielas:

Tagad, ja Latvijā (policija) izņem 0,5kg, tas jau vairs nekas neskaitās, agrāk tas bija ļoti daudz, tagad – ierasti. Kādreiz rēķināja gramus, tagad jau kilogramos. Aizturi, a viņam tur gandrīz kā tirgū – tas, tas un vēl tas, un viņš to visu tirgo.

Turklāt, kā uzsvēra policijas darbinieki, narkotiku izplatības pieaugumu raksturo arī tas, ka par narkotiku tirdzniecību tiek aizturētas personas ar visai atšķirīgu sociāldemogrāfisko raksturojumu – sākot no cietumniekiem, līdz pat sabiedrībā pazīstamiem cilvēkiem.

- Izmaiņas nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošanas modelī - lai gan agrāk dažādu narkotiku lietošana vairāk saistīta ar ilgstošiem narkotiku lietotājiem, kuri vielas lietoja, pielāgoties piedāvājumam, šobrīd ir populārs t.s. poli – lietošanas modelis, kas īpaši prevalē tieši jauniešu vidū izklaides vietās:

Attīstoties izklaides industrijai, mainījies arī narkotiku lietošanas modelis. Ja visu nakti jāizklaidējas, bet no rīta ir jāiet uz studijām vai darbu, ir vajadzīga enerģija. Visā Eiropā pieaug kokaīna izplatība, kas raksturīgi ir arī Latvijā, un lielā mērā tas ir saistīts ar nakts izklaidi. (profilakses speciālisti)

Pašlaik, runājot par jauniešiem, nav iespējams tā īsti izcelt narkotikas no tā ārā, jo pastāv tāds poli-lietošanas modelis, kad tiek lietots diezgan daudz, tiek jauktas gan dažādu narkotisko vielu grupas, alkohols kopā ar narkotikām, medikamenti. (profilakses speciālisti)

- Atšķirīgs narkotiku lietotāju sociāldemogrāfiskais portrets - saskaņā ar profilakses speciālistu novērojumiem, ja agrāk narkotikas pirmoreiz izmēģināja ap 20 gadu vecumu, tad šobrīd Latvija ir vienā no vadošajām pozīcijām saistībā ar gados jaunajiem narkotiku lietotājiem, piemēram, marihuāna bieži vien tiek pamēģināta jau 10-12 gadu vecumā.

Šim viedoklim pievienojušies arī intervētie policijas darbinieki, atzīmējot, ka „šodien vairs nav tā, ka ir tikai viena sfēra: narkomāns → zaglis → noziedznieks. Šodien lieto katrs, kuram nav slinkums”, un izklaides vietu īpašnieki, uzsverot, ka „klubs saņem jau gatavu produktu – narkotiku lietotāju ar stāžu”.

3.1.2. Pašreizējās situācijas narkotiku izplatības jomā skaitlisks raksturojums

Pētījumā analizēta ir Rīgas Galvenās policijas pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 1.biroja 3.nodaļas darbinieku sagatavotā informācija par viņu nodaļas darbības rezultatīvajiem rādītājiem saistībā ar narkotisko vielu apriti 2005.-2007. gadā. Lai gan šie rādītāji neatspoguļo situāciju kopumā visā Latvijā, tomēr tie sniedz zināmu ieskatu problēmas apmēros un to izmaiņu tendencēs (sk. 3.tabulu).

3. tabula. RGPP KrPP 1. biroja rezultatīvie rādītāji narkotiku aprites ierobežošanā

Gads	Aktivitātes
2005.	✓ uzsākti 10 kriminālprocesi par narkotisko vielu glabāšanu reiva pasākumos (sk. nākošo tabulu), - izņemtas MDMA tabletes, hašišs, amfetamīns; ✓ uzsākts 21 kriminālprocess par narkotisko vielu nelikumīgu apriti klubos, no tiem: 4 – par narkotisko vielu realizāciju, 2 - par narkotisko vielu glabāšanu realizācijas nolūkā, 15 - par narkotisko vielu glabāšanu, - pārsvarā izņemtas MDMA tabletes. Izņemts arī metamfetamīns, amfetamīns un marihuāna.
2006.	✓ 18 kriminālprocesi par narkotisko vielu glabāšanu reiva pasākumos (3 pasākumi); ✓ uzsākti 4 kriminālprocesi par narkotisko vielu glabāšanu nakts klubos; - izņemtas MDMA tabletes, marihuāna, amfetamīns, metamfetamīns
2007.	✓ uzsākti 54 kriminālprocesi par narkotisko vielu glabāšanu reiva pasākumos (10 pasākumi) ✓ aizturētas 3 personas par narkotisko vielu iegādāšanos un glabāšanu nakts klubos; - izņemts 0,38g kokaīna, 0,25g kokaīna un 5 MDMA tabletes; ✓ par narkotisko vielu glabāšanu realizācijas nolūkā pie nakts kluba aizturēta persona, pie kuras atradās 92 MDMA tabletes.

Kriminālpolicijas sniegtā skaitliskā informācija apstiprina ekspertu viedokli par narkotiku izplatības palielināšanos izklaides vietās (2005.g. – uzsākti 10 kriminālprocesi reiva pasākumos, 2006.g. – 18, 2007.g. – 54 kriminālprocesi).

2007. gadā Rīgas Galvenās policijas pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes darbinieki veikuši 10 pārbaudes reiva pasākumos un tikai vienā no tām nav aizturēta neviena persona (sk. 4.tabulu).

4. tabula. RGPP KrPP 1. biroja 3. nodaļas reidu reiva pasākumos rezultāti

Datums	Uzsākti kriminālprocesi par narkotisko vielu glabāšanu	Sastādīti protokoli par pārkāpumu pēc APK 46.p.	Citi
24.02.2007.	1 + 2 (realizācijas nolūkā)	3	
06.04.2007.	3	5	
14.04.2007.	7		
26.05.2007. sadarbībā ar RGPP 7.PI	13		15 personas aizturētas par iespējamu narkotisko un psihotropo vielu lietošanu
07.07.2007.	13		
11.08.2007.	3		
18.08.2007.	1		
25.08.2007.	4		
03.09.2007.	personas netika aizturētas		
20.10.2007.	4		
17.11.2007.	4		3 personas aizturētas par iespējamu narkotisko vielu lietošanu Izņemtas MDMA tabletes, amfetamīns, metamfetamīns, marihuāna, hašišs, kokaīns.
Kopā:	54 kriminālprocesi		

Ekspertintervijās tiek minēti atšķirīgi narkotiku izplatības rādītāji jauniešu vidū izklaides vietās, tiesa, visas prognozes mērāmas desmitos procentu punktu – sākot no 20% līdz pat 90% narkotiku lietotāju no visiem izklaides pasākuma apmeklētājiem.

Pētījumā intervētie eksperti uzskatījuši, ka nav iespējams noteikt precīzus narkotiku izplatības rādītājus jauniešu vidū izklaides vietās sekojošu faktoru dēļ:

- ir ierobežota kontrolējošo institūciju (policijas un narkoloģiskās ekspertīzes) kapacitāte precīza fenomena apmēra noteikšanā – nav iespējams pārbaudīt visus noteikta izklaides pasākuma/vietas apmeklētājus:

Ja vienas nakts laikā uz narkoloģisko ekspertīzi var nosūtīt 30 jauniešus, tas nenozīmē, ka tikai 30 ir lietojuši, tas nozīmē, ka vairāk nevar apkalpot, jo nav kapacitāte. [...] Būtībā var iznākt, ka katrs otrais kluba apmeklētājs ir kaut ko ielietojis. (profilakses speciālisti)

- dažādās izklaides vietās atkarību izraisošo vielu, t.sk., narkotiku lietošanas ieradumi ir visai atšķirīgi.

3.1.3. Narkotiku lietošanas atšķirības dažādās izklaides vietās

Pētījumā intervētie eksperti bija vienotās domās un uzskatīja, ka dažādās izklaides vietās narkotiku lietošana ir ļoti atšķirīga – atšķiras gan vielas un daudzums, ko lieto, gan arī narkotisko vielu lietošanas biežums un intensitāte.

Zinātniskajā literatūrā narkotiku izplatība izklaides kontekstā primāri tiek aplūkota saistībā ar t.s. „klubu kultūras” (*club culture*) fenomenu. Saskaņā ar ekspertu viedokli, atpūta **naktsklubos** ir viena no populārākajām izklaides formām, kas īpaši attīstījusies pēdējo 3-5 gadu laikā:

Pēdējie 3 gadi ir ļoti raksturīgi ar to, ka ļoti strauji pieaudzis izklaides vietu skaits. Kā minējuši paši naktsklubu īpašnieki, viņu aplēses ir par 130-140 klubiem, iespējams, ir vēl vietas, kur darbojas arī nelegāli. (profilakses speciālisti)

Līdz ar naktsklubu kā izklaides industrijas attīstību Latvijā ievērojami pieaudzis arī t.s izklaides narkotiku (*club drug*) lietotāju īpatsvars, un, kā jau minēts iepriekš, to skaits mērāms vairākos desmitos procentu:

Izklaides vietās ir augsts lietošanas procents, grūti pateikt - iespējams, katrs trešais, katrs ceturtais, kā kurā klubā, varbūt katrs otrais ir kaut ko lietojis. Ja mēs atņemam nost alkoholu - katrs desmitais, ja tas ir klubs, kur tam tiek sekots vairāk līdzi. (profilakses speciālisti)

Līdz ar dažiem lielajiem naktsklubiem, kur vienā vakarā var uzņemt vismaz 1000 apmeklētāju, populāras ir arī **nelielas izklaides vietas reģionos, Rīgā – mikrorajonos**, kas, salīdzinājumā ar lielajiem naktsklubiem, tiek mazāk un retāk kontrolētas, tādēļ, kā liecina empīriskā informācija, ir īpaši piemērota vieta narkotiku tirgotāju aktivitātēm.

Tomēr pētījumā intervēto speciālistu vidū dominēja viedoklis, ka naktsklubs nebūt nav tā izklaides vieta, kur jaunieši narkotikas izmēģina pirmo reizi. Visticamāk – uz klubu nāk jaunieši, kura saistība ar narkotisko vielu lietošanu aizsākusies jau iepriekš:

[Klubs] nav tas galvenais, kur pirmoreiz pamēģina. [...] Cik es zinu, tikai kādi 10-15% pirmo reizi [narkotikas] pamēģina izklaides vietās. Viņi uz turieni jau atnāk ar zināma veida pieredzi, ko viņš no šīs vielas sagaidīs. (profilakses speciālisti)

Viņi pie mums [uz klubu] jau atnāk kā gatavi lietotāji. (izklaides vietu vadītāji)

Viens no galvenajiem argumentiem šādam viedoklim ir vecuma ierobežojums naktsklubu apmeklējumiem – saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto, klubus var apmeklēt jaunieši no 18 gadu vecuma, bet, kā minēts iepriekš, atsevišķas narkotiskās vielas, piemēram, hašišu vai marihuānu, daļa jauniešu jau izmēģinājuši pusaudzā vecumā.

Kā profilakses speciālisti, tā arī policijas darbinieki un intervētie izklaides vietu vadītāji uzskata, ka pirmo reizi alkohols un narkotikas tiek izmēģinātas **mājas ballītēs**, nelielā draugu lokā, salīdzinoši noslēgtā teritorijā, piemēram, savās vai draugu mājās:

Vieta, kur pirmo reizi pamēģina, ir kādas mājas tusiņš, uz ielas. Izklaides vietas ir drusciņ pēc tam. [...] Pirmo reizi piedāvā kāds labs draugs, klasesbiedrs, labi zināms cilvēks labi zināmā kompānijā. [...] Pirmā reize parasti notiek mazliet intīmākos apstākļos, mazākās kompānijās. Tas ir tas, kāds mums nāk feedback no jauniešiem. (profilakses speciālisti)

Turklāt, tieši ar mājas ballītēm saistās vislielākās policijas darbinieku bažas par narkotisko vielu lietošanas ierobežošanu, jo:

- mājas ballītēs draugu lokā ļoti bieži tiek izmēģinātas t.s. „underground” jeb „melnā tirgus” narkotikas – psihotropās vielas, kas nav definētas likumdošanā, kuru lietošanu ekspertizē grūti konstatēt to sastāva dēļ un kuru iedarbība bieži vien nav prognozējama.

Kā uzsver eksperti, tieši gados jauni cilvēki ir šādu nenosakāmas izcelsmes vielu visaktīvākie izmēģinātāji gan savam vecumposmam raksturīgo sociālpsiholoģisko iezīmju dēļ (vēlme līdzināties saviem vienaudžiem, neatpalikt, būt pieņemtam), gan arī materiālo apstākļu dēļ (ierasts, ka šādas narkotiskās vielas ir ievērojami lētākas, tāpēc jauniešiem - pieejamākas).

- policijas iespējas iekļūt privātā teritorijā leģitīmi ir visai ierobežotas:

Ir jāsaprot, ka ir sabiedriskā vieta un ir vieta, kas ir jūsu dzīvoklis. Iekļūt jūsu dzīvoklī es (policija) varu tikai ar prokuratūras, tiesas sankciju. [...] Caur durvīm saka – es jūs nelaidīšu, mums nav iemesla uz turieni lauzties. Savādāk ar sabiedrisku vietu – policists var ienākt jebkurā. (policijas darbinieki)

Mēs (policija) tur neko nevaram izdarīt. Iespējams kārtības policija aizbrauc un var sastādīt protokolu par pārsniegtu skaļumu kā sabiedriskās kārtības pārkāpumu. Mēs varam iesaistīties tādos, kas iet caur Rīgas domi, kuri tiek reģistrēti, a tā, kur pa 50-60 savās mājās, mēs netiekam klāt. (policijas darbinieki)

Līdz ar to mājas pasākumos policija var iekļūt tikai, iepriekš sagatavojoties, saņemot sankciju no prokurora vai ar tiesas starpniecību, un, kā norāda paši Kriminālpolicijas darbinieki, visbiežāk tas saistīts ar iespējamo narkotiku tirdzniecību.

Pēc speciālistu domām lielāku uzmanību vajadzētu pievērst arī no vienas puses it kā tik drošam pasākumam kā **skolu diskotēkās**, jo saskaņā ar novērojumiem arī dažādos skolas izklaides pasākumos, ja vēlas, skolēni var gan iegādāties, gan lietot narkotiskās vielas:

It kā vajadzētu būt tā, ka skolas pasākumos vajadzētu būt mazākai narkotiku izplatībai, diemžēl mums ir bijuši arī jaunieši, kuri teikuši, ka tieši skolas pasākumos pirmo reizi ir pamēģinājuši. (profilakses pārstāvji)

Par salīdzinoši visbīstamāko narkotisko un psihotropo vielu izplatības līmeņa ziņā atzīti plaši **brīvdabas izklaides pasākumi** (koncerti, festivāli u.tml.), jo:

Tur nav runa par dažiem simtiem cilvēku, tur ir tūkstoši. To visu lielo masu tur kontrolēt ir ļoti sarežģīti, pat neiespējami. Tur nebūs tikai stimulatori, tur arī hašišs, ļoti daudz kopā. (profilakses pārstāvji)

Ņemot vērā minēto, tieši šiem pasākumiem tiek pievērsta vislielākā likumsargājošo institūciju uzmanība:

Jebkurā gadījumā katrā pasākumā, kur apmeklētāju skaits ir virs 1000, policija būs klāt, pat ja nav bijis sākotnējas informācijas. Ja vienkārši tiek ziņots, ka tauta pulcējas, mēs būsime klāt. (policijas darbinieki)

Nenoliedzami, visi brīvdabas pasākumi nav vērtējami tik viennozīmīgi, un narkotiku lietošanas pakāpe ir tieši atkarīga no brīvdabas pasākuma rakstura:

Ja tā būs reiva pārtija, tad lietotāju būs ap 90%, ja tā būs, piemēram, Līgo ziņģe, tad narkotikām būs varbūt kādi 10%.

Īpašas problēmas sagādājot reiva un drum-and-bass mūzikas pasākumi, pat neatkarīgi no to teritoriālās atrašanās vietas (brīvdabā vai telpās, ļoti lieli vai tādi, kuros piedalās mazāks skaits cilvēku):

Vietās, kur skan kaut kāds reivs, tā mūzika ir tāda, ka normāls cilvēks pie tās dejojot... ārpriests. (izklaides vietu īpašnieki)

Katrā ziņā, ja mums nāk kāds reiva pasākums, tad vismaz mūsu policijas vadība ir ļoti satraukusies, jo tur tas lietošanas līmenis ir ļoti augsts, varbūt nav 90%, bet līmenis ir visaugstākais. (profilakses speciālisti)

Savu aktivitāti reiva pasākumos policija darbinieki pamatoja ar to, ka šo pasākumu organizatori tieši orientējas uz narkotisko vielu lietotājiem, kas citos pasākumos tomēr netiek izvirzīts kā prioritāte.

Kā pastāstīja likumsargu pārstāvji, reiva pasākumos nav tik daudz alkohola, ir salīdzinoši lētāks minerālūdens, sulas un alus tieši ar mērķi pasargāt no dehidrācijas: „*Ēd ripiņas, iešņauc zālīti un iedzer kādu kokteiļi*”. Savukārt pasākumu apsardze šajos pasākumos „*piever acis*”, jo tieši no šādiem apmeklētājiem veidojas pasākuma publika un ienākumi:

Īpaši lielo reiva pasākumu organizatori pelna no tā, ka viņu pasākumos lieto narkotikas, līdz pat 90% no apmeklētājiem un tieši narkotiku lietotāji tad arī ir šo pasākumu galvenā mērķauditorija. (policijas darbinieki)

Līdz ar to apsardzes funkcijās ietilpst nevis pārraudzīt, lai netiktu veiktas kādas nelegālas darbības, t.sk., narkotiku izplatīšana un lietošana, bet gan tikai, lai pasargātu no fiziskiem pāridarījumiem. Šo uzdevumu tad viņi arī veiksmīgi īsteno.

Kā atsevišķs lielo izklaides pasākumu veids minētas arī mazāka vai lielāka apmēra **sporta sacensības**, kurās narkotiskās vielas lieto sportisti labāku rezultātu sasniegšanai (īpaši populāri basketbolistu un hokejistu vidū), gan apmeklētāji „kompānijas pēc”.

Saskaņā ar policijas darbinieku novērojumiem, dažādas stimulējošas narkotikas tiek lietotas arī **interneta kafejnīcās un spēļu zālēs**, „lai saglabātu mundrumu un lai nenāk miegs, tad lieto amfetamīnu”.

3.2. Izklaides narkotiku lietošanas paradumi

3.2.1. Narkotiku lietošanas riska faktori

Lai iegūtu pilnīgāku priekšstatu par narkotisko vielu lietošanas paradumiem jauniešu vidū izklaides vietās, ekspertus lūdza reflektēt par, viņuprāt, nozīmīgākajiem faktoriem, kas jauniešus vispār mudina izmēģināt narkotiskās vielas izklaidējoties.

Vispārīgu teorētisku ieskatu nozīmīgākajos riska faktoros, kas varētu veicināt narkotisko vielu lietošanas uzsākšanu, sniegusi viena no profilakses speciālistēm, minot trīs savstarpēji saistītas riska faktoru grupas:

- bioloģiskie riska faktori – pazīmes, kas tiek pārmantotas no vecākiem - alkohola atkarība, psihiska saslimšana, galvas smadzeņu patoloģijas, kā rezultātā pieaug risks, ka pusaudzim un jauniešiem var būt aktuāli eksperimenti ar psihoaktīvo vielu lietošanu;
- sociālpsiholoģiskie un sociālekonomiskie faktori – tiešās apkārtējās vides un primāro socializācijas aģentu ietekme - milzīga loma jaunieša dzīves ceļa izvēlē ir ģimenei – gan audzināšanas tipam, gan tam, kā paši vecāki veido attiecības, situācijai ģimenē – vai laulība netiek šķirta tad, kad bērns ir pusaudža vecumā, tāpat par ļoti svarīgu tiek atzīts vardarbības faktors ģimenē, atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi ģimenē.
- pašas personības riska faktori – pašapziņas problēmas, emocionālā sfēra, ja emocijas neprot tolerēt, pārveidot, uztver jauniešu vecumposmā – „ir tikai melns un balts, nav pusstāvokļa”.

Papildinot profilakses speciālistes viedokli, citi eksperti konkrētāk runājuši par atsevišķiem, īpaši Latvijai raksturīgiem faktoriem:

- ģimenes institūcijas kā vērtības degradācija Latvijā:

Latvijai šis vājākais posms ir ģimene [...] ģimenē nav emocionālā komforta. [...] Ja nav emocionālā kontakta, emocionālās labsajūtas ģimenē, tad viņš tiek meklēts kaut kur ārpusē. Reiz runājam ar vienu narkologu – ir vai nav

[narkomāni] no bagātām ģimenēm – jā ir, arī no ļoti pārtikušām, vai ir no labām ģimenēm – nē nav. Laba ģimene ir tāda, kur ir šīs emocionālais kontakts neatkarīgi no tā, cik viņa ir bagāta. (profilakses speciālisti)

Viss, viss sākas ģimenē! Ja ģimenē ir emocionāli veselīga atmosfēra, jauniešiem nebūs nepieciešamība iekrāsot savu dzīvi ar narkotikām. Visiem, kuri lieto narkotikas, ir problēmas attiecībās ar vecākiem.

- līdz ar atmosfēru, attiecību klimatu un audzināšanu ģimenē par ļoti nozīmīgām tiek uzskatītas arī pusaudžu un jauniešu aktivitātes skolā un ārpus tās. Ekspertu empīriskie novērojumi liecina, ka līdz ar aktivitātes un aizņemības palielināšanos, būtiski samazinās vēlme pēc vielām, kas sniegtu mākslīgu kairinājumu no ārpusēs:

Sliktākais, kas attiecas uz jauniem cilvēkiem, ir bezdarbība, par daudz brīvā laika (...) šodien mums ir jauni cilvēki (15-16 gadu), kuri diendienā sēž pagalmā, smēķē, pļāpā, un viņiem nav nekā cita, ko darīt. (...) Tāpat kā sieviešu kolektīvā, ja sievietēm nav ko darīt, viņas sāk viena par otru tenkot, tāpat arī pusaudžu grupā, no bezdarbības rodas idejas pamēģināt. (izklaides vietu vadītāji)

- Īpaši aktualizēta arī plašsaziņas līdzekļu ietekme uz jauniešiem un tajos popularizētās „masu kultūras” priekšnosacījumi. Pusaudži un jaunieši kā savos spriedumos, vērtējumos un pieņēmumos vēl nenobriedušas personības tos diezgan bieži akceptē bez ierunām, pieņemot ne tikai pozitīvo, bet arī t.s. negatīvo „must to have&must to be”, t.sk., atkarību izraisošo vielu lietošanu:

Ja mēs paskatāmies uz masu kultūras klišejām. Vai cītīgs skolnieciņš ar brillītēm, kas sēž un lasa grāmatu, ir tēls?! Pašķirstiet tos žurnālus! Kas tur ir?! Sex, drug and rock’n’roll un hause music. So – we do, what we can. Bet tā cīņa ir bezcerīga. (izklaides vietu vadītāji)

Narkotikas – pirmkārt, tā ir modes lieta. Tāpat kā mūsu tēti un mammas kādreiz dzēra šampanieti ar šnabi kokteili, tad šobrīd tendence ir tāda, ka tas pieder pie izklaides, tā ir modes lieta. (izklaides vietu vadītāji)

- kopumā ļoti sabiedrības attieksme pret t.s. izklaides jeb vieglajām narkotikām:

Liela problēma ir sabiedrības attieksme. Kas tad tur ir, ka es to rīpiņu apēdu? Es taču nevienam pāri neko sliktu nedaru! (policijas darbinieki)

Tādējādi, kā norāda eksperti, ļoti nepieciešams ir izskaidrojošais darbs primārās profilakses ietvaros, jo „kas ir audzināts, ir pasargāts!”.

3.2.2. Populārākās narkotiskās vielas izklaides vietās

Kā jau minēts iepriekš, ir dažādas izklaides vietas, un narkotiskās vielas tiek pielāgotas atbilstoši to mērķim – vienas - aktīvākam pasākumam, pavisam citas – mierīgai pasēdēšanai draugu lokā.

RGPP KrPP secinājumi narkotiku aprites kontekstā

Arī 2007. gadā nelegālajā atkarību izraisošo vielu aprītē visvairāk izplatīti ir amfetamīna tipa stimulantu un kannabis grupas narkotiskās vielas.

Šo vielu lietošanā un izplatīšanā tiek iesaistīti arvien jaunāki cilvēki, kuri lieto sintētiskās narkotiskās vielas, it īpaši amfetamīna grupas, kuras tiek lietotas un izplatītas jauniešu izklaides vietās.

Palielinājies izņemto MDMA tablešu daudzums.

Pieaug arī heroīna daudzums narkotisko vielu nelegālajā aprītē. Salīdzinot ar iepriekšējā gada šo pašu laika posmu, pieaudzis arī izņemtā kokaīna daudzums un šīs narkotiskās vielas izņemšanu skaits.

Raksturojot sīkāk naktsklubu kā t.s. „klubu kultūras” pamatelementu, pētījuma gaitā intervēto ekspertu vidū dominēja uzskats par to, ka jauniešu izklaides vietās prevalē t.s. stimulējošās narkotiskās un psihotropās vielas (piemēram, ekstazī), kas palīdz sasniegt izklaides mērķi, dod *”citu realitātes sajūtu un citu enerģijas lādiņu”*, tādējādi nodrošinot iespēju aktīvi atpūsties un dejojot visas nakts garumā. Turklāt tieši ar šīm stimulējošajām narkotikām saistās vairāki gadījumi, kad izmēģinātas ir t.s. „underground” vielas:

Bijuši gadījumi ar ekstazī tabletēm, kurās iekšā bijusi viela – hlorfenilpiperazīns, ko ekspertīzē nevar atpazīt. Jaunieši apsitas, bet viņam jau neko nevar izdarīt. (policijas darbinieki)

Savu popularitāti izklaides narkotiku jomā zaudējis LSD, jo *”cilvēki šodien grib kaut ko just un uztvert, bet ar LSD zūd filma. Grib forši atpūsties (piez.: - ar ironiju).”*

Visai nepopulāras, aktīvi izklaidējoties, ir opiātu grupas nelegālās atkarību izraisošās vielas, kas pēc savas iedarbības uz centrālo nervu sistēmu darbojas bremzējoši, jo *”ko tu tur darīsi ar to diskotēkā, ja tev gribas kaut kur nosnausties”*.

Savukārt kokaīns ļoti populārs esot to jauniešu vidū, kuri nāk no labi situētām ģimenēm, un, kā atzina viena no izklaides vietu pārstāvēm, *”kokaīnu lieto vairāk turīgi cilvēki, lai izrādītos”*.

Klubos, kur narkotiku lietošanu cenšas maksimāli ierobežot, visai reti tiek lietotas intravenozās narkotikas (piemēram, heroīns) un narkotikas ar izteiktu smaržu (piemēram, marihuāna), jo pastāv lielāka iespējamība, ka to lietošanas procesu pamanīs.

3.2.3. Alkohola un narkotisko vielu lietošanas saistība

Vēloties noskaidrot, vai vienas atkarību izraisošo vielu grupas lietošana ietekmē vēlēšanos izmēģināt citas vielas, pētījuma ietvaros pētnieki aktualizējuši jautājumu par alkohola un narkotisko vielu lietošanas saistību.

Eksperti lielākoties bijuši vienisprātis, turklāt, kā liecina atbildes, alkohola un narkotisko vielu lietošanai saskatīti dažādi iemesli:

- o piemēram, profilakses speciālisti uzskatījuši, ka alkohola un narkotiku lietošana ir saistīta vistiešākā veidā, skaidrojot no medicīniskā viedokļa:

Narkotikas un alkohols – no medicīniskā viedokļa – mehānismi ir vieni un tie paši. [...] varam teikt, ka līdz ar toleranci pret alkoholu pieaug arī iespējamā tolerance pret narkotiskajām vielām. Tiklīdz vieta paliek tukša, tiklīdz alkoholu smadzeņu struktūrām nedod un neiroķīmiskās sistēmas ir tukšas, tur ir tāds kā ugunsgrēks, kas prasa – dod man kādu vielu. Ja tu man nedod to, tad dod kādu citu, un tur tad arī pieaug tas risks.

- o Savukārt policijas darbinieku novērojumi liecina, ka jaunieši bieži vien, sākot izklaidēties, nedaudz iedzer un tad „ar jaunu drosmi” reibumu papildina ar narkotikām;
- o pāris izklaides vietu vadītāji nedaudz oponentu dominējošajam viedoklim un uzskatījuši, ka vairums jauniešu konkrētā vakarā izvēlas vai nu lietot alkoholu, vai narkotikas, jo abām apreibinošajām vielām viņiem vienkārši nepietiek finanses.

3.3. Naktsklubs - „klubu kultūras” pamatelements - narkotiku izplatības kontekstā

Tā kā lielie naktsklubu vistiešāk raksturo izklaides industriju un narkotiku izplatības tendences, tad interesanti likās uzzināt Latvijas lielāko klubu vadītāju viedokļus un pieredzi pētījuma problēmas kontekstā, kas apkopoti šajā nodaļā.

3.3.1. Narkotiku lietošanas un izplatīšanas iespējas izklaides vietās

Kā liecina iegūtā informācija, narkotiku izplatīšana izklaides vietās ir viens no visjūtīgākajiem jautājumiem narkotiku problemātikas kontekstā, jo policijas darbinieki un intervētie profilakses speciālisti narkotiku izplatībā lielā mērā saskata klubu uzņēmējdarbības intereses, kamēr paši izklaides vietu vadītāji tam oponenti. Lai gan tikai viens no intervētajiem klubu īpašniekiem paudis pārliecību, ka viņa klubā narkotiskās vielas iegādāties praktiski nav iespējams veikto drošības pasākumu dēļ, arī pārējie uzsvēruši, ka viņu pozīcija ir: *„mēs nekādā gadījumā neatsalstam un stingri kontrolējam, cenšoties izslēgt narkotiku lietošanu mūsu klubā”.*

Turpinājumā aplūkotas 2 „pieejas” pētījuma problēmas kontekstā jeb 2 iesaistīto pušu viedokļi un savas rīcības pamatojums, pirmkārt, atspoguļojot izklaides vietu vadītāju viedokli par cīņu ar narkotikām, un tad – policijas un profilakses darbinieku aktivitātes narkotiku izplatības samazināšanā izklaides vietās.

Jautājumā par populārākajiem narkotiku izplatīšanas veidiem, papildus jau tik zināmajai narkotiku izplatīšanas formai kā kodēts pieprasījums īsziņas (SMS) formātā, naktsklubu īpašnieki minējuši ļoti aktuālu tendenci - narkotiku izplatītājas arvien biežāk ir meitenes, jo:

- viņas kaut vai stereotipiski sniedz uzticamāku priekšstatu par sevi;
- viņām ir lielākas iespējas narkotikas paslēpt - pieredze rāda, ka narkotikas tiek slēptas somiņā, apakšveļā, alkohols – liets smaržu pudelītēs;
- pastāv mazākas iespējas viņas pārmeklēt, jo ievērojami lielākā daļa apsardzes darbinieku (līdz pat 80-90%) ir vīrieši.

Turklāt viens no intervētajiem izklaides vietu īpašniekiem pastāstīja, ka iedomātais risinājums – apsardzes darbinieku – sieviešu – pieņemšana darbā un atsevišķas telpas ierīkošana pārbaudēm – nav sevi attaisnojis, jo sievietēm – apsardzēm ir pārāk grūti izturēt slodzi lielā skaļuma un ilgo stundu dēļ.

3.3.2 Izklaides vietu īstenotie narkotiku ierobežošanas un kontroles pasākumi

Izklaides iestāžu vadītājiem pētījuma ietvaros lūdza pastāstīt par aktivitātēm, ko viņi īsteno narkotiku ierobežošanas jomā. Jāatzīmē, ka šis bija viens no jautājumiem, uz kuru klubu vadītāji atbildēja vislabprātāk. Stāstot par dažādajām aktivitātēm un ieguldītajiem finansu līdzekļiem narkotiku lietošanas ierobežošanā, klubu īpašnieki it kā netieši norādīja uz aktīvu iesaistīšanos narkotiku apkarošanas jomā, nevis iesaistīšanos narkotiku izplatīšanā vai pasīvu novērošanu.

Īstenotie pasākumi:

1. Aktivitātes, kas vispārēji saistītas ar izklaides vietas darbību:

- Īpaši apmācīti apsardzes darbinieki, kuru darbs ir tieši saistīts ar narkodīleru atklāšanu, jauniešu narkotisko vielu reibumā atpazīšanu un neielaišanu vai izraidīšanu no kluba, turklāt, kā atzina klubu vadītāji, apsardzes darbinieki klubā uzturoties ne tikai formas, bet arī civilajā apģērbā;
- kluba apmeklētāju mērķauditorijas izvēle, ja nepieciešams – koriģēšana. Kā atzina viens no intervētajiem klubu vadītājiem, saskaņā ar viņa novērojumiem vislielākās problēmas sagādājoši jaunieši, kas tikko sasnieguši pilngadību, nemaz nerunājot par pusaudžiem, kuriem saskaņā ar normatīvajiem aktiem klubos ieeja ir aizliegta. Tikko pilngadību sasniegušajiem raksturīgs pastāvīgs naudas trūkums, nenobriedusi personība, tāpēc arī pastāv lielāka iespējamība neadekvātām uzvedības izpausmēm.

Par optimālāko publiku tiek uzskatīti apmeklētāji vecumā no 25 gadiem, kuri ir gan līdzsvarotāki un prognozējamāki, arī lietojot alkoholu, turklāt to var darīt lielākā apjomā, kas kluba ieņēmumiem nav mazsvarīgi, jo ir labāk materiāli nodrošināti.

- kluba telpu un interjera izveidošana tā, lai nodrošinātu pilnvērtīgāku kluba apmeklētāju kontroli:

Renovācija - klubs tika pārtaisīts ar mērķi, lai nebūtu tumšo, nepārredzamo stūru, kur pulcēties narkotiku lietotāju grupām. Interjers ir izveidots tā, ka jauniem cilvēkiem vairs nav interesanti.

- klubā dominējošās mūzikas stila izvēle:

Svarīga lieta ir mūzika klubā. Ja pasākumā skan „kislota” mūzika, tad ap 80% cilvēku būs „zem” narkotikām.

Daži cilvēki raksta mūsu forumā, ka pie mums skan popsa, pop-house, mēs neesam moderni utt. Mūsu saimnieks ir ļoti gudrs cilvēks un pateica: „Man ir vajadzīga tāda mūzika, lai normāli cilvēki varētu dzert, nevis ēst kaut kādas narkotikas...”

- kluba „cenu politika” – salīdzinoši augsta ieejas maksa un ļoti dārgs ūdens (uzcenojums līdz pat 1500%, salīdzinoši alkoholam – ap 300-400%), tādejādi veidojot sev vēlamāku kluba apmeklētāju auditoriju, jo, kā atzīst paši klubu īpašnieki, narkotiku lietotāji klubam nebūt nav izdevīgo klientu kategorijā, jo:

- viņiem proporcionāli biežāk raksturīga devianta uzvedība;
- tā kā vienam vakaram izklaidei paredzētie finansu līdzekļi ir ierobežoti, iegādājoties ieejas karti un pirms kluba apmeklējuma narkotiskās vielas, vairs neatliek naudas alkohola iegādei, kas ir viens no galvenajiem klubu ienākumu avotiem:

Ja viņi ir salietojušies, viņiem agri vai vēlu sākas dehidrācija. Ja ūdens ir dārgs, viņi nevar atļauties, cik nepieciešams, un viņi nenāk.

Klubs mēģina no tāda klienta tikt vaļā, jo cilvēks, kas ir salietojies tabletes, klubam ir neizdevīgs no tā viedokļa, ka viņš nelieto bāru, viņam vairs nekas nav vajadzīgs, bet klubam liela daļa no ienākumiem veidojas no bāra.

2. Ar tiešu kluba apmeklētāju kontroli saistītās aktivitātes:

- apmeklētāju ielaišanas process klubā - face control, novērojot potenciālos kluba apmeklētājus, pārmeklēšana un lietu pārbaude, viesu saraksta izmantošana, t.sk., *black list*, kurā iekļauti problemātiskie apmeklētāji un kuri turpmāk klubā netiek ielaisti:

Varbūt cilvēks pat nav ļoti piedzēries vai salietojies, bet ir jau kaut kāda agresija. Viens vārds, un tu jau jūti, ka viņš ienāks klubā un atradīs kādu cilvēku, kam iedot pa galvu vai kaut ko tādu. Principā apsargs pie ieejas strādā arī kā psihologs.

Ja tiek atklāti lietotāji, viņi tiek aizturēti un izraidīti no kluba, ja pie kāda atrod narkotiskās vielas, tiek nodoti policijai. Lietotāji to zina, un tas nozīmē, ka klubs nav primārā vieta, kur narkotikas tiek lietotas.

- situācijas kontrole kluba telpās – novērošanas kameras, regulārs apsargu darbs, sadarbība ar policiju, akceptējot un veicinot viņu kontroles pasākumus (reidus) kluba telpās, veikti eksprestesti.
- apmeklētāju atkārtota neielaišana - ja cilvēks vēlas iziet ārpus kluba telpām jebkādu iemeslu dēļ, viņš pēc trešās reizes (citos klubos pat pēc pirmās reizes) atpakaļ netiek ielaists, ja neiegādājas jaunu ieejas karti.

Gadījumā, ja apsardzes darbinieki ir nepamatoti aizskāruši kādu no kluba apmeklētājiem vai aizturējuši uz aizdomu pamata par narkotisko vielu lietošanu un ja ekspertīzē atklājas, ka cilvēks tās nav lietojis, viņam ir tiesības vērsties pret klubu. Tādējādi, kā uzsver izklaides vietu vadītāji, viņi īpaši lielu uzmanību pievērš apmeklētāju pārbaudei un izvērtēšanai pie ieejas, pamatojoties uz to, ka ir privāta iestāde un savās telpās var ielaist, ko vēlas, bet nevis (iespējams) nepamatotai apmeklētāju apvainošanai, par ko pašiem var nākties maksāt.

Meklējot iemeslus, kāpēc, neskatoties uz daudzajām aktivitātēm un ieguldītajiem līdzekļiem, tomēr izklaides vietās narkotiskās vielas tiek lietotas, intervētie izklaides vietu īpašnieki minējuši sekojošus aspektus:

- 1) narkotiku izplatīšana ir attīstījies ļoti nopietnā līmenī, ar to saistāma organizētā noziedzība un ārkārtīgi lieli finanšu apjomi.
Līdz ar to konkrētā izklaides vieta ir tikai „viena maza vieta, laiviņa okeānā, kurā nāk iekšā tie cilvēki, kas tur peld garām. [...] Ko mēs varam darīt? Arī Valmierā, Smiltēnē tas arī viss ir pieejams, bez problēmām. Tur ir alternatīvie, sātānisti, jauniešu neformālās organizācijas, pusaudži tur rīj nezina ko, šņauc, pīpē „zāli”.
- 2) Daudzas narkotikas ir tāda formāta, ka var paslēpt jebkur, pat mobilajā telefonā, un visu izkontrolēt nav iespējams;
- 3) Piemēram, ekstazī tabletes, ko „*ijemet mutē un viss*”, visbiežāk tiek izmantotas neilgu brīdi pirms došanās iekšā kluba telpās, kamēr vēl nav sākusies viņu iedarbība:
Narkomāni arī ir ļoti gudri, viņi zina, ka, ja face control ieraudzīs pēc acīm, ka viņš ir „upside-down”, tad viņu nelaidīs iekšā. Viņi lieto uzreiz pirms ieiešanas klubā, lai vēl nav efekta. [...] Un tur pamēģini viņus noķert – 10000 cilvēku. (izklaides iestāžu vadītāji)
- 4) Īpaši lielajiem klubiem vienas nakts laikā apmeklētāju skaits mērāms vismaz pāris tūkstošos, laika resursi ir ierobežoti, tāpēc arī katra pārmeklēšanas iespējas ir ierobežotas.

3.3.3. Speciālistu īstenotie narkotiku ierobežošanas pasākumi izklaides vietās

Jāatzīst, ka intervētie speciālisti uz izklaides vietu administrācijas aktivitātēm narkotiku problēmas mazināšanā raudzījušies skeptiskāk, un, piemēram, profilakses speciālisti, pamatojoties savā pieredzē, reflektējuši, ka „*nav nekādu problēmu nevienā nakts klubā iegādāties narkotiskās vielas*”.

Lai gan neviens no intervētajiem speciālistiem neuzskatīja, ka kluba administrācija ir iniciators narkotiku izplatīšanai un lietošanai klubā, tomēr, apzinoties viņu uzņēmējdarbības intereses nopelnīt, norādīja, ka klubu administrācija „*piever acis uz notiekošo*”, jo „*ja liela daļa no kluba apmeklētājiem ir ko lietojuši, kas notiks, ja viņus visus izraidīs no kluba?!*”

Pēc ekspertu domām, izklaides vietu administrācijas pasivitāti problēmas kontekstā raksturo:

- ✓ bieži vien apsardze savas *face control* iespējas izmanto tādejādi, ka, piemēram, ir kāds sabiedrībā pazīstams, slavens cilvēks, un apsardze zina, ka viņš lieto narkotikas un ir lietojis arī klubā ienākot, bet kluba popularitātes vairošanas nolūkā to it kā neredz;
- ✓ tāpat apsargi zina, ka vairums no kluba apmeklētājiem ārzemniekiem lieto narkotikas un ir lietojuši arī klubā ienākot, bet izliekas to nemanot, jo tieši ārzemnieki ir tie, kuri klubā atstāj/var atstāt salīdzinoši daudz lielāku naudas summu nekā vairums vietējo kluba apmeklētāju;
- ✓ narkotiku lietošana klubā tiek kontrolēta tādejādi, ka apsardze ļoti rūpējas, lai nebūtu noziedzīgi nodarījumi, kā rezultātā nāktos kontaktēties ar policiju;
- ✓ un tikai gadījumā, ja kluba vadība saprot, ka narkotiku izplatība viņu klubā kļūst nekontrolējama, tiek meklēta likumsargu palīdzība.

Policijas darbinieki par ļoti veiksmīgu risinājumu narkotisko vielu izplatīšanas un lietošanas ierobežošanā izklaides vietās uzskatījuši savus un savu kolēģu veiktos t.s. apsekošanas reidus klubos:

Tā ir viena no mūsu (policijas) iespējām ietekmēt kluba darbību, no savas puses mēs cenšamies panākt, lai kluba administrācija un apsardze nelaistu personas narkotisko vielu reibumā klubā, vēl vairāk – ka nepastāv iespēja, ka narkotiskās vielas tirgo tajā pašā klubā.

Cenšamies ietekmēt no savas puses, lai kluba administrācijai nebūtu izdevīgi pie sevis laist narkomānus.

Būtiski atzīmēt, ka gan profilakses speciālisti, gan policijas darbinieki uzskatījuši, ka, neskatoties uz izklaides vietu vadītāju minētajām daudzajām aktivitātēm narkotiku izplatības ierobežošanā, tomēr:

Ja mēs no viena kluba, kurā apmeklētāju skaits ir virs tūkstoša, vienā vakarā dabūjam 200 narkomānus, jebkurā gadījumā tas nav normāli. Ja ir 1 vai 2, es par šo jautājumu vienkārši nedomātu un tajā klubā reidu neveiktu.

Saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto, narkotisko vielu izplatīšanas kontrolei pārbaudes naktssklubos veic Kriminālpolicija, savukārt atbilstību administratīvajos normatīvajos aktos noteiktajam kontrolē Kārtības policija.

Policijas reidi lielākajos naktssklubos tiek veikti gan Rīgā, gan reģionos:

- bieži vien tiek pieaicināts ārsts – narkologs, kurš precīzāk varētu konstatēt, vai policijas darbinieku atpazītie kluba apmeklētāji patiešām ir narkotisko vielu reibumā un vai tie ir nosūtāmi uz narkoloģisko ekspertīzi;
- uz ekspertīzi tiek nosūtīti aptuveni 50 kluba apmeklētāju ar narkotiku lietošanas pazīmēm:
Iespēja, ka it kā par narkotiku lietošanu aizturēts jauniešs varētu tomēr nebūt lietojis un aizsūtīts uz ekspertīzi pa velti, ir visai neliela, jo, ja līdz pat 70% no visiem kluba apmeklētājiem ir ko lietojuši, ekspertīzes rezultātiem vajadzētu būt apstiprinošiem. (policijas darbinieki)
- iespēju robežās ekspertīzes darbinieki tiek informēti par reidu, tomēr ir reizes, kad informācija tiek sniegta īsi pirms tā sākuma, lai nodrošinātos pret nevajadzīgu informācijas noplūdi, jo, kā liecina policijas darbinieku novērojumi: „*Jo vairāk cilvēku zina par gatavoto reidu, jo zemāki ir rezultāti. [...] Jo vairāk mēs institūcijas iesaistām, jo augstāks ir iespējama informācijas noplūdes procents*”.
- Pirms ekspertīzes veikšanas tiek fiksēta personu raksturojošā informācija, un, ja ekspertīzes rezultāti apstiprina narkotisko vielu lietošanu, tiek uzlikts administratīvs sods pirmajā reizē, bet, ja personai tiek atkārtoti konstatēta narkotiku lietošana, iestājas kriminālatbildība.

Saskaņā ar iegūto informāciju gan policijas darbinieki, gan profilakses speciālisti reidus kā vienu no narkotiku izplatību izklaides vietās ierobežojošiem pasākumiem vērtējuši ļoti pozitīvi, jo klubu īpašnieki apzinās, ka pastāv iespēja, ka jebkurā brīdī jebkurā vakarā var atnākt policija un veikt pārbaudi. Par reidu efektivitāti liecina arī to laikā aizturēto narkotisko vielu lietotāju samazināšanās atsevišķos klubos.

3.4. Profilakses pasākumu raksturojums

Kā zināms, Eiropas Savienības dalībvalstis 2005.–2008. gada narkotiku rīcības plānā ir īpaši aicinātas paplašināt viegli pieejamu, efektīvu un daudzveidīgu profilakses, ārstniecības kaitējuma mazināšanas un sociālās reintegrācijas metožu nodrošinājumu^{*}. Saskaņā ar intervijās iegūto informāciju, atsaucoties uz šo vienoto pieeju ES valstu vidū narkotiku izplatības ierobežošanā, arī Latvijas profilakses speciālisti ar vien lielāku uzmanību pievērš profilakses pasākumu īstenošanai dažādām mērķgrupām. Līdzīgi kā vairākās citās ES un pasaules valstīs, arī Latvijā tiek īstenoti nozīmīgākie narkotiku profilakses pasākumi:

- 1) Universālā profilakse, kura, kā norāda eksperti, ir „*vērsta uz veselu sabiedrību*” un tiek īstenota, iedarbojoties uz grupu, kurai nav bijuši nekādi

^{*} EMCDDA 2007. gada ziņojums. Situācija narkomānijas problēmas jomā Eiropā.
<http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index419EN.html>.

eksperimenti ar narkotisko vielu lietošanu. Tādejādi, jo vairāk informē viņus, jo pastāv lielāka iespējamība, ka šie eksperimenti nesāksies un viņi šo iegūto informāciju nodos tālāk.

- 2) Selektīvā profilakse, kas aptver darbu ar riska grupām – jauniešu auditorijā - ar uzvedības problēmām, no riska ģimenēm, (a) kuriem iespējams jau ir, bet varbūt arī nav bijuši pirmie eksperimenti ar narkotiku lietošanu, (b) kuri ir lietojuši narkotikas, bet vēl nav kļuvuši atkarīgi:

Starptautiskajā praksē pieņemts veidot īpašas grupas, pieļaujot, ka iespējams ir bijis varbūt kāds eksperiments, bet vēl nav atkarība, jo, kā rāda empīriskā pieredze, līdz ar šādiem pasākumiem samazinās lietošana to vidū, kuri izglītojušies un saņēmuši informāciju.

3.4.1. Galvenās problēmas narkotiku ierobežošanas un profilakses jomā Latvijā

- Problēmas speciālisti saskata valsts attieksmē pret narkotiku apkarošanu – lai gan ir izstrādātas narkotiku izplatību ierobežojošas programmas, kurās ietverti dažādi pasākumi, tomēr līdzekļi īstenošanai piešķirti tikai dažiem, tāpēc „*uz papīra viņas izskatās labāk nekā notiek reālajā dzīvē. Tur nav runa tikai par finansējumu...*”
- Sekmīgu narkotiku izplatības ierobežošanu kavē arī policijas ierobežotie resursi:
Mums ir nodaļa – 30 cilvēki, viss, vairāk nebūs. Bet situācija kļūst arvien nopietnāka. Visi staigā apkārt, visi sten, visi visur ir klāt, bet neviens par neko neatbild. Reālā situācija paliek arvien trakāka.
- Intervētie profilakses speciālisti bijuši vienotās domās un kā vienu no būtiskākajām problēmām, kam vajadzētu pievērst uzmanību, lai profilakses darbs jauniešu vidū varētu noritēt veiksmīgāk, minējuši nepieciešamību pēc aktīvākas izglītības sistēmas institūciju iesaistīšanās problēmsituācijā. Speciālisti pastāstījuši, ka izglītības iestādes narkotiku profilakses jomā ir vairāk tādā kā pasīvā lomā un viņi vēlētos aktīvāku sadarbību ar izglītības un zinātnes ministriju, pirmkārt, izstrādāto izglītojošo programmu reālā īstenošanā ikdienas skolas dzīvē:

Izglītības sistēmā ļoti daudzas lietas būtu jāuzlabo un jāprecizē, bet tas ir, vairāk aktualizējot kaut kādas programmas, ko izstrādājusī izglītības ministrija. Mēs no savas puses cenšamies palīdzēt klases audzinātājiem, skolotājiem, skolu psihologiem un sociālajiem pedagogiem šo darbu veikt.

Turklāt, kā uzsver profilakses speciālisti, bieži vien finansējuma trūkums ir tikai viens no aspektiem, ļoti svarīga esot arī attieksme pret problēmu:

Tas pats klases audzinātājs, viņam ir kaut kādas lietas jādara, bet viņš saka - man ir tas, tas un tas arī jāizdara, un varbūt reizi gadā viņš tam var pieskarties.

Gan finanšu jautājums, gan noslogotība, tur daudzi faktori pārklājas. [...] tas ir Izglītības un zinātnes ministrijas kompetencē.

- Par ļoti būtisku problēmu profilakses jomā uzskatāma situācija reģionos.

Raksturojot detalizētāki Latvijas situāciju, atzinīgi novērtēts profilakses darbs Rīgā, kur to īsteno pašvaldības institūcija Rīgas Atkarības profilakses centrs, gan izstrādājot, gan arī ieviešot universālās un selektīvās profilakses pasākumus (informatīvās kampaņas, jauno līderu programmas jauniešiem, darbs ļoti daudzās skolās ar diskusiju cikliem jauniešiem par dažāda veida atkarībām, darbs ar vecākiem, arī piedaloties vecāku sapulcēs, īpašas pedagogu apmācības programmas, izglītojošas skolas sociālo pedagogu, skolu psihologu programmas).

Lauciņš ir nasegts Rīgā, problemātiskāk ir laukos - nav iestāžu, nav darbinieku, nav finanses. Iespējams, ka ir reģioni, kur pietiek ar universālo profilaksi - izglītēt jauniešus kā riska grupu kā tādu...[...] Ļoti liela loma būtu valstiskam finansējumam.

Līdz ar to, kā atzīst paši profilakses speciālisti, Rīgā darbs profilakses jomā ir veiksmīgi attīstījies, projektu īstenošanā strādā ieinteresēti speciālisti. Salīdzinoši problemātiskāka situācija ir lauku reģionos, un, lai gan Rīgas Atkarības profilakses centra darbinieki savā pieredzē dalās arī ar sociālās un izglītības jomas speciālistiem laukos, tomēr pašvaldību ierobežotā finansējuma dēļ profilakses programmu ieviešanas iespējas ir visai ierobežotas.

Šajā kontekstā profilakses eksperti akcentē valstiskās ieinteresētības un iniciatīvas nepieciešamību:

Pašvaldības izrāda interesi, iegulda naudu, bet tas nav visā Latvijā, atkal šeit Rīga ir privilēģētā stāvoklī, citur tie ir sociālie dienesti, cik nu viņiem šīs naudiņas ir un kāda kapacitāte ir, tik viņi var atļauties. Tas ir daudz par niecīgu.

3.4.2. Izklaides vietu vadītāju un iesaistīto speciālistu sadarbība profilakses jomā

Raksturojot savu sadarbību ar policijas darbiniekiem un profilakses speciālistiem, vairāki intervētie izklaides vietu īpašnieki atzinīgi novērtējuši naktsklubu darbiniekiem pirms pāris gadiem organizētos izglītojošos pasākumus:

Man un mūsu personālam tas bija ļoti izglītojoši. Varbūt tiem, kuri paši ir lietotāji, tas ir savādāk, viņi varbūt pavīpsnā, bet arī viņiem tas ir lietderīgi. Liela daļa no viņiem, kuri paši to lietojuši, viņi īsti nesaprot, kas tas ir, kādas ir sekas sākot ar fizioloģiju, kas notiek tavā paurī, līdz ar to, pie kā tu nonāksi. Nav jau svarīgi, ko tu lieto, ir svarīgi, ka agri vai vēl tu nonāksi vienā punktā.

Interviju gaitā tika minētas tādas aktivitātes kā pirms kāda laika klubos izvietotie informatīvie stendi, bet no t.s. jaunuma mazināšanas pasākumiem – akcijas par drošām seksuālām attiecībām, kluba apmeklētājiem izdalot informatīvos materiālus un prezervatīvus.

Profilakses speciālisti zināmā mērā pievienojās izklaides vietu īpašnieku viedoklim par to, ka noteiktu profilakses pasākumu īstenošana izklaides vietās ir diezgan ierobežota vairāku faktoru dēļ - izklaides vietas tiek apmeklētas ar mērķi izklaidēties, klubā skan skaļa mūzika, vairums no klubu apmeklētājiem lielākā vai mazākā mērā ir lietojuši alkoholu, tāpēc viņu spējas uztvert jaunu, izglītojošu informāciju ir ierobežotas.

Kāds no intervētajiem izklaides vietu īpašniekiem puda savu neapmierinātību ar narkotiku ierobežošanas pasākumos iesaistīto speciālistu viedokli par to, ka izklaides vietas ir tās, kas „sabojā jaunieti”, bet tajā pašā laikā, piemēram, Rīgas pašvaldība nekādi nestimulējot un neatbalstot naktsklubu īpašnieku iniciatīvu un ieceres lielu profilakses pasākumu īstenošanā. Kā pastāstīja respondents, vasarā ar kolēģiem vēlējušies noorganizēt lielu pasākumu - futbola spēli starp Latvijas slavenībām, bet iegūtos līdzekļus atdot organizācijām, kas cīnās ar narkomāniju. Diemžēl, lai uzsāktu projektu, bijusi vajadzīga ļoti liela naudas summa, un par spīti tam, ka tā domāta kā labdarības akcija, Dome nav izrādījusi nekādu pretimnākšanu un birokrātiski turējusies pie noteiktā – ja uz pasākumu tiek pārdotas biļetes, stadionu var izīrēt par Ls 1000, ja biļetes netiek pārdotas – par 10-15 tūkst. latiem. Tomēr, kā atzina intervētais kluba vadītājs, viņš nav zaudējis cerību nākošajā gadā šādu projektu tomēr īstenot.

Tā kā pētījumā iesaistītie izklaides vietu vadītāji uzsvēra, ka viņu klubos narkotiku lietošana netiek atbalstīta, un, apzinoties, ka narkomānijas problēma lielā mērā skar ne tikai viņus kā uzņēmējus, bet arī visu sabiedrību kopumā, viņi pauduši vēlēšanos pēc biežākas un intensīvākas sadarbības ar profilakses speciālistiem tieši paša personāla izglītošanā. Tiesa, iniciatīva šoreiz tiek sagaidīta tieši no profilakses speciālistu puses.

3.4.3. Efektīvākie profilakses pasākumi izklaides narkotiku izplatības ierobežošanai

Iepazīstoties ar Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centram (EMCDDA) sniegtajos valstu ziņojumos apkopoto informāciju, var konstatēt, ka ar katru gadu pieaug finanšu apjoms, ko Eiropas valstis iegulda preventīvajos pasākumos narkotiku izplatības ierobežošanai izklaides vietās³. Īpaši aktīvas šajā jomā ir Spānija, Lielbritānija un Nīderlande, kur nepieciešamība pēc efektīviem preventīvajiem pasākumiem saistībā ar narkotiku ierobežošanu izklaides vietās izvirzīta kā viena no prioritātēm narkotiku pieprasījuma samazināšanā valstī kopumā. Valstu nostāju šajā jautājumā apstiprina vairākas izstrādātās vadlīnijas

³ Annual report 2004: the state of the drugs problem in the European Union and Norway. Interventions in recreational settings. <http://ar2004.emcdda.europa.eu/en/page039-en.html>

un daudzveidīgās profilakses programmas, piemēram, Nīderlandē šo programmu īstenošanai no valsts budžeta un citiem finansu avotiem atvēlēti vairāk kā EUR 400 000.

Skandināvijas valstīs un lielākajā daļā vidus Eiropas valstu problēma ir definēta, atzīts tās nozīmīgums un izstrādātas vai tiek strādāts pie rīcības programmām, kā arī paredzēts nozīmīgs apjoms finanšu līdzekļu programmās ietvertu pasākumu īstenošanai (summas mērāmas līdz pat vairākiem desmitiem tūkstošu eiro).

Arī mūsu kaimiņvalstī Lietuvā narkotiku stratēģijas īstenošanas ietvaros izstrādāts izklaides narkotiku lietošanas ierobežošanas projekts „Klubi bez narkotikām” (*Recreational Drug Use Prevention Project „Clubbing without Drugs”*), kas savu darbību uzsāka 2005.gada maijā⁴.

Šī projekta mērķis - īstenot narkotiku lietošanas preventīvās aktivitātes jauniešu izklaides vietās (naktsklubos). Projekta izstrādes pamatā ir veikts pētījums, kurā secināts, ka pilsētu jauniešu vidū narkotiku lietošanas rādītāji ir ievērojami augstāki nekā lauku jauniešu vidū un ka naktsklubi ir viena no vietām, kur, saskaņā ar jauniešu atbildēm, narkotikas iespējams iegādāties un lietot visvieglāk. Nozīmīgākais projekta rezultatīvais rādītājs – naktsklubu skaits, kuri ir uzsākuši sadarbību ar institūcijām (policiju, pašvaldībām, Lietuvas Narkotiku kontroles departamentu) izklaides narkotiku lietošanas problēmas risināšanā. Projekta ietvaros tika izvēsta kompleksa informatīvā kampaņa par narkotiku degradējošo ietekmi uz katru individu un sabiedrību kopumā un par iespējām risināt problēmsituāciju – informācija plašsaziņas līdzekļos, lekcijas naktsklubu vadītājiem un institūciju darbiniekiem, brošūras un bukleti u.tml. Programmas kopējais budžets: ~ 10 tūkst. EUR.

Kā liecina EMCDDA apkopotā informācija, pēdējos gados arvien nozīmīgāka izklaides narkotiku izplatības ierobežošanā Eiropas valstīs kļūst t.s. strukturāla pieeja, kuras ietvaros aktualizēts jautājums par darbinieku spēju atpazīt riska situācijas un profesionāli iejaukties.

Arvien vairāk Eiropas valstu (Beļģija, Dānija, Īrija, Itālija, Nīderlande, Zviedrija, Norvēģija) kā vienu no preventīvo pasākumu pamatmodeļiem izvēlas **vides stratēģiju**, kas pamatojas uz sadarbības izveidošanu, iesaistot dažādu izklaides vietu vadību, policijas darbiniekus, pašvaldības, narkotiku apkarošanas dienistus u.c. saistošās institūcijas⁵. Būtiski, ka arī pētījumā par narkotiku lietošanas izplatību jauniešu vidū intervētie eksperti tieši šādu **vides stratēģiju - iesaistīto darbinieku un speciālistu savstarpēju sadarbību - uzskatīja par visveiksmīgāko narkotiku izplatības izklaides vietās ierobežošanā.**

Kā pastāstīja policijas darbinieki, pašlaik visbiežāk klubi policijas palīdzību meklē vien tad, kad paši jūt, ka narkotiku lietošana un izplatīšana viņu iestādē kļūst

⁴ Programme information. http://eddra.emcdda.europa.eu/pls/eddra/showQuest?Prog_ID=6239

⁵ EMCDDA Annual report 2006. Development in drug use within recreational settings. <http://issues06.emcdda.europa.eu/en/page024-en.html>

grūti kontrolējama, savukārt profilakses speciālisti un policijas darbinieki vēlētos, lai komunikācija notiktu jau iepriekš:

Nepieciešams veicināt pašu nakts klubu īpašnieku iniciatīvu informācijas apmaiņai ar policiju saistībā ar narkotisko vielu nelegālo apriti. (policijas darbinieki)

Klubam vajadzētu būt kaut kādai vienošanās par sadarbību starp viņiem un konkrēto policijas iecirkni, kas apseko noteiktu teritoriju, un apsargiem. Ir gadījumi, kad apsargs atsakās ielaist policistus reida laikā klubā, bet tas ir nelikumīgi. Šāda situācija nav pieļaujama. (policijas darbinieki)

Tā kā līdz šim īstenotie drošības pasākumi klubos nav snieguši tik efektīvus rezultātus, kā nepieciešams, un t.s. *face control* savas funkcijas pilda tikai daļēji - vai nu apsardze tiešām nepamana potenciālos narkotiku lietotājus un izplatītājus, jo narkotikas tiek lietotas tieši pirms ieiešanas klubā vai veiksmīgi noslēptas (izklaides vietu vadītāju vidū dominējošais viedoklis), vai arī apsardze dažkārt „piever acis” uz to, lai vairotu kluba apmeklēju skaitu (profilakses speciālistu un policijas darbinieku pārstāvētais viedoklis) – ir nepieciešams piemērot stingrākas sankcijas klubu vadītājiem.

Kā ļoti veiksmīgu vides stratēģijas pieejas ietvaros īstenojamu pasākumu narkotiku izplatības ierobežošanā policijas pārstāvji vērtēja savu darbinieku veiktos **reidus**, par kuriem pēc tam tiek sniegta informācija plašsaziņas līdzekļos.

Iedomājieties situāciju – jūs, normāls cilvēks, normālā klubā atpūšaties, un uz turieni atnāk vesels pūlis ar policistiem, kuri sāk raustīt tautu ārā. Kam tas patīk?! Arī īpašniekiem nepatīk, ja mēs būtu droši, ka tajā klubā nav narkotikas, mēs to klubu nebaudītu.

Līdz ar informācijas sniegšanu sabiedrībai par šo reidu rezultātiem, pēc policijas darbinieku novērojumiem, klubu īpašnieki, nevēloties graut savu reputāciju un zaudēt nozīmīgu skaitu klientu, tomēr sākot vairāk pārdomāt sava kluba attieksmi pret narkotiku lietošanu.

Jāatzīst, ka pētnieku piedāvāto iespēju klubiem piešķirt „**no narkotiku lietošanas brīva**” kluba nosaukumu, intervētie eksperti vērtēja diezgan atšķirīgi. Ja, piemēram, vieni uzskatīja to par pilnīgi neefektīvu pasākumu, savu viedokli pamatojot ar to, ka jaunieši klubus apmeklē izklaides nolūkos un nevēlas, lai viņi tiktu kā ierobežoti, tad citi, piemēram, policijas darbinieki un dažu izklaides vietu vadītāji šajā jautājumā bija ļoti pozitīvi noskaņoti un uzskatīja, ka tas pat vairotu noteikta kluba apmeklētāju skaitu.

Savukārt jautājumā par to, vai arī Latvijā vajadzētu ieviest Lielbritānijā tik populārā **drošu klubu vadlīniju ietvaros iekļautā bezmaksas ūdens pieejamību izklaides vietās**, eksperti bija vienotās domās, un gan profilakses speciālisti, policisti un medicīnas darbinieki, gan arī paši izklaides vietu vadītāji šādu iespēju noraidīja,

uzskatot, ka šī, no Lielbritānijas aizgūtā pieredze, Latvijā nebūtu jāpopularizē. Turklāt izklaides vietu vadītāji atzīmēja, ka, lai izvairītos no narkotisko vielu lietotāju invāzijas savos klubos, tieši veic dažādas manipulācijas ar ūdeni – nerūpējoties par narkotiku lietotāju iespējamo dehidrāciju, ūdeni ļoti sadārdzina (pat līdz 1000% uzcenojums), tualetēs noslēdz aukstā ūdens padevi u.tml.

Domājot par preventīviem pasākumiem un izmaiņām likumdošanā, intervētie eksperti bijuši vienotās domās un uzskatījuši, ka narkotiku lietošanu naktsklubos un citās izklaides vietās būtiski ierobežotu šo **izklaides vietu vadītāju atbildības pastiprināšana likuma priekšā** par to, ka viņu klubā atkārtoti tiek aizturēti narkotiku izplatītāji un lietotāji. Jāpiebilst gan, ka paši izklaides vietu vadītāji šādu pieeju vērtēja visai kritiski un pilnībā noliedza šādu normatīvo aktu prasības nepieciešamību:

Es kā biznesa vadītājs vai, piemēram, skolā direktors būšu atbildīgs par to, ka notiek narkotiku lietošana, tas ir izsmieklis, acu aizmālēšana, atbildības novelšana uz cilvēkiem, kuri, godīgi sakot, kaut ko reāli dara, lai to ierobežotu.

Iepazīstoties ar ekspertintervijās pārrunāto, jāsecina, ka nekādi īpaši inovatīvi un efektīvi profilakses pasākumi netika minēti. Eksperti uzsvēra nepieciešamību īstenot jau pašlaik valsts narkotiku apkarošanas programmā ietvertos pasākumus, kuru ieviešana līdz šim ir aizkavējusies visai ierobežotā programmas finansējuma dēļ.

Par visefektīvākajiem profilakses pasākumiem šīs jomas speciālisti atzina **informējošas interaktīvas tikšanās ar jauniešiem**, kad viņiem ne tikai tiek iedoti kādi materiāli vai lasītas lekcijas, bet gan jaunieši paši tiek iesaistīti pasākumu īstenošanā (piemēram, jauno līderu apmācības programmas), tiek veikts grupu darbs, pausti atšķirīgi viedokļi un veidota diskusija par tiem:

Tas ir pierādīts, ka, pašam aktīvi strādājot un piedaloties, tas rezultāts ir kādi 80%, bet tur, kur mums ir tikai lekcija, tur tikai kādi 10-20%, ko piefiksējam no tā, ko mums iedod.

Arī šīs diskusijas skolās – tās tomēr rada vielu pārdomām. Jaunietim lēmums lietot vai nelietot ir jāpieņem tad, kad viņam nebūs blakus ne šie skolotāji, ne vecāki.

Lai gan eksperti nenoliedza jebkādas primārās profilakses nepieciešamību, tomēr par visefektīvāko uzskatīja cilvēku piesaistīšanu, kuri paši saskārušies ar narkotiku lietošanu un kuri būtu spējīgi „runāt pašu jauniešu valodā”, tādējādi daloties savā dzīves pieredzē.

Par ļoti efektīvu atzīta pasaules praksē popularitāti guvusī **informācijas tehnoloģiju izmantošana** komunikācijā ar jauniešiem. Piemēram, Vācijā, portāla www.drugcom.de aprēķini liecinājuši, ka aptuveni 2/3 no jauniešiem, kuri apmeklējuši portālu, bijuši vecumā līdz 22 gadiem, turklāt 75% no viņiem atzinuši,

ka ir pamēģinājuši kanabis, un aptuveni puse to arī turpina lietot. Tādejādi šie rezultāti atklāj ļoti nozīmīgu sakarību – tieši jaunieši ir tā mērķauditorija, kuru ļoti efektīvi var sasniegt ar interneta palīdzību.

Jāatzīst, ka arī Latvijā pašlaik darbojas atsevišķas interneta mājas lapas, kur iespējams iegūt informāciju par narkotiku lietošanas kaitīgumu un saņemt palīdzību online. Īpaši profilakses speciālisti šo mājas lapu darbību vērtē ļoti pozitīvi, tomēr vienlaikus rekomendē šīs web lapas aktīvāk popularizēt un padarīt jauniešiem pieejamākas.

Apkopojot jāsecina, ka Latvija ieviešo narkotiku profilakses pasākumu jomā Eiropas kontekstā vērtējama atzinīgi. Kā atzīst paši eksperti, dažkārt ārzemju kolēģi viņus pat apbrīno par speciālistu sagatavotību, efektīvo rīcību un resursu mobilizēšanu nepieciešamajām aktivitātēm. Tomēr eksperti pauž bažas par to, ka, neskatoties uz narkotiku izplatības palielināšanos, nav vērojama lielāka ieinteresētība no valsts institūciju puses, un lielu daļu pasākumu īsteno vien Rīgas pašvaldība. Problēmas risināšanā, pēc speciālistu domām, prioritāri būtu parādīt atbalstošu valsts nostāju un paredzēt noteiktu finansu līdzekļu apjomu Narkotiku apkarošanas programmas pasākumu īstenošanai.

3.5. Nākotnes prognozes narkotiku izplatības jomā: problēmas un risinājumi

Domājot par eventuālajām nākotnes tendencēm narkotiku izplatības jomā, policijas darbinieki un izklaides iestāžu vadītāji bijuši diezgan negatīvi noskaņoti un atzinuši:

Prognoze ir diezgan melna. ... Es domāju, ka mēs esam tikai pusceļā.[..] visaugstākajā līmenī šīs lietas piesedz drošības institūcijas, tādu apgrozījumu nevar nodrošināt, ja tas nav visaugstākajā līmenī. (izklaides vietu vadītāji)

Ja būs pieprasījums, būs arī piedāvājums. Ja viss būs tā kā līdz šim un nekas netiks darīts, tad narkotiku lietotāju skaits pieaugs. (izklaides vietu vadītāji)

Savukārt profilakses speciālisti, pozitīvāk kā klubu īpašnieki novērtējot arī līdz šim veiktās aktivitātes, nākotnē raudzījušies optimistiskāk un runājuši par sava darba arvien pieaugošo nozīmi:

Ja mēs izrādīsim aktivitāti, iniciatīvu un nodarbosimies, būs informatīvie materiāli, apmācības, varbūt arī reidi un pasākumi, kas parādīs, ka ir arī kontroles mehānismi, es domāju, ka samazināsies. [..] Neskatoties uz to, ka narkotiku piedāvājums ieplūdis arvien vairāk gan no Rietumeiropas, gan no citurienes, bet, ja būs kontroles mehānisms, tad tas neļaus tam izplatīties tā nekontrolējami.

3.5.1. Nepieciešamā rīcība narkotiku izplatības izklaides vietās samazināšanai

Pēc ekspertu domām, efektīvākie pasākumi situācijas risināšanā būtu sekojoši:

- 1) noteikta rīcība, kas vērsta uz izklaides industrijas sakārtošanu;

Es domāju, ka valsts un pašvaldību līmenī pienāks brīdis, kad būs jāpieņem lēmums par to, cik šī nakts izklaide tomēr ir vajadzīga un kāda nav. Nav mums valstī īsti koncepcijas, idejas, cik viņiem ir jābūt, nozare stihiski attīstās. Tā izrādījās niša, kur var samērā ātri un viegli, neieguldot lielus līdzekļus, salīdzinoši viegli atpelnīt. [...] Es domāju, ka pēc kāda laika mums par šo industriju būs jādodomā. (profilakses speciālisti)

- 2) pārdomāta jaunatnes politika, jaunieši un ģimene kā prioritāte:

Godīga politika, īpaši vērsta uz kaut kādiem pakalpojumiem, pievēršoties arī riska grupas jauniešiem. Jā, tur jāiegulda arī ļoti lieli resursi, bet viņi noteikti atpērkas. To ir pierādījušas visas valstis, kas ir to darījušas. (profilakses speciālisti)

- 3) Profilakse – nopietns, ilgstošs informējošs un izskaidrojošs darbs, lai mainītu sabiedrības attieksmi, pusaudžu un jauniešu izpratni un rīcību;
- 4) Likumdošanā iestrādāto normatīvu efektīva īstenošana ikdienas situācijās, īpaši – saistībā ar sodiem narkotiku tirgotājiem:

Man šķiet, ka, ja mēs precedentus parādītu, ka šie sodi tirgoņiem ir lieli, tad varbūt tas kaut kādā mērā ietekmētu arī citu prātus... Pašā likumdošanā tas ir sakārtots...Nestrādā mehānisms. (profilakses speciālisti)

- 5) Izmaiņas attieksmē no valsts puses, pieņemot, ka narkotiku izplatības ierobežošana ir ļoti nozīmīgs valstisks uzdevums un šajā jomā izstrādātajiem politiskajiem dokumentiem nepieciešams piešķirt finansējumu tajos paredzēto pasākumu īstenošanai;
- 6) Resursu palielināšana policijas darbam šajā jomā.

Apkopojot, lai gan eksperti nākotni narkotiku izplatības ierobežošanas jomā neiezīmē visai pozitīvi, tomēr atzinuši, ka ar problēmas izpratni un noteiktu rīcību situāciju var uzlabot:

Protams, ja skatās lielākos vilcienos, tad mums ekonomiskā situācija valstī ir nelabvēlīga, sociālā – tāda pati. Un tas ir it kā sekas. [...] bet jebkurā gadījumā vajag domāt un cīnīties. Nepieciešami ir preventīvie pasākumi pirms viņš sāka lietot narkotikas. (policijas darbinieki)

Utopiski cerēt, ka mēs panāksim, ka nekas nenotiks, narkotiku izplatītāji ļoti aktīvi strādā un apzina tirgu, nebūs tā, ka nekas nebūs, bet to var ietekmēt. [...] Latvija nav tik liela, narkotiku lietošanas tradīcijas arī nav vēl tik drūmas, tāpēc ir jāstrādā. (profilakses speciālisti)

4. ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANA IZKLAIDES VIETĀS: IZPLATĪBA, UZSĀKŠANA UN ATTIEKSME

4.1. Izklaides vietu un to apmeklētāju raksturojums

Pētījuma ietvaros īstenotās kvantitatīvās aptaujas mērķa grupa – izklaides vietu apmeklētāji – tika intervēti tieši izklaides vietās. Lai rastu labāku kontaktu un iegūtu patiesāku informāciju, aptaujas lauka darbu veica tikai gados jauni intervētāji, jaunieši, kuri paši apmeklē klubus un jūtas psiholoģiski iederīgi šajā vidē. Kā liecina respondentu sniegtās atbildes, pastāv vairākas „tradīcijas” klubu, izklaides vietu un pasākumu izvēlē. Daļa cilvēku apmeklē vienu un to pašu klubu vai bāru, citi savukārt iecienījuši vairākas līdzīga tipa izklaides vietas, bet ir arī tādi jaunieši, kuri apmeklē ļoti dažādas atpūtas vietas atkarībā no garastāvokļa, draugu kompānijas utt. Aptaujas mērķa grupu veidoja cilvēki, kuri vakarā uzturējās un atpūtās noteiktās izklaides vietās. Realizētās izlases apjoms un veids sniedz iespēju raksturot tendences, kādas pastāv psihoaktīvo vielu lietošanā izklaides vietās, bet nedod tiesības iegūtos rezultātus attiecināt uz visu jauniešu kopumu, kuri izklaidējas ārpus mājas. Tam būtu nepieciešams gan lielāks izlases apjoms, gan izlasē iekļauto vietu daudzveidība (aptauja netika veikta masu pasākumos, brīvdabas koncertos, festivālos, kas tiek uzskatīti par vienu no riska zonām, kur visbiežāk un visplašāk tiek lietotas narkotikas).

Lai labāk izprastu pētījuma rezultātus, jauniešiem, kuri veica intervijas izklaides vietās, tika lūgts novērot situāciju un veikt piezīmes par atmosfēru, kāda valdījusi konkrētajos klubos/bāros, par apmeklētājiem, to uzvedību u.tml. Apkopojot novēroto un akcentējot šī pētījuma galveno mērķi, var secināt, ka, salīdzinot ar iepriekšējās aptaujas rezultātiem:

- lielākajās izklaides vietās šobrīd tiek piedāvātas daudzveidīgas izklaides iespējas un dažāda stila mūzika, piesaistot jaunus cilvēkus diezgan plašā vecuma diapazonā;
- salīdzinoši maz ir apmeklētāju, kuri vēl nav sasnieguši 18 gadu vecumu;
- vairums jauno cilvēku dzīves laikā ir pamēģinājuši kādas narkotikas, un daļa tās turpina lietot, apmeklējot izklaides pasākumus. Narkotikas visbiežāk tiek iegūtas un lietotas jau pirms ieejas klubā;
- klubos ārpus Rīgas visbiežāk tiek lietots alkohols, un īpaši tiek uzsvērts, ka iegādāties narkotikas kluba telpās ir gandrīz neiespējami.

Populārāko klubu, kuros tika veikta aptauja, raksturojums⁶

Viens no populārākajiem un iecienītākajiem Rīgas klubiem, kas atrodas pašā Rīgas sirdī, un, patiecoties veiksmīgajam novietojumam, tā popularitāte arvien pieaug. Kluba noformējums un dizains ir moderns un mūsdienīgs. Tas izvietots trijos stāvos – 1. stāvā atrodas ģērbtuves, bārs, smēķētava un tualetes telpas, 2. stāvā ir galvenā deju zāle, bārs un mazāka R&B mūzikas zāle, bet 3. stāvā ir bārs un neliela deju zāle. Klubā ir daudz atsevišķu galdiņu un sēdvietu, kas ir nedaudz nodalītas no pārējās telpas.

Mūzika skan dažādās deju zālēs, un katrs var atrast sev tuvāko, patīkamāko. Lielajā deju zālē tiek atskaņoti populāri un enerģiski deju mūzikas hīti, kurus papildina mirgojošas, spilgtas gaismas un dūmi. Telpa ir ar augstiem griestiem pelēcīgos toņos un noformēta nedaudz industriālā stilā. R&B zāle ir izveidota maigi rozā un sarkanos toņos, un tajā tiek atskaņota atbilstoša stila mūzika – R&B, Hip-hop. 3. stāva zāle ir tumšāka, nedaudz intīmāka un privātāka. Mūzika ir nomierinoša un salīdzinoši klusa.

Apmeklētāji ir dažādi – sākot ar 18 gadīgiem jauniešiem līdz 40 gadīgiem precētiem pāriem. Apmeklētāju atšķirības rada dažādu noskaņu. Ir daudz dejujošu un mūzikas ritma pārņemtu jauniešu, un tajā pat laikā tikpat daudz vecāku cilvēku, kas vairāk uzturas pie bāra.

Klubs atšķiras no citiem, jo pretstatā modernajiem klubiem, kas paredzēti plašām cilvēku masām, šajā telpā ir nelielas, nav atsevišķas deju zāles, taču ir neliels deju laukums un dīdžejs. Arī šis klubs ērtā izvietojā dēļ nevar sūdzēties par apmeklētāju trūkumu.

Noformējums ir atbilstošs nosaukumam. Telpu interjers rada mājīgu iespaidu – uz sienām ir tapetes un dažādi plakāti, avīžu raksti. Kluba pirmajā stāvā atrodas bārs, deju placis, galdiņi, bet pagrabstāvā – smēķētava un tualetes telpas.

Gaisotne ir nedaudz bohēmiska. Par to liecina apmeklētāju apģērbs, runas veids un uzvedība, bet atmosfēra – ļoti nepiespiesta un brīva. Kluba apmeklētāju vidējais vecums svārstās ap 25 gadiem. Pārsvārā tie ir radošu profesiju pārstāvji vai tūristi.

Viens no populārākajiem un lielākajiem Latvijas klubiem. Noformējums un mūzikas izvēle tajā ir atbilstoša jebkura apmeklētāja gaumei. Telpas izvietotas vairākos stāvos. Pieejamas visu mūzikas stilu deju zāles, bet nenoliedzami klubs visvairāk lepojas ar lielo deju mūzikas zāli.

Noformējums katrā no zālēm ir atbilstošs mūzikas stilam. Visās zālēs ir bārs, galdiņi, atpūtas vietas, dīvāni, krēslī. Interjers ieturēts spilgtās krāsās ar spožām gaismām, skaļu mūziku un pozitīvu atmosfēru. Klubs paredzēts liela apmeklētāju skaitam, tādēļ visas deju zāles un atpūtas telpas ir lielas un ietilpīgas.

Apmeklētāji klubā ir visdažādākā vecuma, tautības, sociālā slāņa un stila pārstāvji. Klubs ir iemīļots arī ārzemnieku vidū.

⁶ Ievērojot konfidencialitātes nosacījumus, klubu un bāru nosaukumi tekstā netiks minēti

Klubs pašā Rīgas centrā tomēr nav tik iecienīts kā iepriekš minētie. Tā telpas ir samērā lielas un plašas. Pēc iekārtojuma tas atgādina parastu alus bāru. Senas ķieģeļu sienas, koka galdi un krēsli – tas viss ir diezgan neraksturīgi mūsdienīgam klubam. Tuvu ieejai atrodas galdiņi, tad ir arī azartspēļu zona ar spēļu automātiem un bāru un deju zona, kas atrodas iepretim skatuvei.

Klubs pārsvarā tendēts uz latviešu publiku, jo tajā uzstājas populāras dažādu stilu latviešu grupas, kas piesaista attiecīgu publiku – šo grupu fanus un klausītājus.

Apmeklētāji galvenokārt ir vecumā virs 25 gadiem, taču sastopami arī 18 un 19 gadus veci jaunieši, kas atnākuši uz iemīļotās grupas koncertu. Parasti pēc koncertiem kluba didžejs atskaņo populārus deju hītus.

Gan jauniešu, gan arī vecāku cilvēku vidū iecienīts klubs. Neskatoties uz nelielo deju placi, brīvdienu vakaros tajā apmeklētāju netrūkst.

Dizaina ziņā atrodamas daudzas līdzības ar citiem vidēja lieluma klubiem. Šeit ir viena liela telpa, kuru zonās sadala bārs – pie logiem izvietoti galdiņi, kur valda mierīgāka atmosfēra, iespējams risināt sarunas un atpūsties, bet pretējā bāra pusē ir deju placis, kam visapkārt izvietoti krēsli un divāni.

Par mūziku rūpējas didžejs un izvēlas atskaņot ne tikai populārus hītus, bet arī 80-to un 90-to gadu mūziku.

Apmeklētāju loks ir plašs. Sastopam gan studentus un skolniekus, gan nopietnus uzņēmējus pieklājīgā vecumā. Jaunieši šo vietu apmeklē, jo ir lēts alkohols un laba mūzika, bet vecāki cilvēki nāk tāpēc, ka ir pierasts apmeklēt tieši šo klubu.

Klubs uzskatāms par vienu no populārākajām atpūtas vietām Rīgā. Tas izvietots vairākos stāvos – pagrabstāvā atrodas deju zāle ar koncertu skatuvi, bāru un smēķētavu, bet citos stāvos izvietotas garderobes un tualetes telpas. Klubs dizaina ziņā iekārtots vienkārši, saglabātas vecās ķieģeļu sienas, koka grīdas, galdi, krēsli. Raksturīgi, ka šeit tiek veidoti dažāda stila mūzikas vakari ar atbilstošu grupu dalību, tādēļ pastāvīgo apmeklētāju loks ir ļoti plašs.

Publika katrā vakarā ir atšķirīga. Nav svarīgs apmeklētāju vecums, bet gan mūzikas stils, kas katram tuvāks. Klubā pulcējas dažāda vecuma cilvēki. Pateicoties tam, atmosfēra veidojas atšķirīga un katrs sev var atrast atbilstošāko nodarbi. Iespējams gan dejoj, gan atpūsties pie galdiņa vai bāra, klubā pieejamas arī dažādas spēles – galda hokejs, šautriņas utt.

Jauns, moderns klubs, kas veidots kā mūsdienīga atpūtas vieta gan vietējiem jauniešiem, gan ārzemju viesiem.

Kluba telpas ir pavisam nelielas – pa vidu izvietots bārs ar letēm, apkārt krēsli un deju zonas. Interjers veidots modernās krāsās; ar mūzikas, gaismas un dūmu efektiem tiek panākta vēlamā atmosfēra.

Viens no kluba „trumpjiem” ir dejošana uz letes. Jebkuram apmeklētājam ir atļauts izmēģināt savus spēkus šajā nodarbē. Klubā ir arī profesionālas dejojotājas, kas, izliekoties par apmeklētājām, mudina citus ļauties dejai uz bāra letes.

Kluba bārmenes ir sievietes, tas piesaista gan pašmāju, gan ārzemju vīriešus, kas sajūsminās gan par bārmenēm, gan dejojotājām. Klubs nedēļas nogalēs ir pārpildīts. Daudzas no šajā vakarā sastaptajām meitenēm ir tikko sasniegušas 18 gadu vecumu un nākušas iepazīties ar vecākiem vīriešiem.

Ceturtdienas vakars. Klubā notiek punk koncerts, uzstājas jaunas grupas. Uz pasākumu ir atnākuši ap 30 cilvēku. Izskatās, ka tas tāds mazais „tuss”. Visi ir savstarpēji pazīstami. Lielajā zālē uzstājas grupas, daži kūtri balsta zāles stabus, citi lēkā un grūstās, kā tas pankiem pienākas. Mazajā zālē atskaņo ierakstus. Sajūta, ka cilvēku praktiski nav, jo visi izklīduši pa zālēm. Telpas ir diezgan tumšas. Smaidu izraisīja WC aprakstītās durvis. Jā, tur var gūt svarīgu informāciju par to, kāda katram ir bijusi sāpe, kādas dzejas rindas, un pat to, kurš kuru mīl. Arī sava romantika. Jaunieši iedzer alu vai skrūvveidīgos kokteiļus.

Kādreizējās noliktavas telpās ir izveidots jauniešu klubiņš. Telpas iekārtotas savdabīgā gaumē – neko vecu nemetam laukā, visu var izmantot. Pasākumā uzstājas jaunas rokgrupas, tiek rādītas arī kinoamatieru labākās īsfilmas. Jaunieši ir krietni kuplā skaitā – tā ap 50 – 60 jauniešiem. Ir krietni auksts, telpas neapkurinātas, bet tas piedod šarmu pasākumam. Kafējnīcā nopērkams alus un siltie dzērieni (kafija un tēja). Tā kā šeit nav tik stingra kontrole kā citviet, tad arī telpās var redzēt jauniešus malkojam savus līdzatnestos dzērienus.

Viena no populārākajām izklaides vietām ārpus Rīgas. Šeit pulcējas ļoti dažādi visu vecumu cilvēki. Tas ir klubs, kurā redzami gan vīri uzvalkos, gan Latvijā populāri cilvēki (visvairāk mūziķi), gan ārzemnieki, gan arī pastāvīgie klienti - „bāra mēbeles” un „pēdējā santīma nodzērēji”.

Klubā valda ļoti brīva atmosfēra. Šķiet galvenais klientu piesaistīšanas veids ir dzīvā mūzika, kas katru vakaru skan uz lielās skatuves. Tiek aicinātas gan latviešu, gan ārzemju pop, rok, metal, death metal, punk rock grupas, tiek rīkoti džeza, blūza un folk mūzikas vakari. Mūzikas un mūziķu izvēlei šajā klubā tiek pievērsta īpaša uzmanība. Dzirdēti gadījumi, kad ļoti slikta izpildījuma dēļ mūziķiem ir palūgts atstāt skatuvi. Tiek rīkoti arī tā saucamie tematiskie vakari, piemēram, kad klubā uzstājas arī striptīza dejojotājas. Dažkārt tiek rīkoti arī repa, regeja, tehno, hip hop un house music pasākumi, kas vairāk ir iecienīti tieši jaunāko apmeklētāju vidū. Klubā ir ko darīt gan moderniem jauniešiem, gan klasiskā roka, džeza, 80-to gadu mūzikas un metāla mīļotājiem.

Kluba divos stāvos izvietoja skatuve, bārs un deju zāle augšējā stāvā un galdiņi apakšējā. Oriģināli pārbūvētais šķūnis un visi interjerā izmantotie sīkumi ir lielisks palīgs atmosfēras radīšanai.

Apkalpojošais personāls ir ļoti laipns, un, ja klubu apmeklē vienatnē, tad vienmēr atradīsies kāds, ar ko aprunāties pie bāra letes. Kluba apsargi rūpējas par kārtību klubā. Ja gadās kāds incidents, kautiņš, tas tiek ļoti ātri novērsts, un vaininieki tiek izraidīti no kluba.

Tomēr kopumā interjers, mūzika un publika rada lieliskas izklaides iespējas. Lai arī troksnis ir liels, telpas ir plašas, un klubā var lieliski pavadīt laiku draugu kompānijā un sarunās.

Cita ārpus Rīgas iecienīta izklaides vieta. Dažāda rakstura mūzika piesaista dažāda vecuma un sociālo grupu pārstāvjus. Roka kafejnīcu vairāk apmeklē gados vecāki un sabiedrībā populāri cilvēki, bet pagrabu – jaunieši un ārzemnieki, kas meklē kluba atmosfēru. Arī šajā izklaides vietā ir regulāri dzīvās mūzikas koncerti, ļoti dažāda mūzikas izvēle un DJ līdz rīta gaismai. Notiek roka, metāla, hip hopa, regeja un house music pasākumi. Kopumā klubs gan ir mazāk apmeklēts.

Kopējā kluba platība ir liela; tajā izvietoti bāri, restorāns, biljards un vietas smēķētājiem. Tur var aiziet gan padejot, gan parunāties ar draugiem, gan uzspēlēt biljardu, gan paklausīties mūziku un paēst. Atmosfēra ir salīdzinoši pasīvāka, kaut kafejnīcas telpas ir jaukas.

Realizētās aptaujas izlases raksturojums pēc sociāli demogrāfiskām pazīmēm liecina, ka izklaides vietu apmeklētāju mērķa grupu veido pārsvarā jauni cilvēki vecumā no 15 līdz 43 gadiem. Vidējais aptaujāto vecums ir 21,5 gadi (visbiežāk apmeklētāju vidū sastopami 19 gadus veci jaunieši (*modālais vecums*)). Jauno cilvēku skaits, kuri vēl nebija sasnieguši 18 gadu vecumu, klubu apmeklētāju vidū veidoja tikai 6%. Salīdzinot ar 2000. gadā izklaides vietās veiktās aptaujas rezultātiem, jāsecina, ka vismaz Rīgā un valsts nozīmes pilsētās, ko reprezentē Daugavpils un Liepāja, klubu un populārāko izklaides vietu apmeklētāju vecums ir nedaudz pieaudzis. Iespējams pastiprinātās kontroles dēļ samazinājies nepilngadīgo skaits, kuri vēlās vakara stundās uzturas izklaides vietās.

Aptaujāto vidū 53% vīriešu un 47% sieviešu. Atbilstoši izmaiņām vecumā nedaudz atšķiras arī klubu apmeklētāju sociālais portrets. Lielai daļai jauniešu ir nepabeigta augstākā (22%) vai augstākā izglītība (15%), savukārt vairāk nekā trešdaļai – vidējā vai vidējā profesionālā izglītība (atbilstoši 28% un 15%), bet tikai 6% ir pamata vai nepabeigta pamatzglītība. Aptuveni trešdaļa jauniešu strādā algotū darbu vai ir uzņēmēji, trešdaļa savieno darbu ar mācībām augstskolā vai skolā, bet 28% tikai mācās. Jaunieši visbiežāk nodarbināti apkalpojošā sfērā tādās profesijās, kā pārdevēji, viesmīļi, celtnieki, kā arī projektu vadītāji. To jauniešu daļa, kuri nestrādā un nemācās, ir ļoti neliela – mazāk nekā 3%. Tomēr, neskatoties uz vecumu un zināmu sociālo briedumu, lielākā daļa (77%) aptaujāto jauno cilvēku turpina dzīvot kopā ar vecākiem. Sava ģimene izveidota 8% aptaujāto, bet 13% dzīvo kopā ar partneri.

4.2. Jauniešu brīvais laiks un izklaides

Kā viens no populārākajiem skaidrojumiem un iemesliem psihoaktīvo vielu lietošanas uzsākšanai un turpmākai lietošanai tiek minēts iespēju trūkums un neprasme lietderīgi pavadīt brīvo laiku. Lai gūtu priekšstatu par aptaujāto jauniešu brīvā laika sadalījumu un noslogotību, izklaides vietu apmeklētājiem tika uzdoti vairāki jautājumi par šo tēmu.

Brīvais laiks – laiks, ko cilvēks var izmantot savu interešu apmierināšanai un realizācijai, sevis garīgai un fiziskai pilnveidošanai. Šajā aspektā jaunībā brīvajam laikam ir īpaša nozīme. Tā izmantošana lielā mērā atkarīga ne tikai no interesēm un iespējām, bet arī no paša jaunieša prasmes organizēt savu laiku. Aptaujas rezultātu analīze vedina secināt, ka daļa jauno cilvēku neatrod vai arī nevēlas atrast lietderīgu, sev patīkamu nodarbošanos. Kā liecina iepriekš veiktie pētījumi un arī ekspertu vērtējums, tieši neprasme organizēt un aizpildīt brīvo laiku un garlaikošanās ir galvenie iemesli, kas veicina psihoaktīvo vielu pamēģināšanu un turpmāko lietošanu.

Tā kā daļa jauniešu mācās vai apvieno mācības ar darbu, tad īpaši brīvā laika struktūrā jāizdala mācību brīvlaiks vai atvaļinājums tiem, kas strādā. Šī iemesla dēļ jautājums par brīvā laika izmantošanu tika uzdots atsevišķi par mācību/darba nedēļu un par brīvdienu/atvaļinājuma periodu. Vidēji trešdaļai aptaujāto brīvā laika praktiski pietrūkst, tādēļ tā aizpildīšana nesagādā nekādas problēmas. Tomēr izrādās, ka 9% jauniešu pat mācību vai darba periodā katru vai gandrīz katru dienu ir brīvs laiks, kuru viņi neprot izmantot. Brīvdienās šī situācija ir vēl problemātiskāka – jauniešu skaits, kuri nezina, ko darīt, veido jau 16%. Gandrīz trešdaļai aptaujāto trūkst saturīgas laika pavadīšanas iespējas vismaz dažas reizes nedēļā. Šo laiku tad arī, iespējams, aizpilda „tusēšana” ielās un izklaides vietās.

5. tabula. Situāciju biežums, kad trūkst saturīgas brīvā laika pavadīšanas iespējas (%)

	Mācību/ darba nedēļas laikā	Brīvlaikā/ atvaļinājumā
Katru vai gandrīz katru dienu	9	16
Dažas reizes nedēļā	31	26
Dažas reizes mēnesī	28	23
Ļoti reti – biežāk ir laika trūkumā	32	35

Jaunieši savu brīvo laiku izmanto ļoti dažādi – atbilstoši savām iespējām, interesēm un vēlmēm. Visbiežāk minētā nodarbe brīvajā laikā ir sportošana, kuru nosauc gandrīz puse (47%) aptaujāto jauniešu. Salīdzinoši retāk, tomēr daļa jauniešu brīvajā laikā nodarbojas ar savu vaļasprieku – dzied, dejo, muzicē, glezno utt. Grāmatas brīvajā laikā mēdz lasīt vidēji katrs desmitais jauniešs, savukārt citiem tuvāka ir pasīvāka brīvā laika pavadīšana, skatoties TV, klausoties mūziku, „čatojot” internetā u.tml. Populāra jauniešu vidū ir brīvā laika pavadīšana, vienkārši atpūšoties, neko nedarot, izklaidējoties kopā ar draugiem, gulot vai klaiņojot pa ielām.

6. tabula. Jauniešu nodarbes brīvajā laikā (%)

Nodarbošanās	% no atbildējušajiem
Sportošana	47
Grāmatu lasīšana	11
Atpūta kopā ar draugiem, brīvā laika pavadīšana draugu lokā	10
Atpūta, neko nedarot, izklaidēšanās	12
Mākslinieciskā jaunrade: dejošana, dziedāšana, muzicēšana	16
Gulēšana	5
Sērfošana internetā, „čatošana”, datorspēles	5
Mācības, kursi	6
Ceļošana, pastaigas	5
Pasīvā atpūta (TV skatīšanās, mūzikas klausīšanās)	5
Darbs	3
Gleznošana, fotografēšana	4
Darbība organizācijā	4
Kultūras pasākumu, klubu apmeklēšana	2
Citas aktīvas nodarbes: rokdarbi, makšķerēšana utt.	3
Citas pasīvas nodarbes: iepirkšanās, „tusēšanās”, braukāšana pa ielām, dzeršana, zāles pīpēšana u.tml.	5

Lai interesanti un lietderīgi pavadītu brīvo laiku, nepieciešama gan zināma piepūle no paša jaunieša puses, gan lielākoties mazāki vai lielāki materiālie ieguldījumi. Kā liecina novērojumi un arī iepriekš minētās brīvā laika nodarbes, daudzi jaunieši vēlas vienkārši izbaudīt brīvo laiku – atslābināties, izklaidēties, un šo vēlēšanos vislabāk apmierināt izklaides vietās.

Tā kā aptaujas mērķa grupu veido izklaides vietu apmeklētāji, tad nepārsteidz, ka kopumā jaunie cilvēki izklaides vietas (klubus, bārus, kafejnīcas) apmeklē diezgan bieži – trešā daļa to dara vismaz reizi nedēļā, bet vidēji 25% vēl biežāk. Aptuveni trešdaļa (32%) mēdz apmeklēt iepriekš minētās izklaides vietas dažas reizes mēnesī, bet ne katru nedēļu un tikai 5% to dara vēl retāk – dažas reizes gadā. Pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības, ja salīdzina izklaides vietu apmeklējumu skaitu ar teātra, koncertu vai pat kino apmeklējumiem. Kā redzams, jaunieši daudz biežāk apmeklē izklaides vietas nevis kultūras pasākumus vai pat kino.

7. tabula. Izklaides vietu un kultūras pasākumu apmeklējumu biežums (%)

	Izklaides vietu apmeklējums 4 nedēļās	Kino apmeklējums 8 nedēļās	Teātru, koncertu apmeklējums 8 nedēļās
Nevienu reizi	1	24	46
Vienu reizi	10	29	30
Divas līdz trīs reizes	33	31	17
Četras līdz deviņas reizes	33	11	4
Desmit reizes un vairāk	15	3	<1
Grūti novērtēt	7	<1	<1

Izvērtējot jauniešu vidū populārākās un iecienītākās izklaides vietas, respondenti galvenokārt spriež pēc savas pieredzes. Kopumā aptaujātie minējuši aptuveni 100 nosaukumus, tomēr ir atsevišķi klubi un bāri, kas acīmredzot ir īpaši populāri jauno cilvēku vidū. Rīgā viens no populārākajiem un apmeklētākajiem jauniešu klubiem ir *Essential* (to nosaukuši 75% aptaujāto rīdzinieku). Biežāk minēti vēl *Nautilus* (20%), nu jau darbību pārtraukušais *La Rocca* (19%), *Coyote Fly* (12%), *Pulkvedim neviens neraksta* (9%), *Roxy* (9%), *Kabata*, *Depo* (7%), *Studentu klubs*, *Cuba*, *Kaļķu vārti* (katrs minēts vidēji 3-6% gadījumu), *Citas debesis*, *4 balti krekli*, *Andrejsala* (minēti vidēji 2% gadījumu), kā arī *Fontaine* Liepājā. Daugavpilī kā populārākās izklaides vietas minētas *CC City Center*, *KGB*, *Klondaika* un *Big 7*, savukārt Liepājā vispopulārākās vietas ir *Fontaine* un *Pablo*. Iespējams, populārāko vietu nominācijas ietekmē arī aptaujas izlasē iekļautās izklaides vietas, jo, kā liecina respondentu atbildes, tad 26% jauniešu parasti mēdz apmeklēt vienu un to pašu izklaides vietu, 46% iecienījuši dažas (2-3) izklaides vietas, bet 27% patīk apmeklēt pēc iespējas daudzveidīgākas vietas.

Jaunos cilvēkus izklaides vietai piesaista galvenokārt mūzika, atmosfēra un draugu kompānija, kā arī paziņas, kurus var sastapt. Tie ir visbiežāk minētie argumenti, kādēļ jaunieši iecienījuši vienu vai otru izklaides vietu:

- laba, noteiktai gaumei atbilstoša mūzika (22%);
- atmosfēra, kas valda klubā/ kafejnīcā (21%);
- tas, ka šo vietu apmeklē un tur var satikt draugus, tur pulcējas vienaudži (16%).

Arī nākamie argumenti, kas gan minēti salīdzinoši retāk un apkopoti tabulā, saistīti ar cilvēkiem, kurus var sastapt izklaides vietās un ar kuriem kopā pavadīt laiku, ar atmosfēru – jautrību, iespēju daudzveidīgi un labi izklaidēties.

8. tabula. Noteiktu izklaides vietu apmeklēšanas iemesli (%)

Iemesli, kāpēc patīk noteiktas izklaides vietas	%
Laba, noteiktai gaumei atbilstoša mūzika	22
Atmofēra, kas valda klubā/ kafejnīcā	21
Tas, ka šo vietu apmeklē un tur var satikt draugus, tur pulcējas vienaudži	16
Apmeklē patīkami cilvēki, ir pastāvīgi klienti, var iepazīties	11
Liels klubs, daudz cilvēku	10
Populārs klubs, prestiži	8
Vienkārši citur nav, kur iet	7
Patīk un viss	7
Pieejamas cenas, bezmaksas ieeja	6
Jautri	5
Var labi iztusēties, atpūsties, izdejoties	5
Dažādas izklaides iespējas, izklaide katrai gaumei	4
Var labi iedzert, paēst	2
Interjers, mūsdienīgs	2
Laiž nepilngadīgos, laba reklāma, ārzemnieki	2
Atšķirīgs, ir interesanti, vienīgais tāds Latvijā	2
Strādā katru dienu, ilgi, pierasts	2
Var dabūt narkotikas	1
Kā mājās, var justies droši, ērta atrašanās vieta	1

Vērtējot izklaides iespējas Rīgā un atbilstoši Daugavpilī, Liepājā, lielākā daļa aptaujāto (68%) ir apmierināti ar tām. Jaunos cilvēkus, kuri ar izklaides iespējām nav apmierināti, būtībā neapmierina to piedāvājums – izklaides vietu esot par maz, tās ir pārāk vienvēidīgas utt. Būtiskāk šī pētījuma kontekstā atzīmēt, ka 9% jauno cilvēku nav apmierināti ar izklaides vietām tādēļ, ka tajās pārmērīgi tiek lietots alkohols un narkotikas. Neapmierinātības iemesli apkopoti nākamajā tabulā.

9. tabula. Iemesli, kādēļ neapmierina noteiktas izklaides vietas (%)

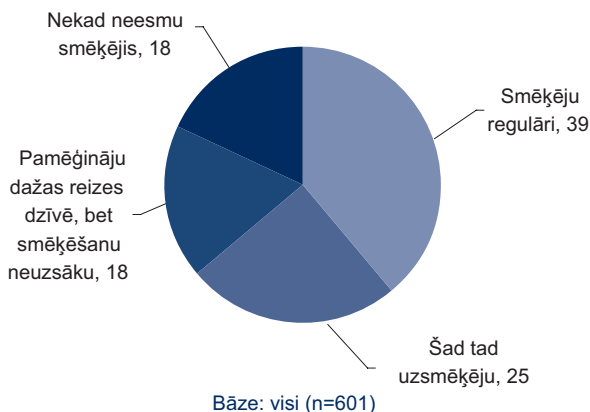
Iemesli, kāpēc neapmierina izklaides iespējas	%
Pārāk maza izvēle	46
Visas vietas vienvēidīgas, nav interesanti	27
Visi dzer: daudz piedzērušos apmeklētāju; daudz narkomānu	9
Pārāk augstas cenas	7
Mazas telpas	6
Nepatīkama publika	6
Daudz nepilngadīgo	4
Daudz cilvēku, pārāk daudz ārzemnieku	4
Ielaiž tikai no 21 gada	3
Slikta mūzika, rupja apsardze	3
Nedrīkst smēķēt, vēlū sāk strādāt, nenotiek pasākumi utt.	3
Nepatīk interjers, vecmodīgi	2

4.3. Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība

4.3.1. Smēķēšana

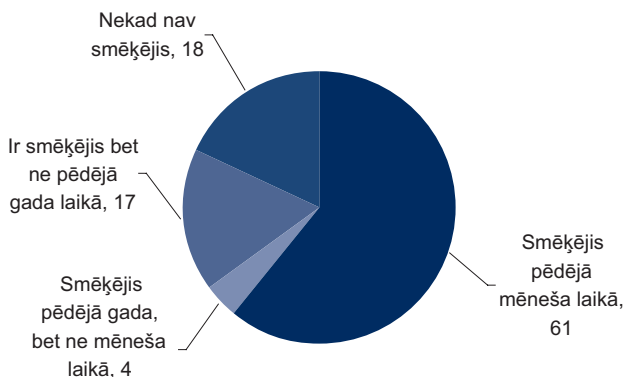
Izklaides vietu apmeklētāju vidū smēķēšana ir ārkārtīgi izplatīta: 39% klubu apmeklētāju smēķē regulāri un vēl 25% šad tad uzsmēķē (1. attēls).

1. attēls. Smēķēšanas regularitāte (%)

Tikai 18% klubu apmeklētāju nekad nav smēķējuši, turpretī 65% ir smēķējuši pēdējā gada laikā un 61% – pēdējā mēneša laikā (2. attēls).

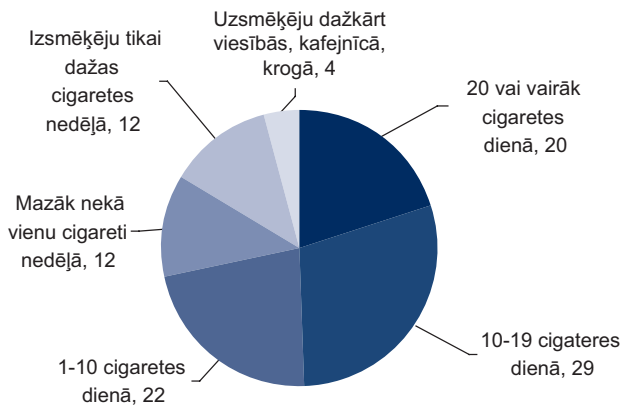
2. attēls. Smēķēšanas pieredze (%)

Bāze: visi (n=601)

Uz jautājumu par smēķēšanas biežumu 71% smēķējošo jauniešu atbildējuši, ka izsmēķē vismaz vienu cigareti dienā, bet puse (49%) smēķētāju izsmēķē vismaz 10 cigaretes dienā (3. attēls).

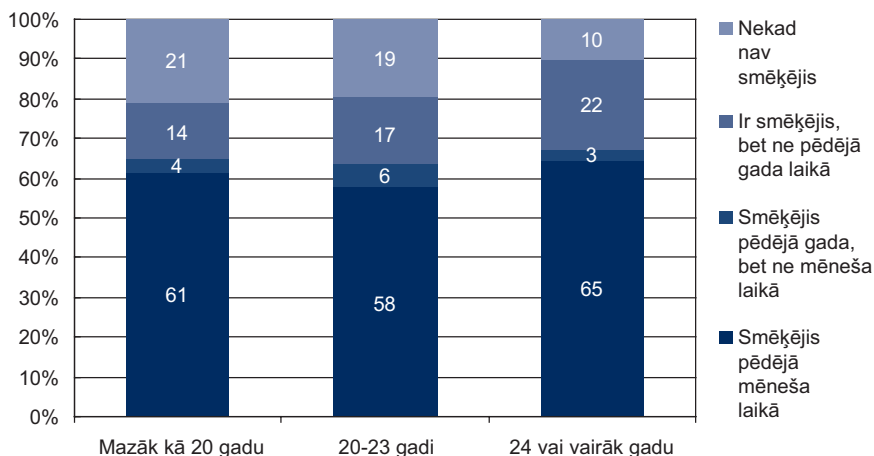
3. attēls. Izsmēķēto cigarešu skaits (%)

Bāze: ir smēķējuši pēdējā gada laikā (n=388, 65% no visiem)

Nozīmīgi atšķiras smēķēšanas izplatība dažāda vecuma jauniešu vidū (Sig.=0.003). Klubu apmeklētāji, kuriem jau ir 24 vai vairāk gadu, biežāk ir smēķējuši pēdējā mēneša laikā (kopumā 65%), pie tam tikai 10% no šīs vecuma grupas klubu apmeklētājiem nekad nav smēķējuši (4. attēls).

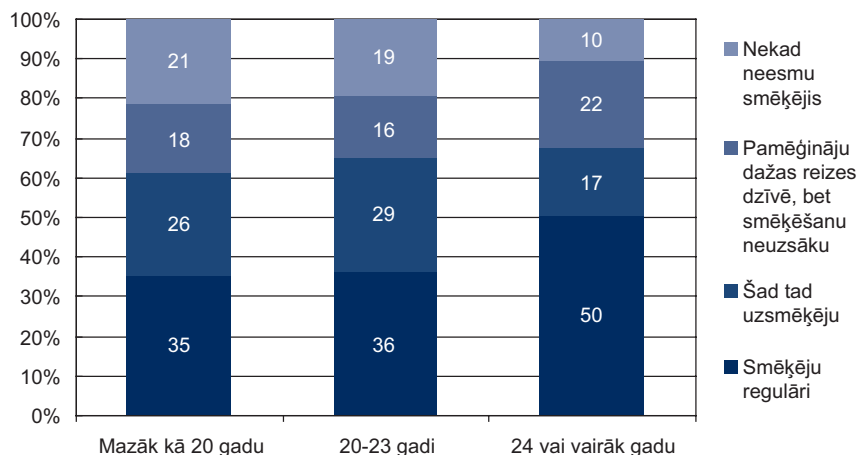
4. attēls. Smēķēšanas izplatība dažādās vecuma grupās (%)

Bāze: visi (n=601)

Arī 35% klubu apmeklētāju vecumā līdz 20 gadiem smēķē regulāri un 26% uzsmēķē laiku pa laikam (5. attēls). Ja jaunieši līdz 24 gadu vecumam bieži vien smēķē neregulāri, tad starp jauniešiem, kas sasnieguši 24 gadu vecumu vai ir vecāki, strauji pieaug regulāro smēķētāju skaits (50%). Tas liecina, ka smēķēšanas apjomam ar laiku ir tendence pieaugt – smēķēšana pamazām izveidojas par ikdienas ieradumu.

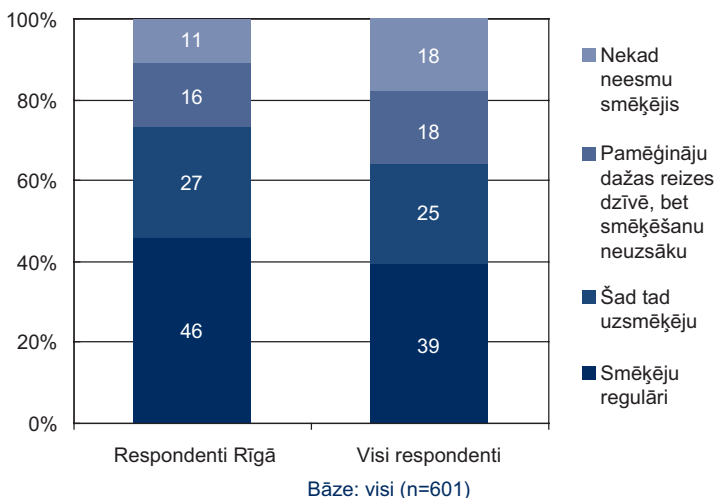
5. attēls. Smēķēšanas regularitāte dažādās vecuma grupās (%)

Bāze: visi (n=601)

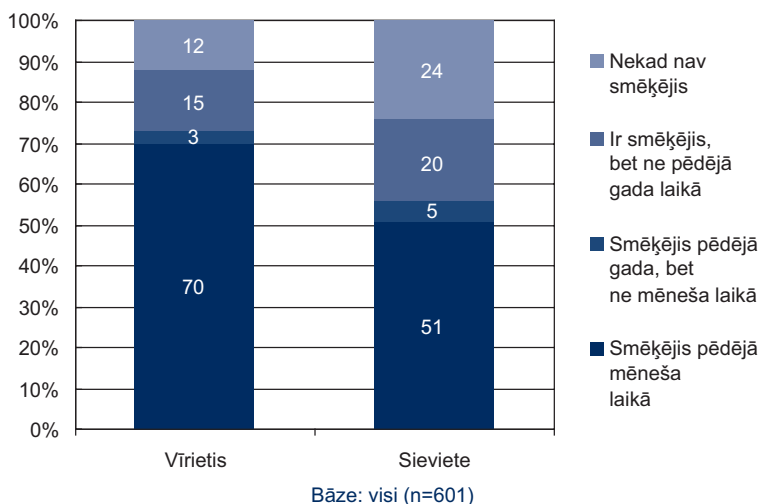
Smēķēšana ir īpaši izplatīta starp klubu apmeklētājiem Rīgā: 71% klubu apmeklētāju Rīgā ir smēķējuši pēdējā mēneša laikā, 46% smēķē regulāri un 27% – uzsmēķē šad tad (3.4.6.attēls).

6. attēls. Smēķēšanas izplatība Rīgā (%)

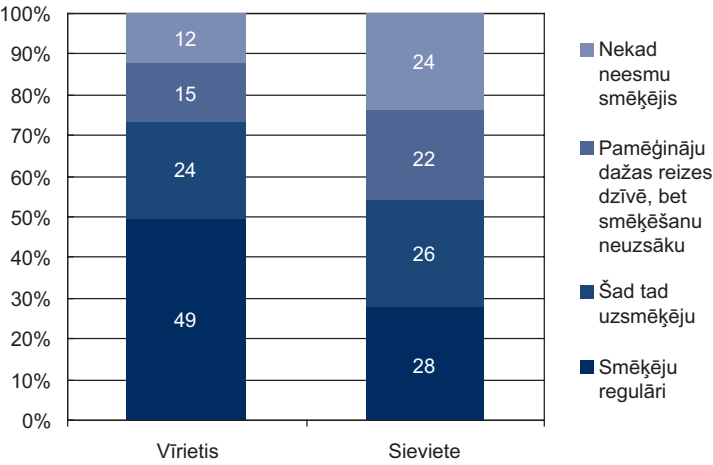
Statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas vīriešu un sieviešu vidū (Sig.=0.00). No izklaides vietu apmeklētājiem pēdējā mēneša laikā smēķējuši 70% vīriešu un 51% sieviešu. 24% sieviešu un tikai 12% vīriešu nekad nav smēķējuši (7. attēls).

7. attēls. Vīriešu un sieviešu smēķēšanas pieredze (%)

49% vīriešu un 28% sieviešu smēķē regulāri (8. attēls). Tas vēlreiz apliecina, ka smēķēšana nozīmīgi vairāk izplatīta starp vīriešiem – ne tikai smēķētāju skaita ziņā, bet arī smēķēšanas intensitātes ziņā.

8. attēls. Smēķēšanas regularitāte dzimumu griezumā (%)

Bāze: visi (n=601)

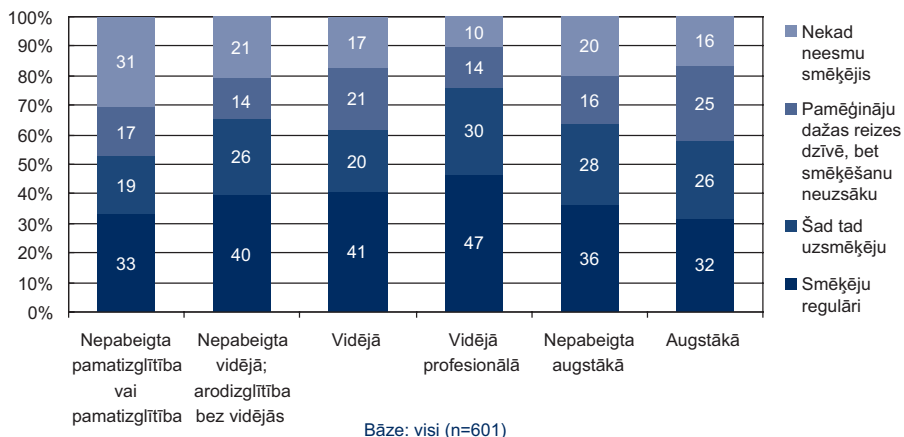
Interesanti, ka pēdējā mēneša laikā smēķējušo vīriešu skaits, vecumam pieaugot, pieaug, savukārt sieviešu vidū, vecumam pieaugot, pēdējā mēneša laikā smēķējušo sieviešu skaits samazinās (10. tabula). Tas liecina, ka sievietes pamazām izvēlas atnest smēķēšanu, iespējams, saistībā ar rūpēm par veselību, ģimenes dibināšanu vai bērnu dzimšanu.

10. tabula. Dažāda vecuma vīriešu un sieviešu smēķēšanas pieredze (%)

	Vīrietis			Sieviete		
	Mazāk kā 20 gadu	20-23 gadi	24 vai vairāk gadu	Mazāk kā 20 gadu	20-23 gadi	24 vai vairāk gadu
Smēķējis pēdējā mēneša laikā	68	68	74	56	47	45
Smēķējis pēdējā gada, bet ne mēneša laikā	2	5	2	5	6	4
Ir smēķējis, bet ne pēdējā gada laikā	14	14	16	14	21	34
Nekad nav smēķējis	15	13	7	25	26	17
Bāze: visi (n=601)						

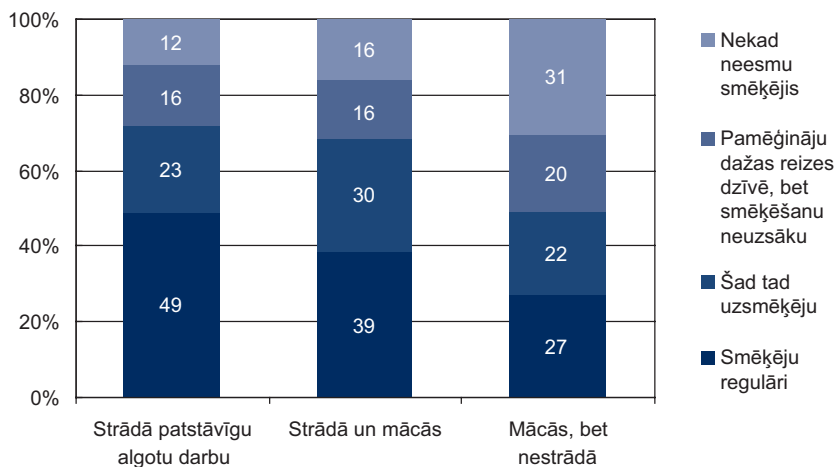
Smēķēšana visizplatītākā ir starp tiem klubu apmeklētājiem, kuriem ir vidējā speciālā izglītība: 69% smēķējuši pēdējā mēneša laikā, 47% smēķē regulāri un tikai 10% nav smēķējuši vispār (9. attēls). Salīdzinājumam: jaunieši, kuriem ir augstākā vai nepabeigta augstākā izglītība, regulāri smēķē nozīmīgi retāk.

9. attēls. Apmeklētāju ar dažādu izglītības līmeni smēķēšanas regularitāte (%)

Smēķēšana saistīta arī ar to, vai jauniešs strādā. Tie, kuri strādā, smēķē nozīmīgi biežāk nekā tie, kuri nestrādā (10. attēls).

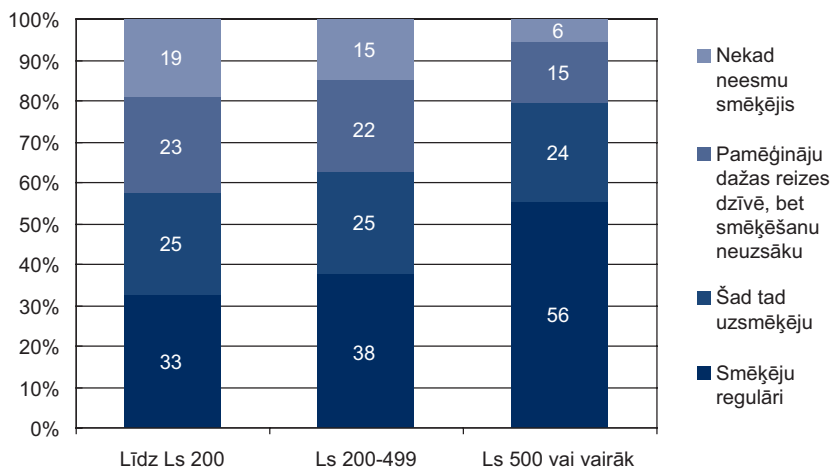
10. attēls. Smēķēšanas regularitāte saistībā ar nodarbošanos (%)

Bāze: visi (n=601)

Attiecīgi, tie klubu apmeklētāji, kuriem ir lielāki personīgie ienākumi, smēķē nozīmīgi biežāk nekā tie, kuru ienākumi ir mazāki (Sig.=0.005) (11. attēls).

11. attēls. Smēķēšanas regularitāte saistībā ar personīgajiem ienākumiem (%)

Bāze: visi (n=601)

Šo atšķirību nevar izskaidrot tikai ar vecumu. Kā liecina aptaujas dati, arī vienas vecuma grupas jaunieši, kuri strādā un kuru personīgie ienākumi ir lielāki, smēķē biežāk nekā tie, kuri nestrādā (11. tabula). Iespējams, tas saistīts ar spēju atļauties cigaretes, paaugstinātu stresu, taču iespējams arī, ka vide darba vietā veicina smēķēšanu.

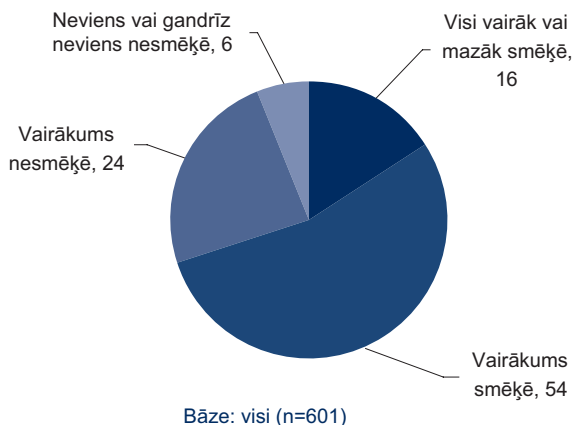
11. tabula. Dažāda vecuma un ienākumu grupu apmeklētāju smēķēšanas regularitāte (%)

	Līdz Ls 200			Ls 200-499			Ls 500 vai vairāk		
	Mazāk kā 20 gadu	20-23 gadi	24 vai vairāk gadu	Mazāk kā 20 gadu	20-23 gadi	24 vai vairāk gadu	Mazāk kā 20 gadu	20-23 gadi	24 vai vairāk gadu
Smēķēju regulāri	38	24	17	33	35	50	30	50	64
Šad tad uzsmēķēju	28	24		31	23	20	40	29	17
Pamēģināju dažas reizes dzīvē, bet smēķēšanu neuzsāku	17	31	50	29	17	23	20	13	16
Nekad neesmu smēķējis	17	21	33	7	25	7	10	8	3

Bāze: visi (n=601)

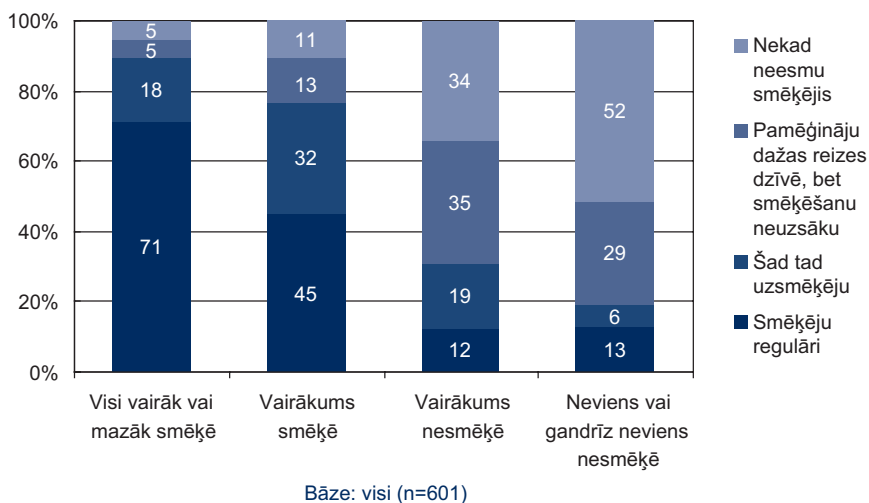
Smēķēšanu lielā mērā var pamudināt apkārtējā vide. Atrodies kompānijā, kurā ir pierasts smēķēt, paaugstinās motivācija arī pašam smēķēt. 16% respondentu atzinuši, ka viņu draugu lokā visi vairāk vai mazāk smēķē. 54% vairākums draugu smēķē (12. attēls).

12. attēls. Smēķēšanas izplatība draugu lokā (%)

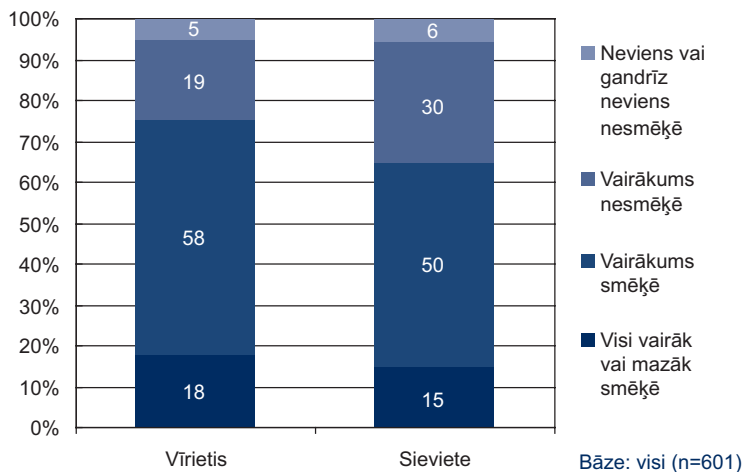
Draugu smēķēšana atsaucas arī uz pašu klubu apmeklētāju uzvedību. Tie, kuru draugi smēķē, arī paši biežāk smēķē (13. attēls). 71% klubu apmeklētāju, kuru draugu vidū visi vairāk vai mazāk smēķē, arī paši smēķē regulāri un 18% - šad tad. Reti kurš spēj nesekot draugu paraugam un smēķējošā kompānijā no šī ieraduma atturēties. Tāpat regulāri smēķē arī 45% no tiem, kuriem vairākums draugu smēķē. 32% šādā situācijā smēķē laiku pa laikam. Starp tiem, kuru draugi nesmēķē vai pamatā nesmēķē, smēķētāju ir maz. Var secināt, ka, jo vairāk draugu smēķē, jo lielāka ir iespēja, ka cilvēks pakļausies grupas spiedienam un smēķēs. Vēl, kurā neviens nesmēķē, mazina iespēju, ka cilvēks smēķēs.

13. attēls. Draugu smēķēšanas paradumu saistība ar paša smēķēšanas intensitāti (%)

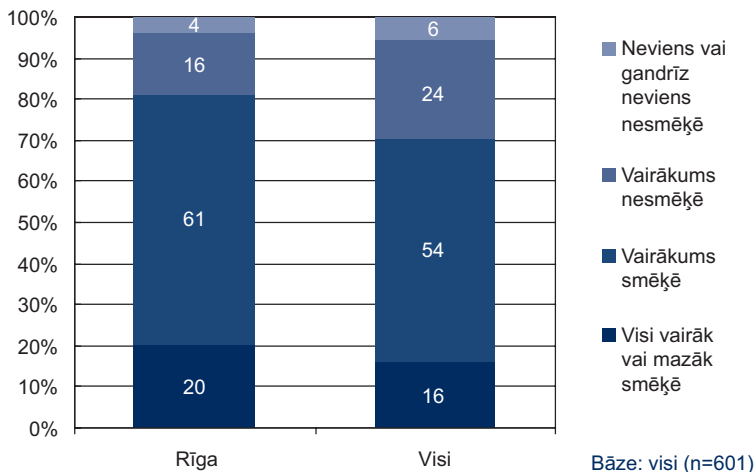
Lai gan biežāk smēķējošu draugu lokā atrodas vīrieši, tomēr arī vairāk kā puse (65%) klubu apmeklētājas sievietes atzinušas, ka vairums vai visi viņu draugi smēķē (14. attēls).

14. attēls. Smēķēšana vīriešu un sieviešu draugu lokā (%)

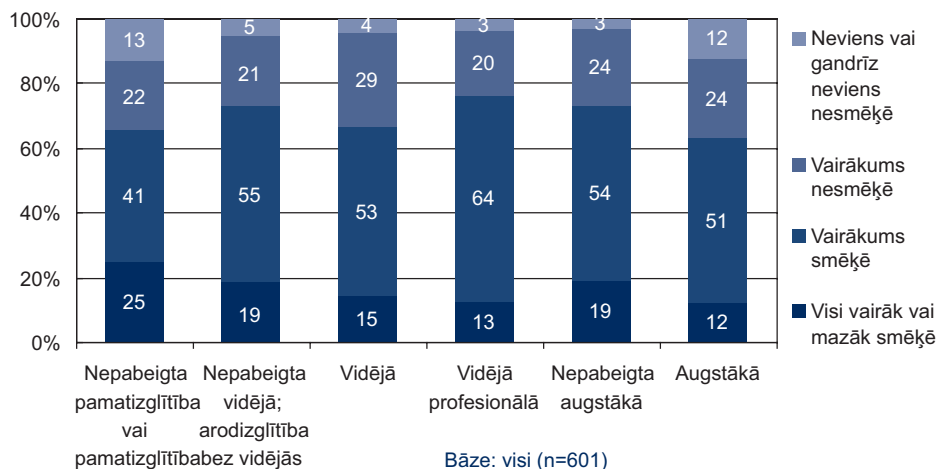
Atrašanās smēķētāju vidū vēl vairāk rosina smēķēt. Viena no šādām vietām, kur kopā ar draugiem izklaidējas un atpūšas jaunieši, ir klubi. Ērtas un vilinošas smēķēšanas iespējas var pamudināt smēķēt biežāk. Visvairāk smēķēšanas problēmai klubos būtu jāpievērš uzmanība Rīgā. Tieši Rīgas klubu apmeklētāji visvairāk atzīst, ka vairums vai visi viņu draugi smēķē (15. attēls).

15. attēls. Smēķēšanas ieradumi jauniešu draugu vidū Rīgā (%)

Draugu pamudinājums ir arī viens no iemesliem, kādēļ salīdzinoši augsti smēķēšanas rādītāji vērojami starp vidējo profesionālo izglītības līmeni sasniegušajiem jauniešiem (16. attēls).

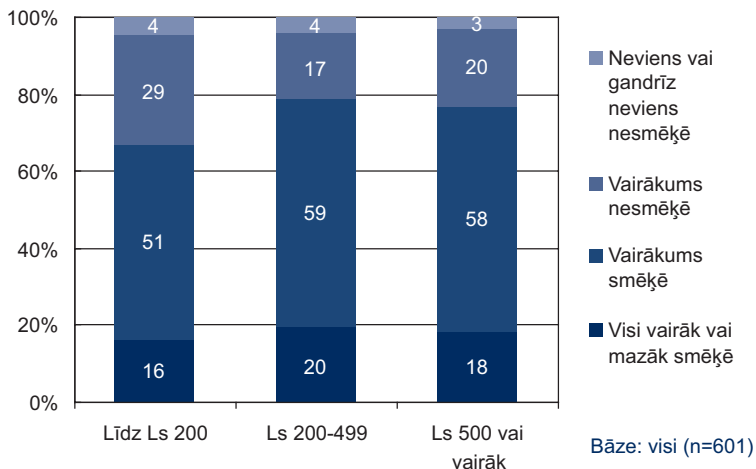
16. attēls. Smēķēšanas izplatība jauniešu ar dažādu izglītības līmeni draugu vidū (%)

Vidējo profesionālo izglītību ieguvušie jaunieši biežāk norāda, ka visi (13%) vai vairums (64%) viņu draugu vairāk vai mazāk smēķē. To jauniešu, kuri jau ieguvuši augstāko izglītību, draugu vidū sastopams mazāk smēķētāju.

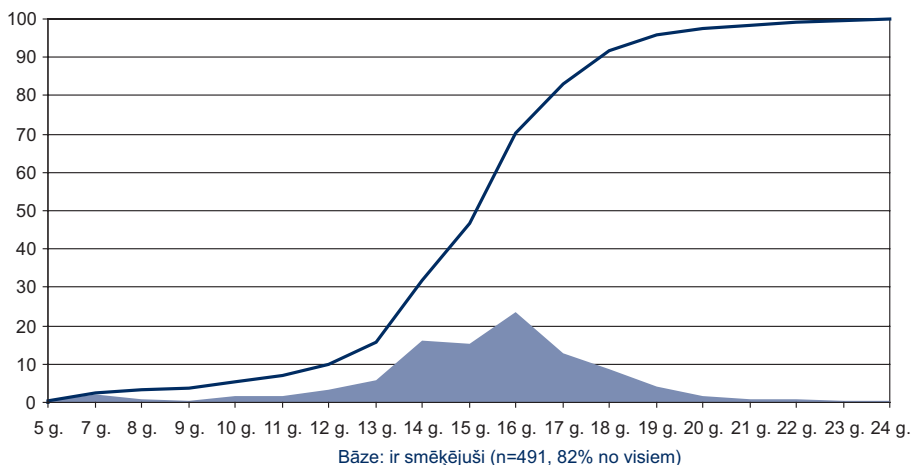
Tāpat, ja salīdzina situāciju starp tiem klubu apmeklētājiem, kuriem ir augstāki vai zemāki ienākumi, var secināt, ka tieši jauniešiem ar zemākiem ienākumiem salīdzinoši vairāk draugu nesmēķē (17. attēls). Var secināt, ka šis ir viens no iemesliem (taču ne vienīgais), kādēļ jaunieši ar lielākiem personīgajiem ienākumiem smēķē biežāk.

17. attēls. Jauniešu ar dažādiem ienākumiem draugu smēķēšanas ieradumi (%)

Pētījums liecina, ka klubu apmeklētāji parasti izmēģinājuši smēķēšanu pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas (83%). Gandrīz trešdaļa (32%) smēķētāju sākuši smēķēt, vēl nesasniedzot 15 gadu vecumu (18. attēls).

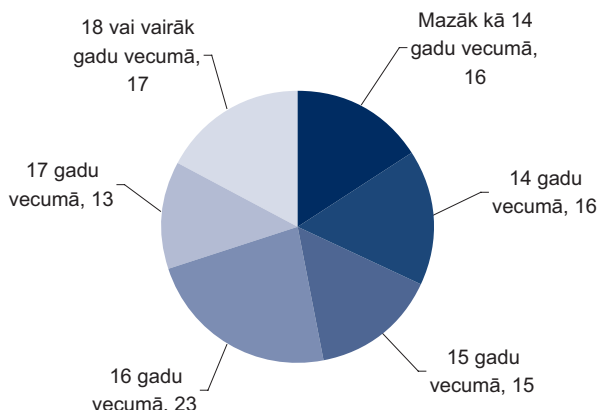
18. attēls. Smēķēšanas uzsākšanas vecums (%)

Piezīme: attēlā atainots procentuālais atbilžu sadalījums (gaiši zilā krāsā), kā arī kumulatīvā līkne, kas norāda, cik % smēķētāju sākuši smēķēt konkrētajā vecumā vai pirms tā sasniegšanas.

Visbiežāk klubu apmeklētāji smēķēt uzsākuši 14 – 17 gadu vecumā. Gandrīz katrs ceturtais (23%) smēķētājs atzīst, ka smēķēt sācis 16 gadu vecumā (19. attēls). Straujo smēķētāju skaita pieaugumu 16 gadu vecumā var skaidrot ar pāreju uz vidusskolu vai arodskolu, kas bieži vien saistīta ar skolas un vides maiņu. Ņemot vērā, ka tikai 17% smēķēt sāk pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas, t.i., kad oficiāli drīkst iegādāties tabakas izstrādājumus un apmeklēt klubus, nevar apgalvot, ka klubiem būtu būtiska loma smēķēšanas uzsākšanas veicināšanā.

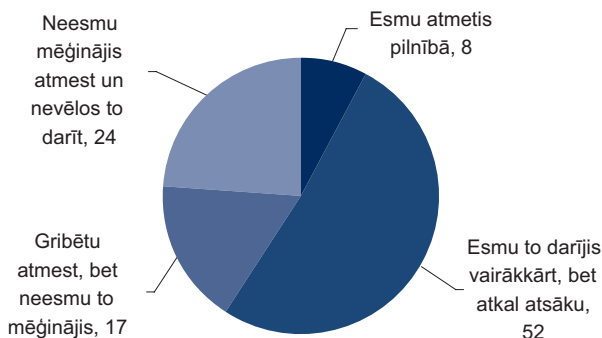
19. attēls. Smēķēšanas uzsākšanas vecuma grupas (%)

Bāze: smēķē regulāri vai šad tad (n=384, 64% no visiem)

Vairāk kā divas trešdaļas (69%) smēķējošo jauniešu vēlas vai pat jau centušies no šī ieraduma atbrīvoties (20. attēls). 52% jauniešu vairākkārt centušies atmet smēķēšanu, bet viņiem tas nav izdevies, un 17% gribētu atmet smēķēšanu, bet dažādu iemeslu dēļ vēl nav mēģinājuši. Tikai 24% norāda, ka neplāno atmet smēķēšanu, savukārt 8%, lai gan šad tad uzsmēķē, uzskata, ka smēķēšanu ir veiksmīgi atmetuši. Salīdzinoši lielais jauniešu skaits, kuri gribētu atmet, bet nav mēģinājuši, kā arī kuriem tas nav izdevies, liecina, ka nepieciešams nodrošināt lielāku atbalstu (tai skaitā psiholoģisku) tiem, kuri ir nolēmuši smēķēšanu atmet.

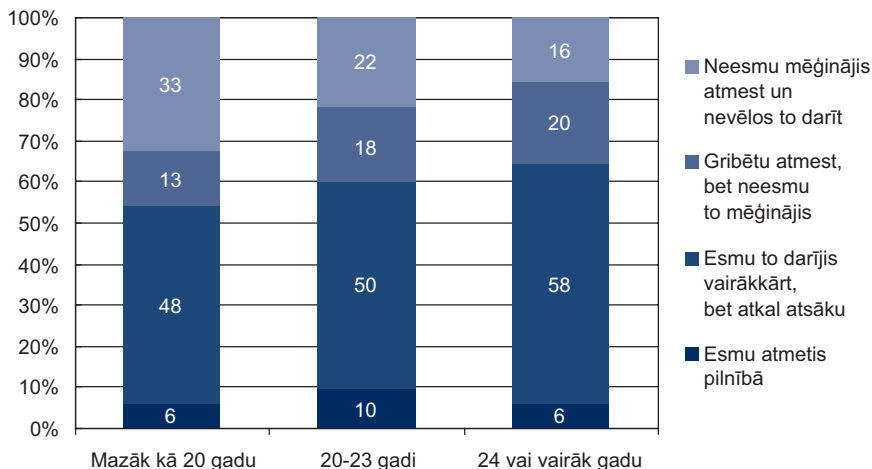
20. attēls. Smēķēšanas atmešanas mēģinājumi (%)

Bāze: smēķē regulāri vai šad tad (n=384, 64% no visiem)

Visbiežāk atmest smēķēšanu vēlas jaunieši 24 vai vairāk gadu vecumā (78%) (21. attēls). Kā jau minēts, daudzi šajā vecumā kļuvuši par regulāriem smēķētājiem, un rūpes par veselību liek apsvērt iespēju atbrīvoties no šī ieraduma. Savukārt 33% jauniešu līdz 20 gadu vecumam norāda, ka pat nedomā atmest smēķēšanu. Iespējams, viņi vēl neapzinās ar smēķēšanu saistīto risku – salīdzinoši lielāka daļa no viņiem smēķē tikai laiku pa laikam un pieraduma dēļ, kā arī veselībai radīto risku apzinās mazāk. Neraugoties uz to, ka, pieaugot vecumam, arvien vairāk jauniešu vēlas atmest smēķēšanu, diemžēl kopējais smēķētāju (tai skaitā regulāro smēķētāju) skaits nemazinās.

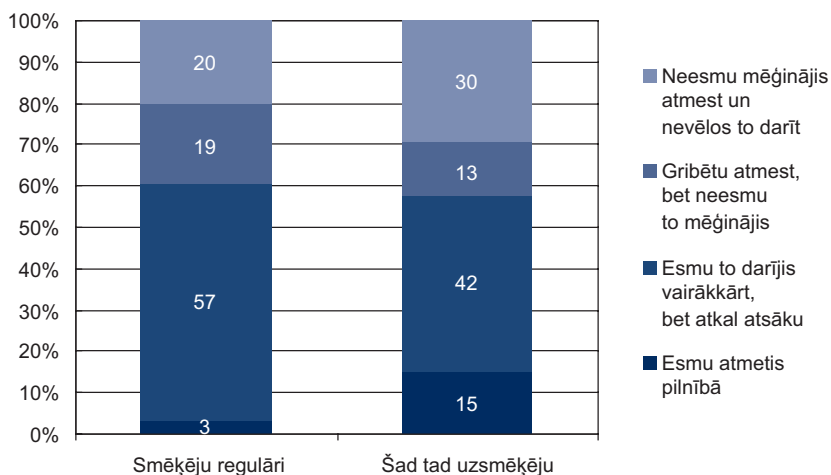
21. attēls. Smēķēšanas atmešanas mēģinājumi dažādās vecuma grupās (%)

Bāze: smēķē regulāri vai šad tad (n=384, 64% no visiem)

Vislielāko vēlmi atmest izrāda tieši regulārie smēķētāji (Sig.=0.00). 57% no viņiem jau mēģinājuši atmest, taču atsākuši, bet 19%, lai gan vēlas atmest, nav to pat mēģinājuši, iespējams, neticot, ka tas izdosies (22. attēls).

22. attēls. Smēķēšanas atmešanas mēģinājumu saistība ar smēķēšanas regularitāti (%)

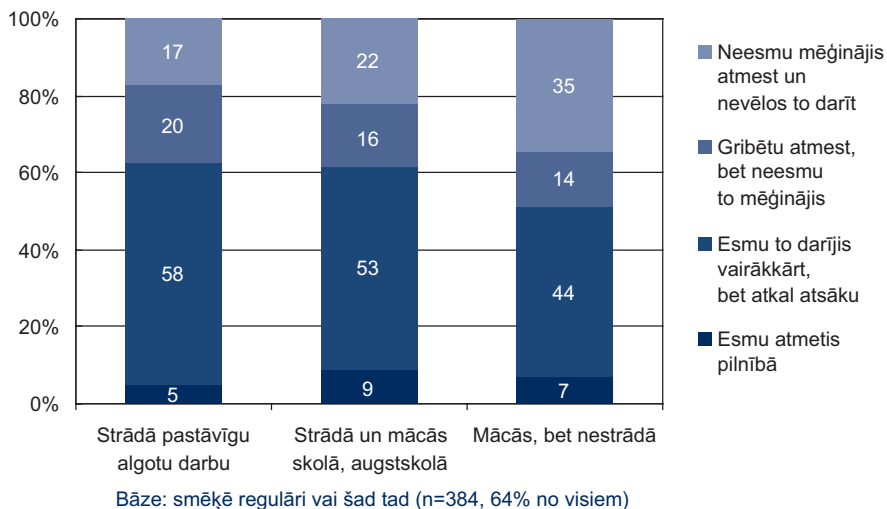

Bāze: smēķē regulāri vai šad tad (n=384, 64% no visiem)

Interesanti, ka 15% klubu apmeklētāju, kas šad tad uzsmēķē, uzskata, ka ir pilnībā atmetuši smēķēšanu. Šāds priekšstats bieži vien ir maldīgs un var novest pie atkārtotas regulāras smēķēšanas uzsākšanas.

Tāpat vērojama sakarība (Sig.=0.05), ka salīdzinoši visbiežāk vēlas un ir mēģinājuši atmest smēķēšanu tie klubu apmeklētāji, kuri strādā, savukārt visretāk – tie, kuri mācās un nestrādā (23. attēls). Var secināt, ka, lai gan tieši strādājošie klubu apmeklētāji ir vislielākie smēķētāji, tomēr viņi arī visbiežāk vēlētos no šī ieraduma atbrīvoties.

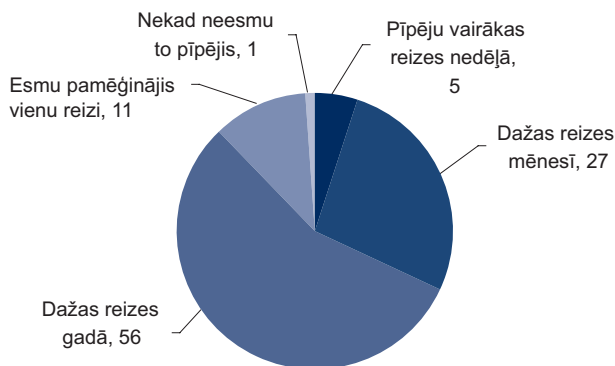
23. attēls. Smēķēšanas atmešanas mēģinājumi starp strādājošajiem un nestrādājošajiem klubu apmeklētājiem (%)

Visbiežāk atmešanas mēģinājumi nav izdevušies vīriešiem (55%). Iespējams, viens no iemesliem ir tas, ka vide, kurā uzturas vīrieši (tai skaitā draugu loks), vairāk rosina smēķēšanu.

Pēdējā laikā populāra kļuvusi ūdens pīpes pīpēšana. Kā liecina aptaujas dati, gandrīz visi (99%), kuri ir smēķējuši jebkāda veida tabaku, ir pamēģinājuši ūdens pīpi (24. attēls).

24. attēls. Ūdens pīpes pamēģināšana un smēķēšana (%)

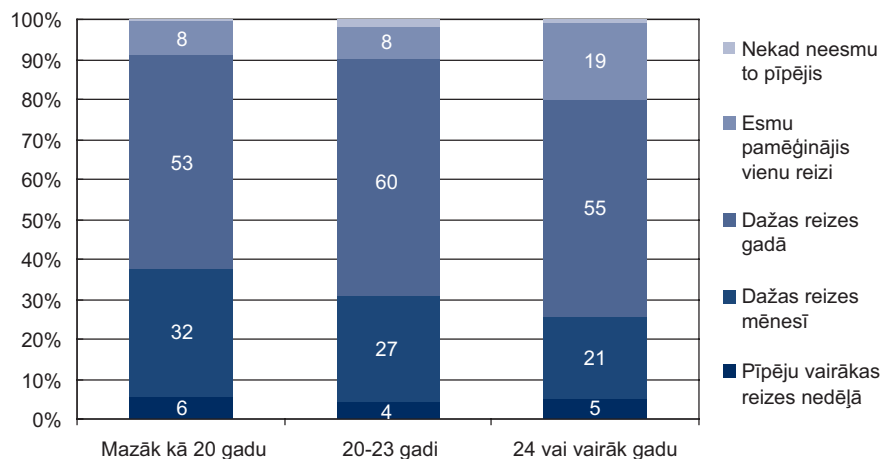

Bāze: ir smēķējuši tabaku (n=482, 82% no visiem)

Lielākā daļa (56%) klubu apmeklētāju, kuri vispār ir smēķējuši tabaku, smēķē ūdens pīpi tikai dažas reizes gadā, tomēr trešdaļa (33%) smēķē ūdens pīpi vismaz dažas reizes mēnesī. Jāatzīmē, ka ūdens pīpes ir līdzīgi populāras gan Rīgā, gan citās lielajās pilsētās.

Ūdens pīpēm daudz biežāk dod priekšroku jaunāki klubu apmeklētāji (Sig.=0.05). Jaunieši 24 vai vairāk gadu vecumā biežāk ūdens pīpi pamēģinājuši tikai vienu reizi (19%), un tikai 26% to pīpē vismaz dažas reizes mēnesī (25. attēls). Iespējams, ūdens pīpe rada jauniešiem ilūziju, ka tā ir mazāk kaitīga veselībai un neizraisa pieradumu.

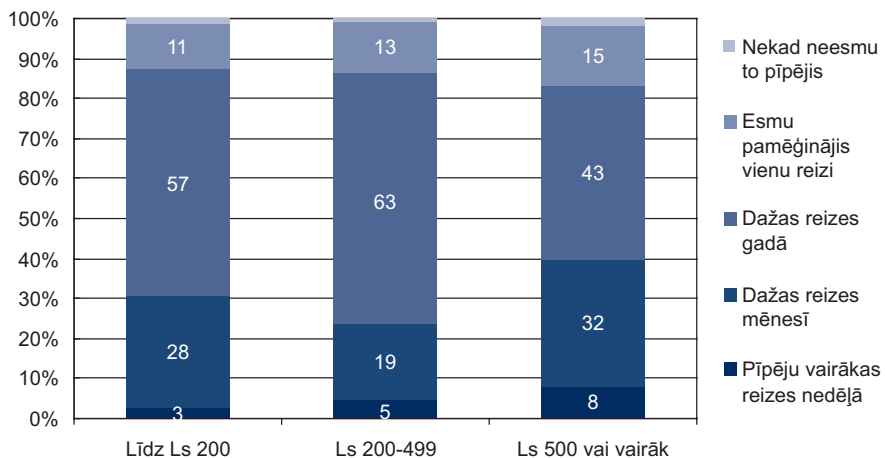
25. attēls. Ūdens pīpes pīpēšana dažādās vecuma grupās (%)

Bāze: ir smēķējuši tabaku (n=482, 82% no visiem)

Interesanti, ka ūdens pīpes populārākas starp jauniešiem, kuriem ir lielāki personīgie ienākumi (26. attēls). 40% jauniešu, kuri mēnesī nopelna Ls 500 vai vairāk, pīpē ūdens pīpi vismaz dažas reizes mēnesī. Visticamāk, jaunieši ar lielākiem ienākumiem biežāk ir paši sev iegādājušies šādu pīpi, kas savukārt veicina tās regulāru lietošanu.

26. attēls. Ūdens pīpes pīpēšana dažādās ienākumu grupās (%)

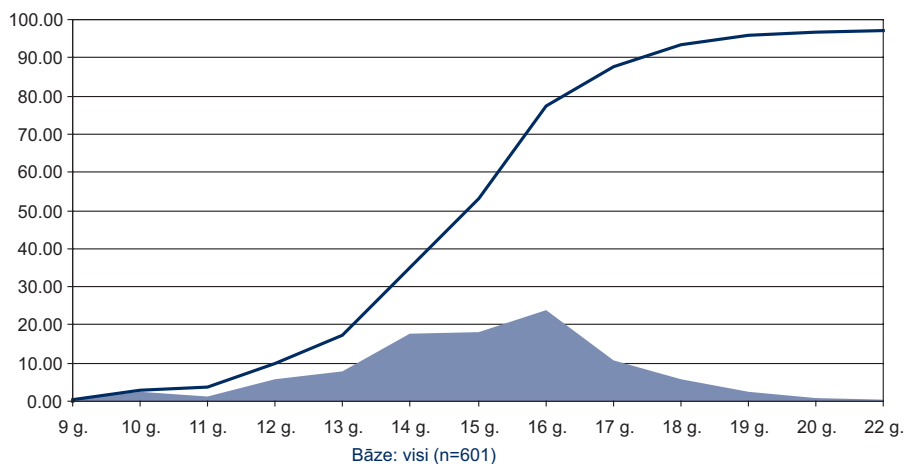

Bāze: ir smēķējuši tabaku (n=482, 82% no visiem)

4.3.2. Alkohols

Gandrīz visi klubu apmeklētāji ir pamēģinājuši alkoholu (27. attēls), pie tam visbiežāk vēl nerasniedzot 16 gadu vecumu (53%).

27. attēls. Alkohola pamēģināšana (%)

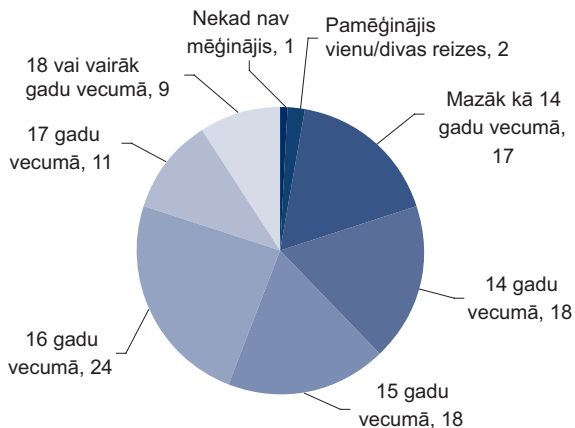

Bāze: visi (n=601)

Piezīme: attēlā atainots procentuālais atbilstu sadalījums (gaiši zilā krāsā), kā arī kumulatīvā līkne, kas norāda, cik % alkohola pamēģinājuši konkrētajā vecumā vai pirms tā sasniegšanas.

Salīdzinoši daudzi no klubu apmeklētājiem (24%) alkoholu pamēģinājuši 16 gadu vecumā (28. attēls). Tam var būt vairāki iemesli, taču viens no tiem ir iespējamā vecāku kontroles mazināšanās. Kā zināms, ar alkoholu bieži vien jauniešus pirmoreiz pacienā ģimenē.

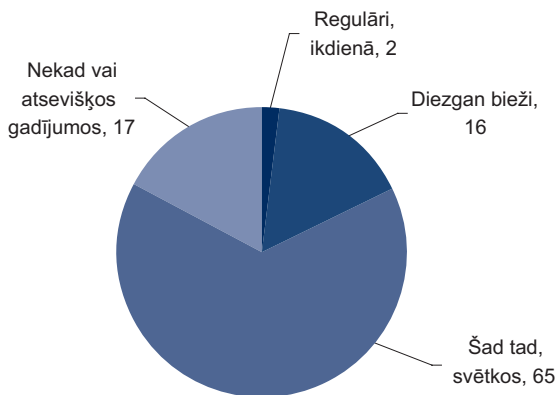
28. attēls. Alkohola pamēģināšanas vecums (%)

Bāze: visi (n=601)

Uz jautājumu par alkohola lietošanu vecāku ģimenē, lielākā daļa (65%) jauniešu atbildējuši, ka alkohols tiek lietots reizi pa reizei vai svētkos, bet 18% ģimeņu tas tiek lietots diezgan bieži vai regulāri (29. attēls).

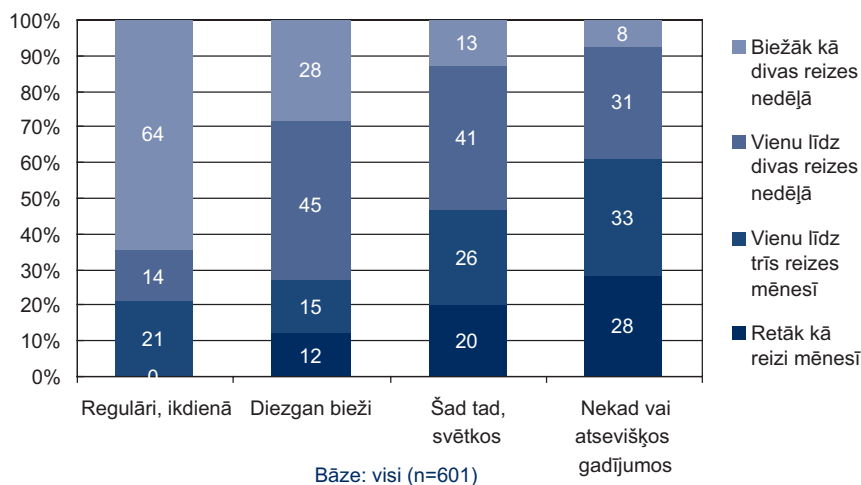
29. attēls. Alkohola lietošana vecāku ģimenē (%)

Bāze: visi (n=601)

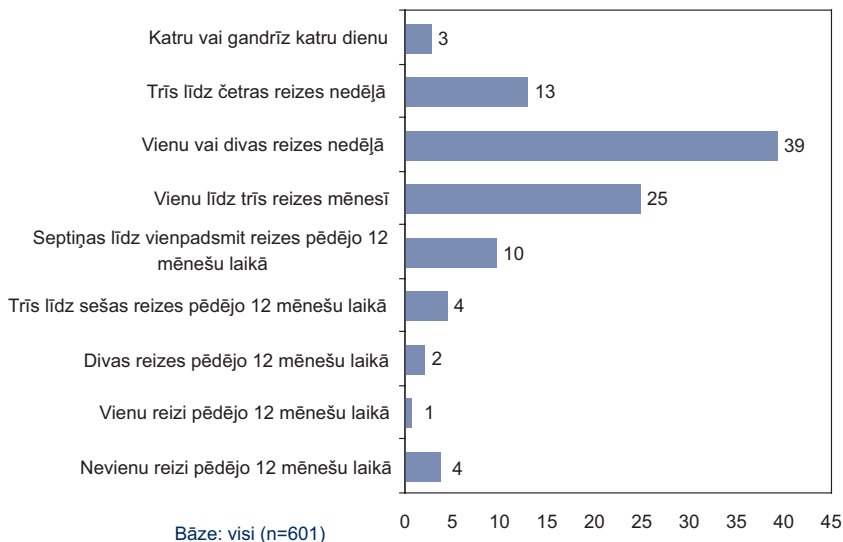
71% jauniešu, kuru vecāku ģimenē alkohols tiek lietots diezgan bieži, alkoholiskos dzērienus bija pamēģinājuši, vēl nesasniedzot 16 gadu vecumu. Salīdzinājumam: ģimenēs, kurās alkoholu lieto laiku pa laikam vai tikai atsevišķos gadījumos, līdz 16 gadu vecumam alkoholu bija pamēģinājuši 50% bērnu. Var secināt, ka vecākiem ir liela ietekme uz to, kad jaunieši pamēģinās kādu alkoholisko dzērienu. Šo secinājumu apliecina arī aptaujā iegūtie dati par pašu jauniešu alkohola patēriņu. Jo biežāk alkohols tiek patērēts jaunieša vecāku ģimenē, jo biežāk pēdējā gada laikā alkoholu lietojis pats jauniešs (Sig.=0.00) (30. attēls).

30. attēls. Alkohola lietošanas saistība ar vecāku ģimenes alkohola lietošanas paradumiem (%)

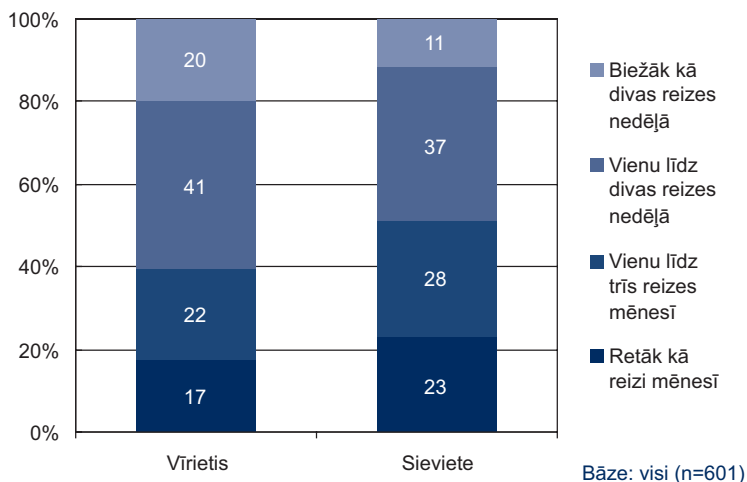
3% klubu apmeklētāju atzīst, ka alkoholu lieto katru vai gandrīz katru dienu, 13% - trīs līdz četras reizes nedēļā un 39% - vienu vai divas reizes nedēļā (31. attēls). Tātad kopumā vairāk kā puse (55%) klubu apmeklētāju vismaz reizi nedēļā lieto alkoholu.

31. attēls. Alkohola lietošanas biežums pēdējā gada laikā (%)

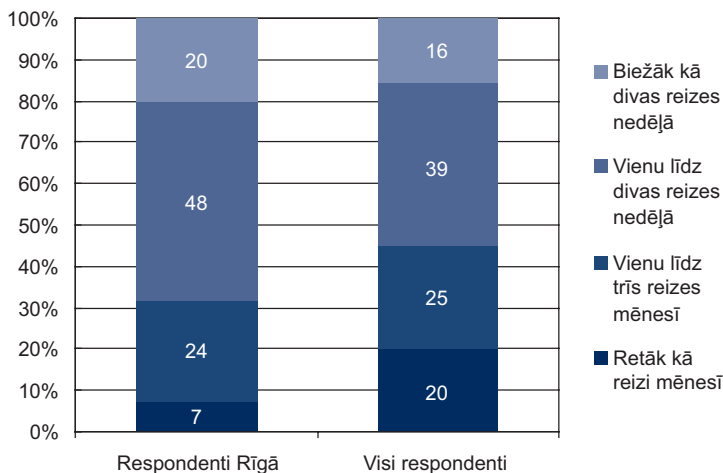
Nozīmīgi atšķiras alkohola patēriņš sieviešu un vīriešu vidū (Sig.=0.03). Vismaz reizi nedēļā alkoholu lieto 61% klubu apmeklētāju – vīriešu, savukārt tikai 48% klubu apmeklētāju – sieviešu. Īpaši reti sieviešu vidū sastopama ļoti regulāra dzeršana: 11% sieviešu (salīdzinājumā ar 20% vīriešu) dzer biežāk kā divas reizes nedēļā (32. attēls).

32. attēls. Alkohola lietošanas biežums dzimumu griezumā (%)

Atkal jāsaprot, ka alkoholu biežāk lieto jaunieši Rīgā: 48% klubu apmeklētāju Rīgā alkoholu lieto vienu – divas reizes nedēļā, bet 20% - pat biežāk (33. attēls). Tas liecina, ka jāpievērš īpaša uzmanība alkohola lietošanai Rīgas klubos.

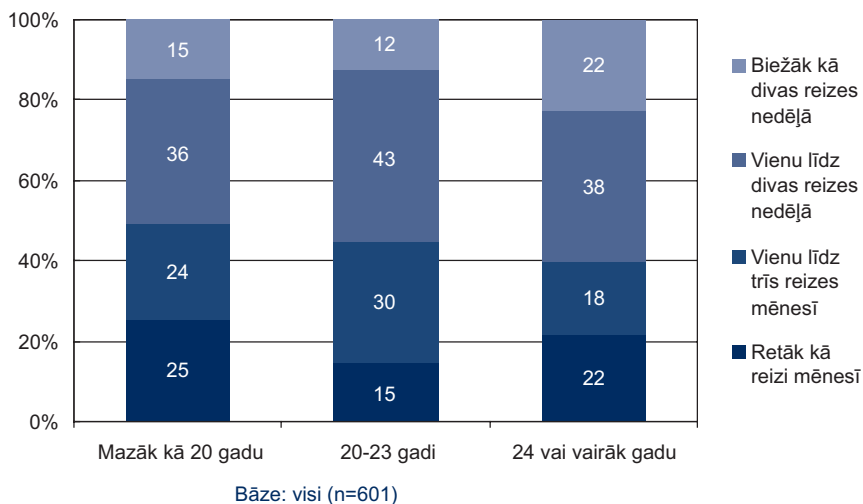
33. attēls. Alkohola lietošana Rīgā (%)

Bāze: visi (n=601)

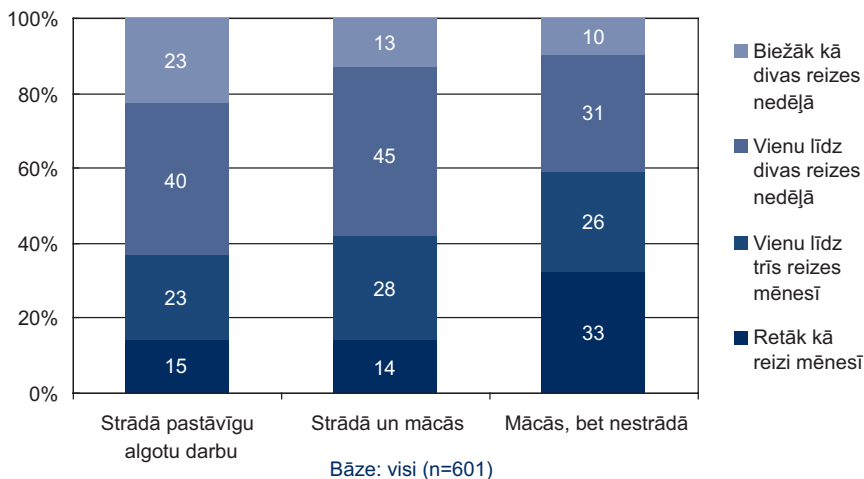
Statistiski nozīmīgi atšķiras arī alkohola patēriņš dažāda vecuma klubu apmeklētāju vidū (Sig.=0.003). Ļoti bieža dzeršana (biežāk kā divas reizes nedēļā) vairāk raksturīga jauniešiem 24 un vairāk gadu vecumā (22%), tomēr arī aptuveni puse (49%) jauniešu līdz 20 gadu vecumam lieto alkoholu vismaz reizi nedēļā (34. attēls). Kopumā var secināt, ka alkohola lietošana starp klubu apmeklētājiem ir ārkārtīgi izplatīta.

34. attēls. Alkohola lietošanas biežums dažādās vecuma grupās (%)

Līdzīgi kā par smēķēšanu, salīdzinoši biežāk alkoholu lieto jaunieši, kuri strādā un kuriem ir lielāki personīgie ienākumi (35. attēls).

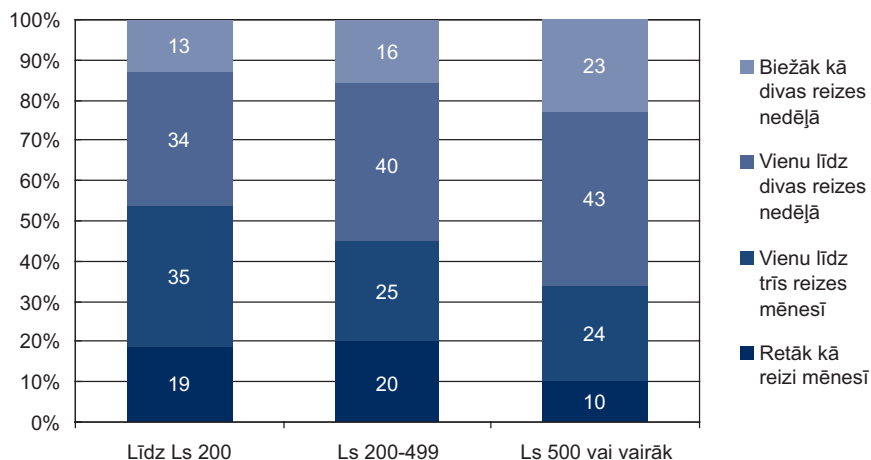
35. attēls. Alkohola lietošana saistībā ar nodarbinātību (%)

Aptaujas dati liecina, ka neatkarīgi no vecuma tie jaunieši, kuri nestrādā, bet tikai mācās, alkoholu lieto vismazāk. Iespējams, alkohola lietošanu veicina vide darba vietā, kopīgi pasākumi vai arī paaugstināts stress.

Īpaši bieža iedzeršana raksturīga jauniešiem, kuru ienākumi mēnesī ir Ls 500 vai vairāk (36. attēls). Viņi arī biežāk var atļauties iegādāties alkoholu. Tie, kuru ienākumi ir mazāki, arī dzer retāk. Var secināt, ka alkohola cena var kļūt par barjeru, kas kavē alkohola lietošanu.

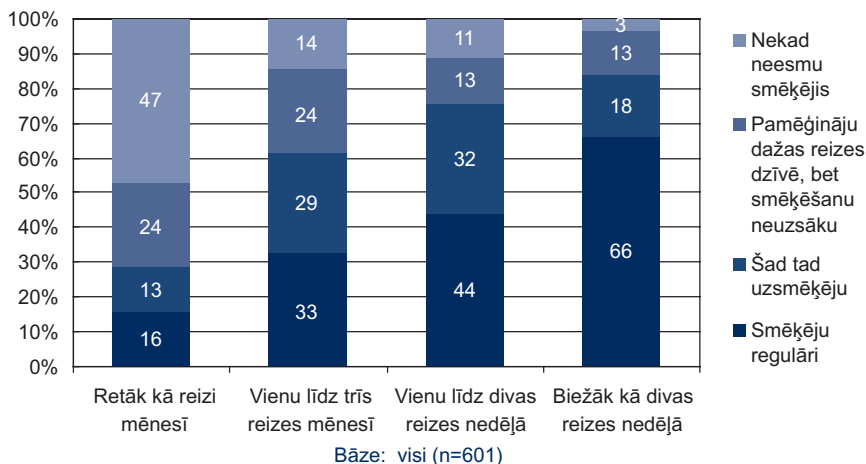
36. attēls. Alkohola lietošanas biežums saistībā ar ienākumiem (%)

Bāze: visi (n=601)

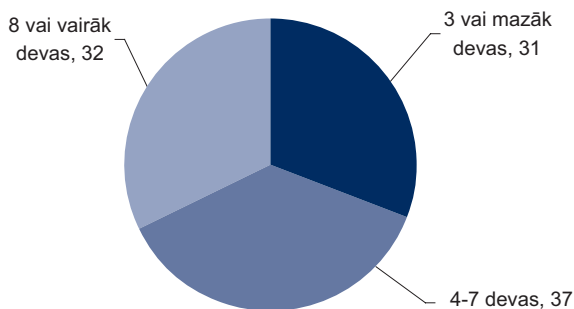
Pastāv cieša sakarība starp alkohola lietošanu un smēķēšanu (Sig.=0.00). Tie jaunieši, kuri alkoholu nelieto vai lieto retāk kā reizi mēnesī, parasti nekad nav smēķējuši (47%) vai arī pamēģinājuši, bet nav sākuši smēķēt (24%). Turpretī, ja jaunieši lieto alkoholu reizi nedēļā vai biežāk, varbūtība, ka viņš vismaz reizi pa reizei smēķēs, ir ļoti liela (37. attēls). Tikai 16% klubu apmeklētāju, kas dzer biežāk kā divas reizes nedēļā, nesmēķē.

37. attēls. Alkohola lietošanas biežuma saistība ar smēķēšanu (%)

Lai noskaidrotu vienā reizē patērētā alkohola apjomu, pētījumā tika uzdots jautājums par to, cik devas⁷ alkohola kluba apmeklētājs izdzēra pēdējās dienas laikā, kad lietoja alkoholu. 31% atbildēja, ka izdzēruši 3 vai mazāk devas, 37% - 4-7 devas, savukārt 32% vienas dienas laikā izdzēruši pat vairāk kā 7 devas alkohola (38. attēls).

38. attēls. Alkohola patēriņš dienas laikā (%)

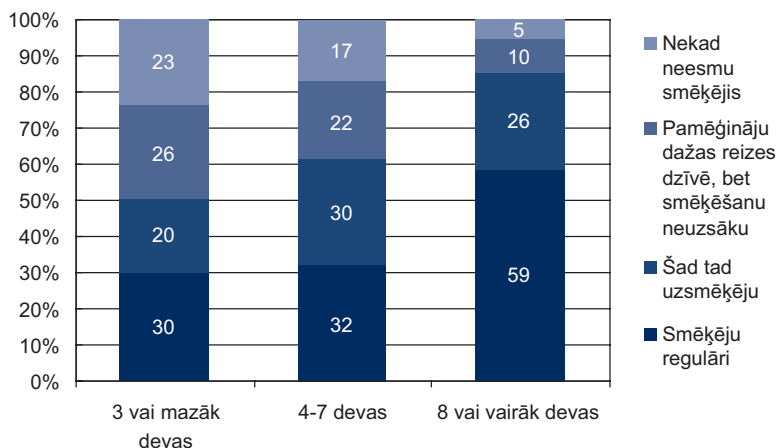

Bāze: ir lietojis alkoholu pēdējo 12 mēnešu laikā

Arī šajā gadījumā pētījums ļauj konstatēt ciešu saistību starp vienā reizē izdzertā alkohola daudzumu un smēķēšanu. Tie klubu apmeklētāji, kuri vienā dienā izdzēra 8 vai vairāk devas, parasti (59%) regulāri smēķē, un tikai 15% no viņiem nesmēķē (39. attēls). Jāņem vērā, ka alkohola lietošana lielākos apjomos arī var rosināt vēlmi uzsmēķēt.

⁷ Viena alkohola „deva” ir vīna glāze (150 ml), „mazā” alus pudele vai bundža (330 ml), sidra pudele (330 ml), pudele gatavo gāzēto alkoholisko kokteiļu (330 ml), degvīna glāze (25 ml) vai arī jaukts dzēriens.

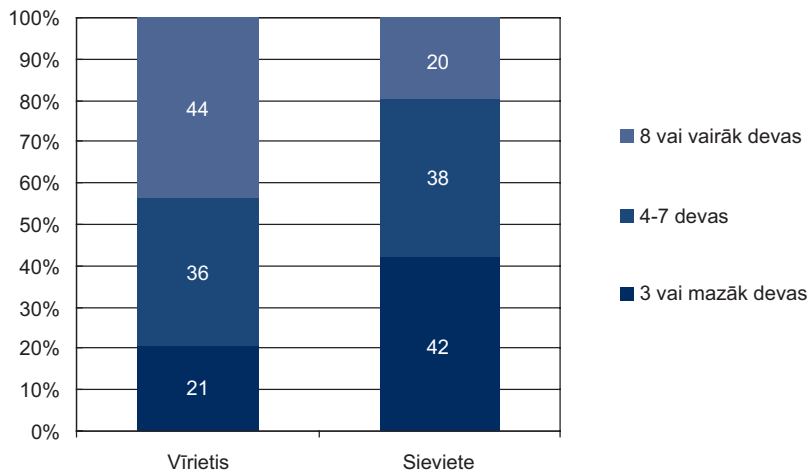
39. attēls. Vienā dienā izdertā alkohola daudzuma saistība ar smēķēšanu (%)

Bāze: ir lietojis alkoholu pēdējo 12 mēnešu laikā

Sievietes ne vien kopumā retāk lieto alkoholu, bet arī vienā reizē izdzer mazāk alkohola nekā vīrieši (40. attēls). 44% vīriešu un 20% sieviešu pēdējā dienā, kad dzēra alkoholu, izdēra vismaz 8 devas alkohola. Ja vīrieši visbiežāk izdzer lielu daudzumu alkohola, tad sievietes parasti (42%) izdzer trīs vai mazāk devas.

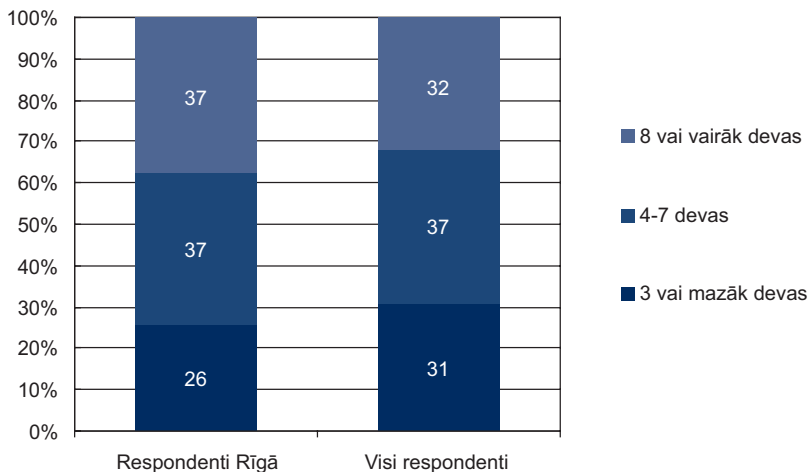
40. attēls. Vīriešu un sieviešu vienā dienā izdertā alkohola daudzums (%)

Bāze: ir lietojis alkoholu pēdējo 12 mēnešu laikā

Dažādu vecuma, tautības, izglītības un ienākumu grupu klubu apmeklētāju alkohola patēriņš vienā reizē būtiski neatšķiras. Toties atšķiras izdzertā alkohola apjoms Rīgā un citās pilsētās. Rīgā klubu apmeklētāji ne vien biežāk lieto alkoholu, bet arī vienā reizē izdzer nozīmīgi vairāk alkoholisko dzērienu nekā citās lielajās pilsētās (41. attēls).

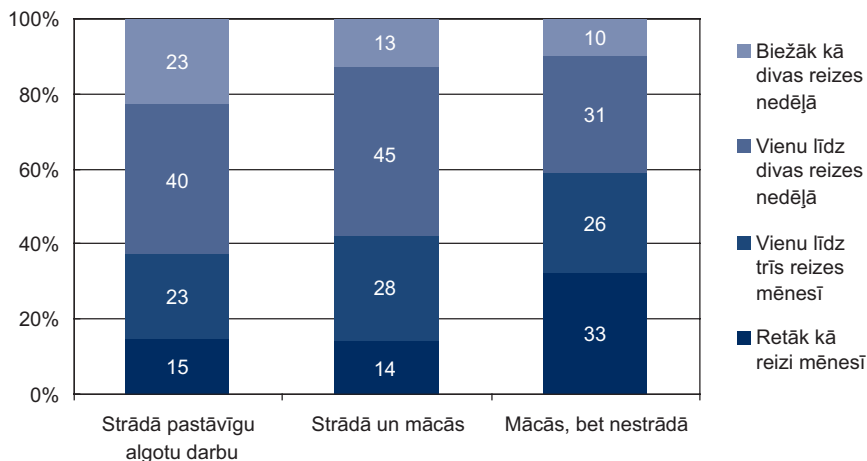
41. attēls. Vienā dienā izdzertā alkohola daudzums Rīgā (%)

Bāze: ir lietojis alkoholu pēdējo 12 mēnešu laikā

Atšķirības izdzertā alkohola apjomā vērojamas arī saistībā ar nodarbošanos. Klubu apmeklētāji, kuri strādā, ne vien biežāk lieto alkoholu, bet arī vienā dienā izdzer vairāk alkoholisko dzērienu nekā tie, kuri mācās un nestrādā (42. attēls). Sakarība saglabājas dažādās vecuma grupās.

**42. attēls. Vienā reizē izdzertā alkohola daudzums
saistībā ar nodarbošanos (%)**

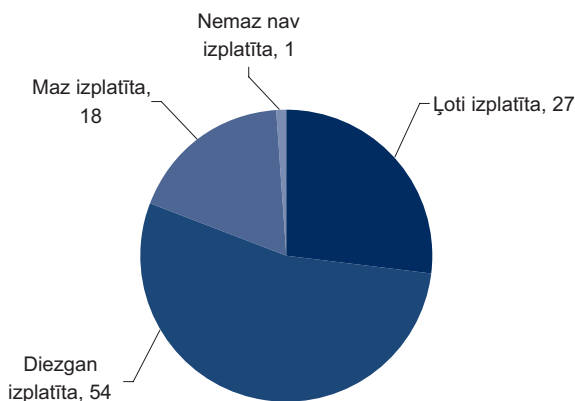

Bāze: ir lietojis alkoholu pēdējo 12 mēnešu laikā

4.3.3. Narkotikas

Pēc klubu apmeklētāju domām, narkotisko vielu lietošana Latvijā jauniešu vidū nav retums: 27% domā, ka tā ir ļoti izplatīta parādība un 54% - ka tā ir diezgan izplatīta (43. attēls).

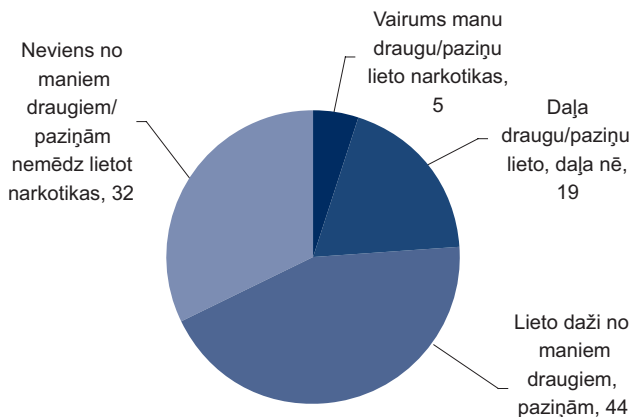
**43. attēls. Priekšstati par narkotisko vielu lietošanas
izplatību jauniešu vidū (%)**

Bāze: visi (n=601)

Uz jautājumu par narkotisko vielu lietošanu savu draugiem un paziņu vidū tikai 32% atbildējuši, ka neviens no viņiem nemēdz lietot narkotikas. 44% norādījuši, ka narkotikas lieto daži draugi vai paziņas, 19% - daļa draugu un paziņu, bet 5% narkotikas lieto vairums draugu un paziņu (44. attēls).

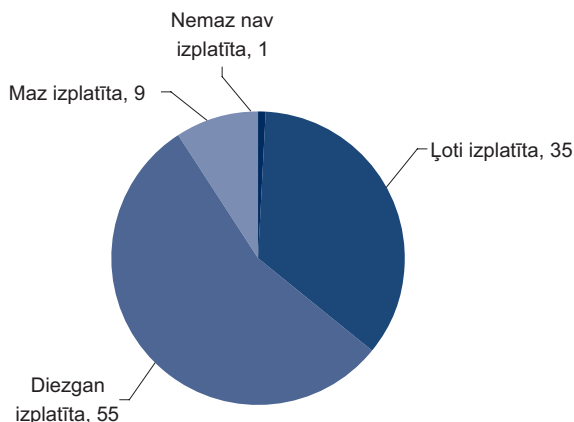
44. attēls. Narkotiku lietošanas izplatība draugu un paziņu vidū (%)

Bāze: visi (n=601)

Visbiežāk par to, ka narkotiku lietošana ir ļoti izplatīta, pārliecināti klubu apmeklētāji Rīgā (45. attēls). 35% Rīgas klubu apmeklētāju ir pārliecināti, ka narkotiku lietošana jauniešu vidū ir ļoti izplatīta. Šāds viedoklis izskaidrojams ar to, ka 6% Rīgas jauniešu vairums draugu/ paziņu lieto narkotikas un 23% narkotikas lieto daļa draugu un paziņu. Tātad, kopumā var secināt, ka 29% klubu apmeklētāju Rīgā vismaz daļa draugu lieto narkotiskās vielas.

45. attēls. Rīgas klubu apmeklētāju priekšstats par narkotiku lietošanas izplatību jauniešu vidū (%)

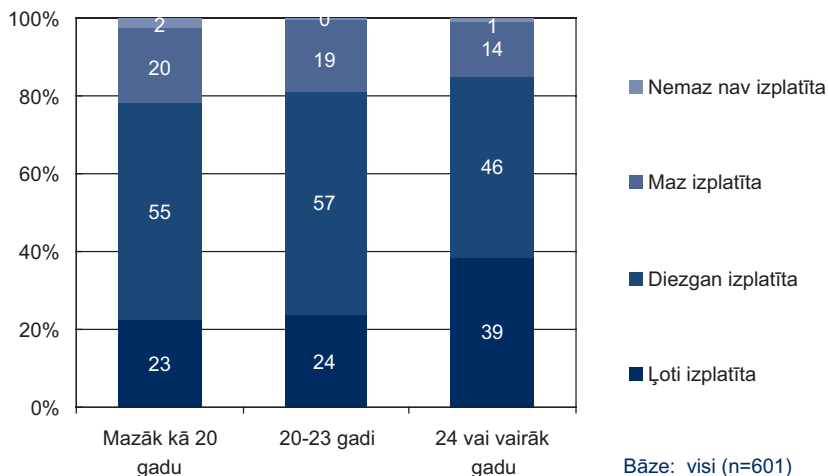

Bāze: Respondenti Rīgā (n=418, 70% no visiem)

Nozīmīgi biežāk par to, ka narkotiku lietošana jauniešu vidū nav retums, ir pārliecināti vīrieši: 32% vīriešu un tikai 22% sieviešu domā, ka narkotiku lietošana jauniešu vidū ir ļoti izplatīta. Tomēr, raksturojot narkotiku lietošanu draugu un paziņu vidū, nozīmīgas atšķirības dzimumu starpā nav konstatējamas (Sig.=0.187). Var secināt, ka abu dzimumu pārstāvji līdzīgā mērā uzturas vidē kopā ar narkotiku lietotājiem.

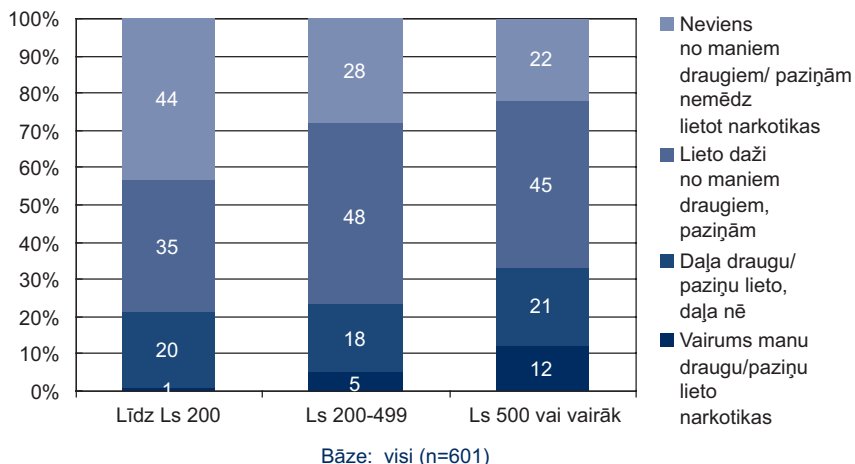
Narkotiku lietošanu kā izplatītu parādību vairāk apzinās gados vecāki jaunieši (46. attēls). No klubu apmeklētājiem, kuri ir vecumā līdz 20 gadiem, 22% uzskata, ka narkotiku lietošana jauniešu vidū ir maz izplatīta vai nav izplatīta, savukārt to jauniešu vidū, kuri ir 24 gadus veci vai vecāki, 39% ir pārliecināti, ka narkotiku lietošana ļoti izplatīta parādība. Neraugoties uz atšķirīgiem priekšstatiem, vērtējot savu draugu un paziņu vidi, nozīmīgas atšķirības viedokļos starp dažāda vecumam jauniešiem nav konstatējamas (Sig.=0.147). Tomēr tendence, ka vecāku jauniešu vidū vairāk paziņu lieto narkotikas, ir vērojama: 30% (salīdzinājumā ar 19% jauniešu līdz 20 gadu vecumam) šīs vecuma grupas jaunieši atzīst, ka daļa vai vairums viņu draugu un paziņu lieto narkotiskās vielas.

46. attēls. Dažāda vecuma jauniešu priekšstats par narkotiku lietošanas izplatību jauniešu vidū (%)

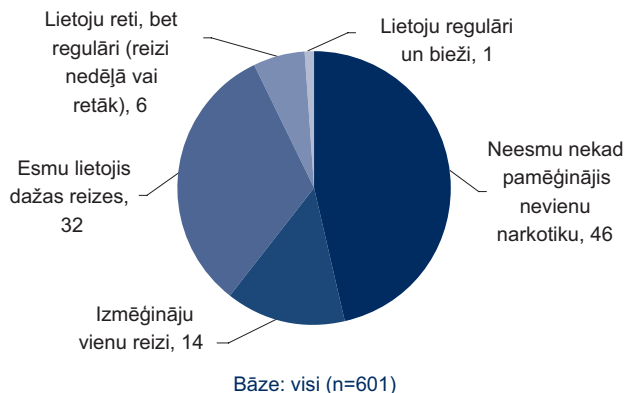
Salīdzinot dažādu ienākumu grupu respondentu viedokļus, var secināt, ka jaunieši, kuriem ir lielāki personīgie ienākumi, ne vien biežāk uzskata, ka narkotisko vielu lietošana ir ļoti izplatīta jauniešu vidū kopumā (44%), bet arī atzīst, ka tā ir izplatīta parādība viņu pašu draugu un paziņu lokā (47. attēls). Kopumā trešdaļa jauniešu, kuru personīgie ienākumi ir Ls 500 vai vairāk, atzīst, ka narkotikas lieto vairums vai daļa viņu paziņu un draugu.

47. attēls. Narkotiku lietošanas izplatība starp jauniešu ar dažādu ienākumu līmeni draugiem (%)

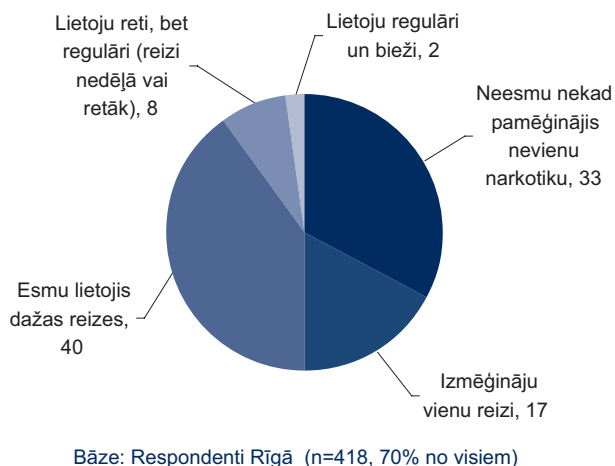
Uz jautājumu par paša pieredzi narkotisko vielu lietošanā, 46% klubu apmeklētāju atbild, ka nekad nav lietojuši nevienu no narkotikām (48. attēls). 14% izmēģinājuši narkotikas vienreiz dzīves laikā, 32% tās lietojuši dažas reizes, bet 7% – lieto regulāri.

48. attēls. Narkotiku lietošanas pieredze (%)

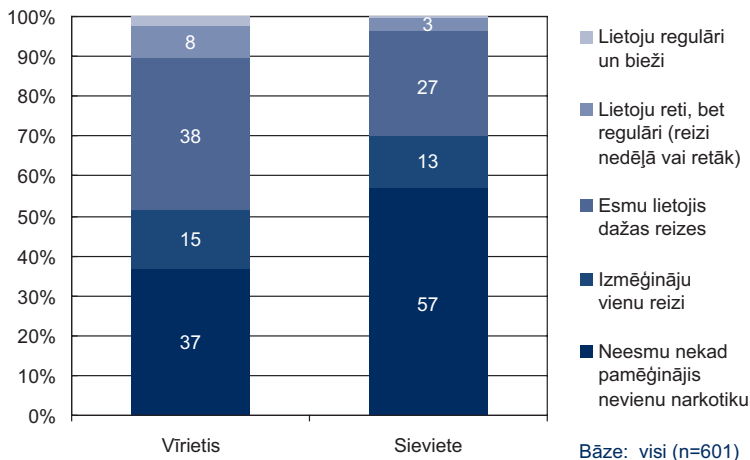
Nozīmīgi atšķiras (Sig.=0.00) narkotiku pamēģināšanas izplatība klubu apmeklētāju starpā Rīgā un citās pilsētās. Ja citās pilsētās vairāk kā 70% klubu apmeklētāju nekad nav pamēģinājuši nevienu narkotiku, tad Rīgā narkotikas nav mēģinājuši tikai 33%, savukārt 10% klubu apmeklētāju tās lieto regulāri (49. attēls).

49. attēls. Narkotiku lietošana Rīgā (%)

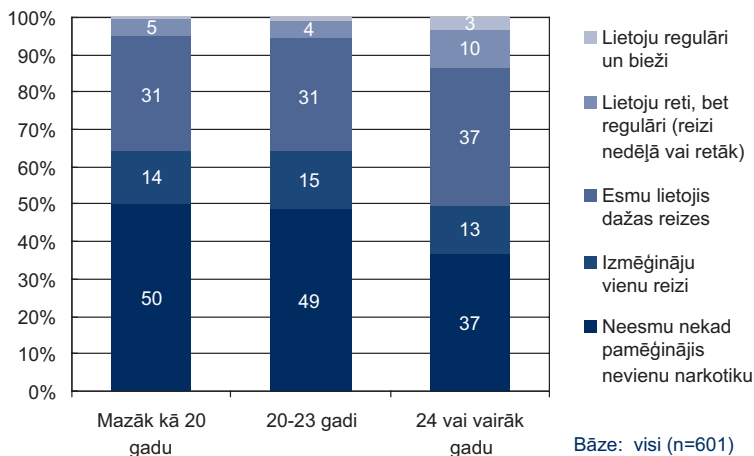
Klubu apmeklētāji vīrieši biežāk nekā sievietes atzīst, ka ir pamēģinājuši narkotikas (63% salīdzinājumā ar 43% sieviešu), kā arī biežāk tās turpina lietot. Vairāk vai mazāk regulāri narkotikas lieto 11% klubu apmeklētāju – 7% vīriešu un 4% sieviešu (50. attēls).

50. attēls. Narkotiku lietošanas pieredze dzimumu griezumā (%)

Narkotiku pamēģināšanas pieredze visbiežāk ir jauniešiem 24 vai vairāk gadu vecumā (64%), tomēr arī puse jauniešu līdz 24 gadu vecumam jau ir pamēģinājuši narkotikas (51. attēls). Regulāro narkotiku lietotāju visvairāk ir vecuma grupā virs 23 gadiem – 14%.

51. attēls. Narkotiku lietošanas izplatība dažādās vecuma grupās (%)

Kopumā aptaujas dati ļauj secināt, ka visbiežāk narkotikas pamēģinājuši klubu apmeklētāji vīrieši 24 vai vairāk gadu vecumā (74%), savukārt visretāk – klubu apmeklētājas sievietes 20 vai vairāk gadu vecumā (40%). Interesanti, ka, ja vīriešiem, pieaugot vecumam, narkotikas pamēģinājušo skaits palielinās, tad sievietēm, tieši otrādi, biežāk narkotikas pamēģinājušas jaunas sievietes (12. tabula). Tas var norādīt uz bīstamu tendenci palielināties narkotiku lietošanai sieviešu – klubu apmeklētāju vidū.

12. tabula. Narkotiku lietošana dažādās vecuma un dzimuma grupās (%)

	Vīrietis			Sieviete		
	Mazāk kā 20 gadu	20-23 gadi	24 vai vairāk gadu	Mazāk kā 20 gadu	20-23 gadi	24 vai vairāk gadu
Neesmu nekad pamēģinājis nevienu narkotiku	45	39	26	54	59	60
Izmēģināju vienu reizi	14	17	13	13	14	11
Esmu lietojis dažas reizes	33	36	44	30	25	21
Lietoju reti, bet regulāri (reizi nedēļā vai retāk)	7	6	12	3	3	6
Lietoju regulāri un bieži	1	2	4			2
Bāze: visi (n=601)						

Visvairāk regulāro narkotiku lietotāju ir starp vīriešiem 24 vai vairāk gadu vecumā (16%). Arī sieviešu vidū šajā vecuma grupā regulāra narkotiku lietošana ir visizplatītākā – jaunākas sievietes visbiežāk lietojušas narkotikas vēl tikai dažas reizes.

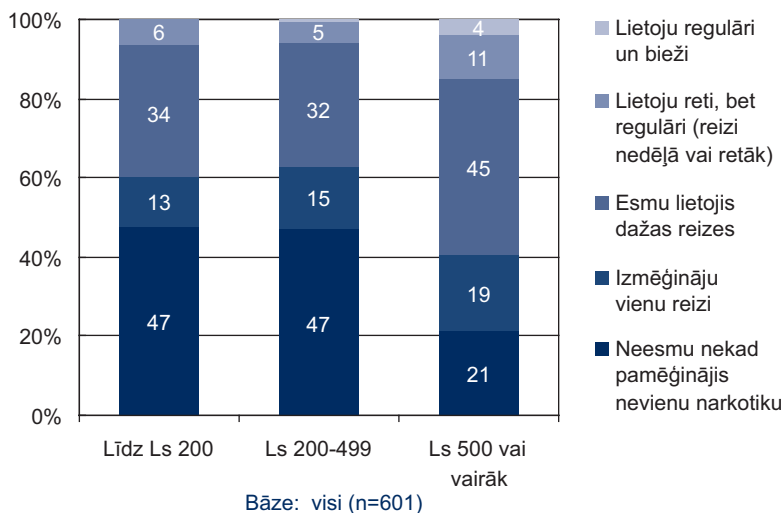
Arī, analizējot narkotiku lietošanu, līdzīgi kā par smēķēšanu un alkohola lietošanu, var secināt, ka visbiežāk narkotikas ir lietojuši un regulāri lieto tie klubu apmeklētāji, kuri strādā, pie tam šī sakarība saglabājas spēkā visās vecuma grupās (13. tabula).

13. tabula. Narkotiku lietošanas saistība ar nodarbinātību (%)

	Mazāk kā 20 gadu			20-23 gadi			24 vai vairāk gadu	
	Strādā algotu darbu	Strādā un mācās	Mācās, bet nestrādā	Strādā algotu darbu	Strādā un mācās	Mācās, bet nestrādā	Strādā algotu darbu	Strādā un mācās
Neesmu nekad pamēģinājis nevienu narkotiku	45	43	58	32	52	59	33	53
Izmēģināju vienu reizi	5	14	14	17	16	15	13	5
Esmu lietojis dažas reizes	32	37	27	43	28	23	40	32
Lietoju reti, bet regulāri (reizi nedēļā vai retāk)	18	6	1	6	4	3	11	5
Lietoju regulāri un bieži				3			3	5
Bāze: visi (n=601)								

Iespējams tas saistīts ar to, ka tad, kad jauniešiem parādās lielāki ienākumi, viņi spēj biežāk atļauties narkotikas. Šo secinājumu apliecina narkotiku lietošanas izplatības rādītāji dažādās ienākumu grupās (52. attēls).

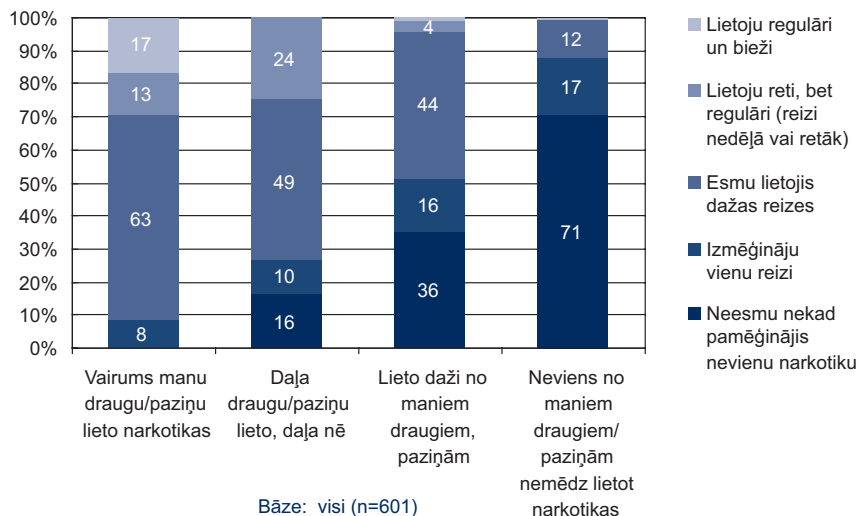
52. attēls. Narkotiku lietošanas izplatība dažādās ienākumu grupās (%)

Četri no pieciem klubu apmeklētājiem, kuru personīgie ienākumi ir vismaz Ls 500, ir pamēģinājuši narkotiskās vielas, pie tam 15% lieto tās regulāri. Starp klubu apmeklētājiem ar zemāku ienākumu līmeni narkotiku lietošana ir mazāk izplatīta. Tas var ielcināt, ka tieši klubos, kurus apmeklē turīgāka auditorija, jāpievērš īpaša uzmanība narkotiku lietošanas ierobežošanai.

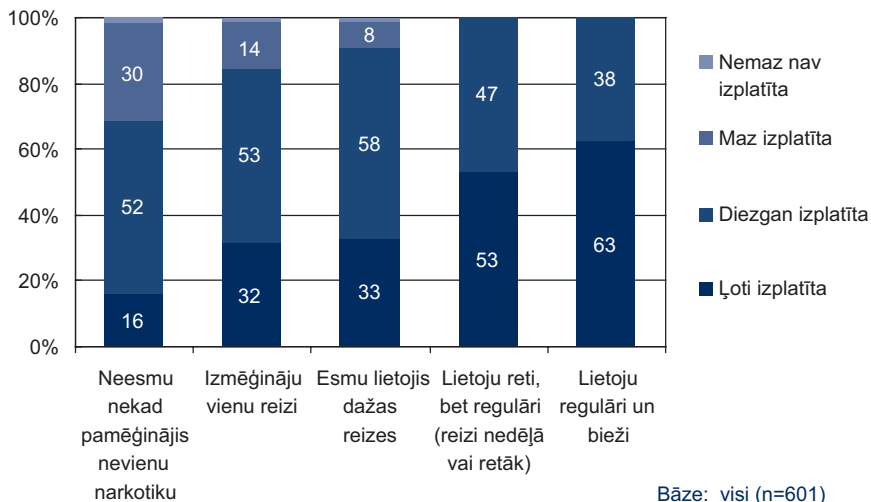
Narkotiku lietošana cieši saistīta ar to, vai šāda uzvedība ir izplatīta jaunieša draugu un paziņu starpā. Kā liecina aptaujas dati, regulāra un bieža narkotiku lietošana pamatā raksturīga tiem klubu apmeklētājiem, kuriem arī vairums paziņu un draugu lieto narkotiskās vielas (53. attēls). Turpretī no tiem, kuriem neviens no draugiem narkotikas nemēdz lietot, narkotikas pamēģinājuši tikai 29% un regulāri nelieto gandrīz neviens. Jo vairāk draugu lieto narkotiskās vielas, jo lielāka ir iespējamība, ka tiks izmēģinātas narkotikas un ka tās sāks lietot regulāri.

53. attēls. Narkotiku lietošanas saistība ar draugu uzvedību (%)

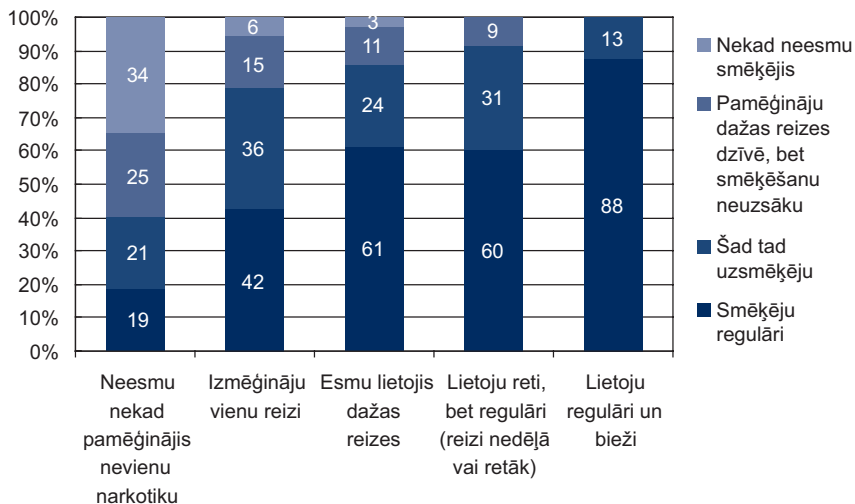
Ne vien draugu uzvedība, bet arī priekšstats par to, ka narkotiku lietošana kopumā jauniešu vidū ir ļoti izplatīta, sniedz iedrošinājumu šo vielu lietošanai. Tie, kuri lieto narkotikas regulāri, parasti uzskata, ka narkotiku lietošana jauniešu vidū kopumā ir ļoti izplatīta (54. attēls). Tomēr arī tie, kuri narkotikas paši nelieto, parasti apzinās narkotiku lietošanu kā aktuālu problēmu jauniešu vidū.

54. attēls. Priekšstati par narkotiku lietošanas izplatību jauniešu vidū saistībā ar paša pieredzi narkotiku lietošanā (%)

Analizējot narkotiku lietošanas saistību ar citām atkarību izraisošajām vielām, var secināt, ka tie klubu apmeklētāji, kuri lieto vai ir lietojuši narkotikas, arī biežāk smēķē (Sig.=0.00) (55. attēls). No tiem, kuri nekad nav izmēģinājuši narkotikas, regulāri smēķē tikai 19%, savukārt no tiem, kuri lieto narkotikas regulāri vai ir lietojuši tās dažas reizes, vismaz 60% regulāri smēķē.

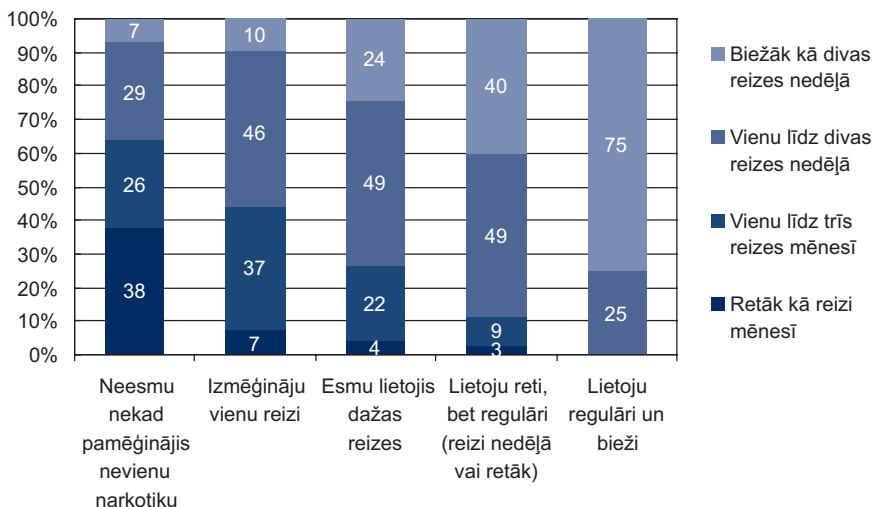
55. attēls. Narkotiku lietošanas saistība ar smēķēšanu (%)

Bāze: visi (n=601)

Ļoti izteikta sakarība vērojama arī starp narkotiku un alkohola lietošanu (56. attēls). Gandrīz visi klubu apmeklētāji, kuri regulāri lieto narkotikas, mēdz lietot alkoholu vismaz reizi nedēļā. Turpretī klubu apmeklētāji, kuri nekad nav pamēģinājuši narkotikas, parasti alkoholu lieto reti – retāk kā reizi mēnesī (38%) vai vienu līdz trīs reizes mēnesī (26%).

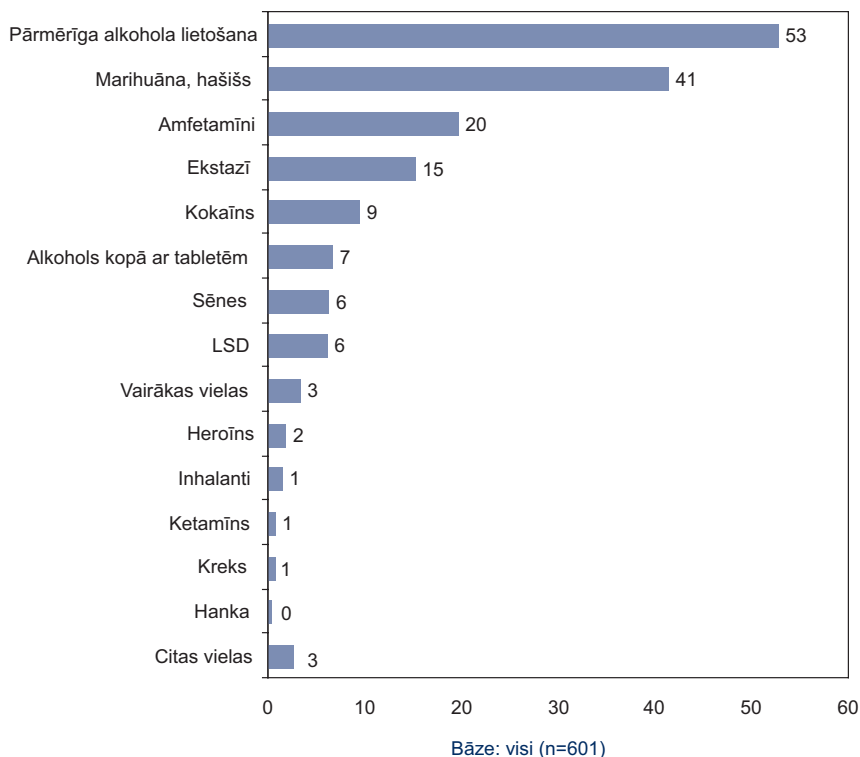
56. attēls. Narkotiku lietošanas saistība ar alkohola lietošanu (%)

Bāze: visi (n=601)

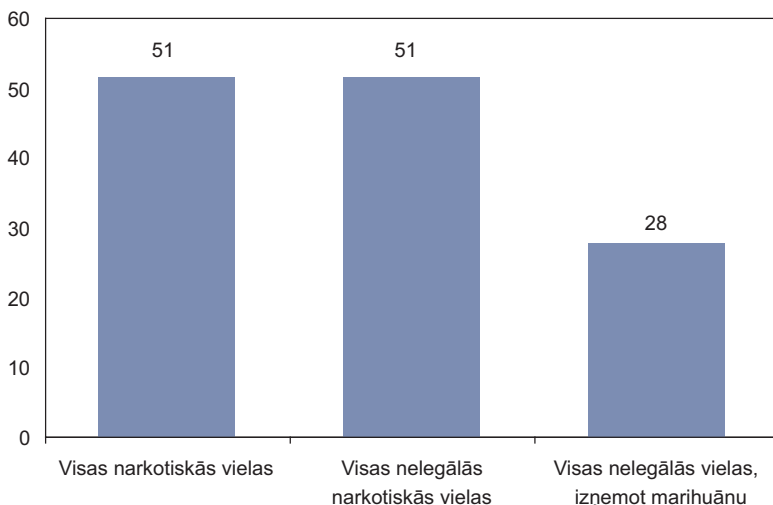
Lielākā daļa klubu apmeklētāju (53%) savas dzīves laikā ir pārmērīgi lietojuši alkoholu, pie tam 7% mēģinājuši apreibināties, lietojot alkoholu kopā ar tabletēm. Vispopulārākā nelegālā narkotiskā viela klubu apmeklētāju vidū ir marihuāna vai hašišs – to lietojuši 41% klubu apmeklētāju (57. attēls). 20% lietojuši amfetamīnu, 15% - ekstazī un 9% - kokaīnu. Stimulantu popularitāte klubu apmeklētāju vidū nav pārsteidzoša. Salīdzinot šī un citu pētījumu datus, var secināt, ka šādu vielu lietošana klubu apmeklētāju vidū ir daudz vairāk izplatīta nekā jauniešu vidū kopumā. Ja marihuāna, savas specifiskās smaržas dēļ bieži vien nav piemērota lietošanai izklaides vietās, tad citas no šīm vielām var tikt lietotas izklaides vietās. Jāatzīmē, ka ekstazī ir īpaši ērta izklaides viela, jo ne tikai nesmaržo, bet ir parocīga lietošanā apēdot. Kokaīns tiek šņaukts, un šņaukts visbiežāk (84% gadījumu) tiek arī amfetamīns. Izklaides vietās bieži vien izvietotās zilās lampas tualetēs, kas vērstas uz to, lai mazinātu iespējas injicēt narkotikas, būtiski nemazina narkotiku lietošanas varbūtību izklaides vietās. Būtu jāmazina iespējas šņaukt narkotikas izklaides vietās.

57. attēls. Dažādu psihoaktīvo vielu pamēģināšana (%)

Kopumā jebkuras narkotiskās vielas pamēģinājuši 51% klubu apmeklētāju, pie tam 51% pamēģinājuši arī nelegālās narkotikas (58. attēls). Tas nozīmē, ka visi, kuri bija pamēģinājuši inhalantus vai, piemēram, ketamīnu, bija pamēģinājuši arī kādu no nelegālajām narkotikām. Turpmāk atskaitē, ērtības labad, runāsim par narkotiku, ar to saprotot jebkuru narkotiku, izņemot alkoholu vai tabaku, pamēģināšanu.

58. attēls. Nelegālo atkarību izraisošo vielu pamēģināšana (%)

Bāze: visi (n=601)

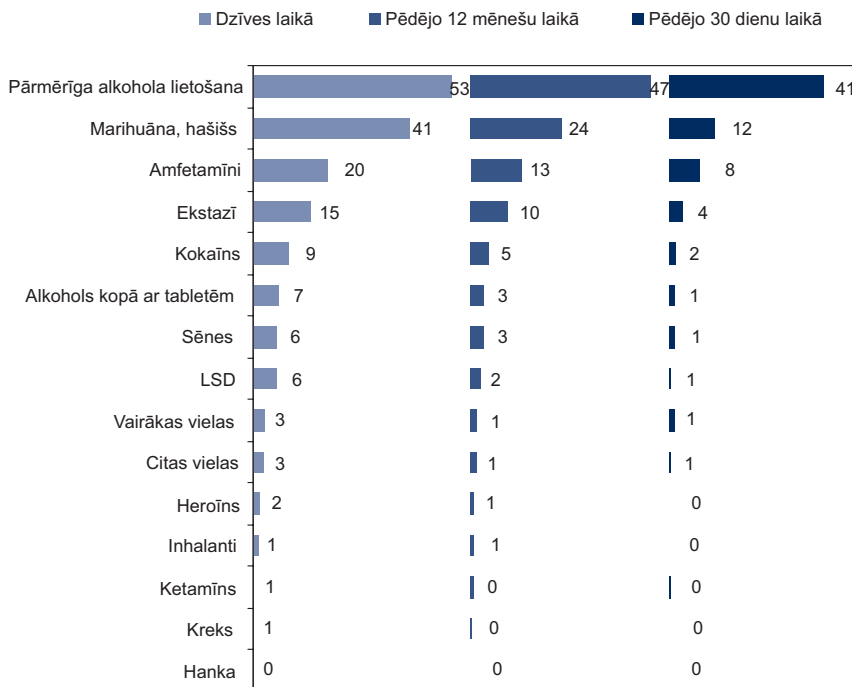
Jau minēts, ka viennozīmīgi populārākā narkotiskā viela klubu apmeklētāju vidū ir marihuāna. Kādu citu nelegālu narkotisko vielu (amfetamīnu, ekstazī, kokaīnu, LSD u.tml.) pamēģinājuši 28% klubu apmeklētāju. Arī šīs vielas visbiežāk pamēģinājuši klubu apmeklētāji Rīgā (35%), un citās pilsētās tās ir nozīmīgi mazāk izplatītas.

Salīdzinot narkotiku lietošanu pēdējā gada un mēneša laikā, redzams, ka marihuāna, kuru pamēģinājuši visvairāk klubu apmeklētāju, ir arī viela, kuru visbiežāk turpina lietot (59. attēls). Bieži tiek lietots arī amfetamīns un ekstazī:

- pēdējā gada laikā marihuānu lietojuši 24% klubu apmeklētāju, savukārt 13% lietojuši amfetamīnu un 10% - ekstazī;
- pēdējā mēneša laikā marihuānu lietojuši 12% klubu apmeklētāju, savukārt 8% lietojuši amfetamīnu un 4% - ekstazī.

56% no tiem, kuri marihuānu lietojuši pēdējā mēneša laikā, to darījuši vienu vai divas reizes šajā laika periodā, bet 31% - piecas vai vairāk reizes. Atšķirībā no ekstazī, kuru parasti (63%) pēdējā mēneša laikā lietojuši tikai vienreiz, amfetamīnu mēdz lietot bieži: 60% pēdējā mēneša laikā to lietojuši vairāk kā divas reizes (60. attēls). Tas liecina, ka kopumā amfetamīna lietošana klubu apmeklētāju vidū ir daudz biežāka nekā ekstazī lietošana.

59. attēls. Dažādu psihoaktīvo vielu lietošana pēdējā gada un mēneša laikā (%)

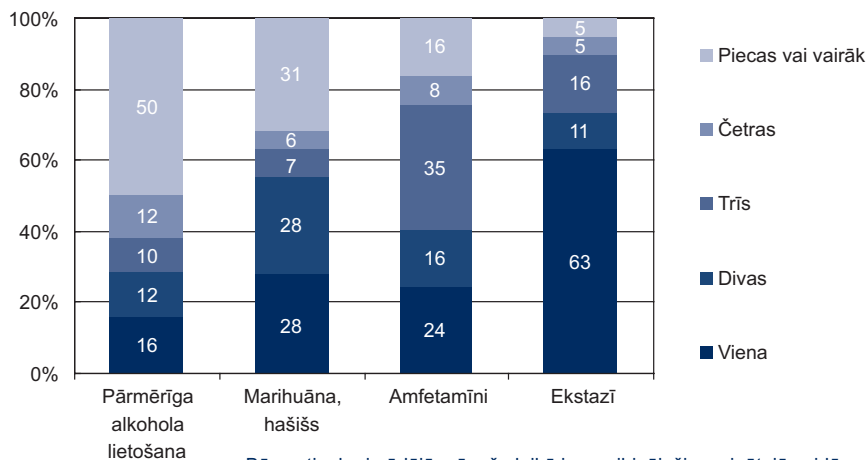

Bāze: visi (n=601)

Aptaujas dati ļauj arī secināt, ka tie klubu apmeklētāji, kuri mēdz pārmērīgi lietot alkoholu, to dara bieži. Kopumā savas dzīves laikā alkoholu pārmērīgi lietojuši 53% klubu apmeklētāju, pie tam 47% šādi rīkojušies pēdējā gada laikā un 41% - pēdējā mēneša laikā. No tiem klubu apmeklētājiem, kuri pārmērīgi lietojuši alkoholu pēdējā mēneša laikā, tikai 16% to darījuši vienreiz, savukārt puse (50%) – piecas vai vairāk dienas pēdējā mēneša laikā (60. attēls). Tas norāda, ka pārmērīga iedzeršana daļai klubu apmeklētāju kļuvusi par dzīves stila sastāvdaļu, kas, iespējams, saistīta arī ar klubu apmeklēšanu.

Alkohols kopā ar tabletēm, LSD un sēnes, lai gan tos pamēģinājuši attiecīgi 7% un 6% klubu apmeklētāju, nav īpaši izplatīti apreibināšanās veidi klubu apmeklētāju vidū. Inhalantus, kreku un heroīnu klubu apmeklētāji praktiski nelieto (59. attēls).

**60. attēls. Narkotiku un alkohola lietošanas biežums
pēdējā mēneša laikā (%)**

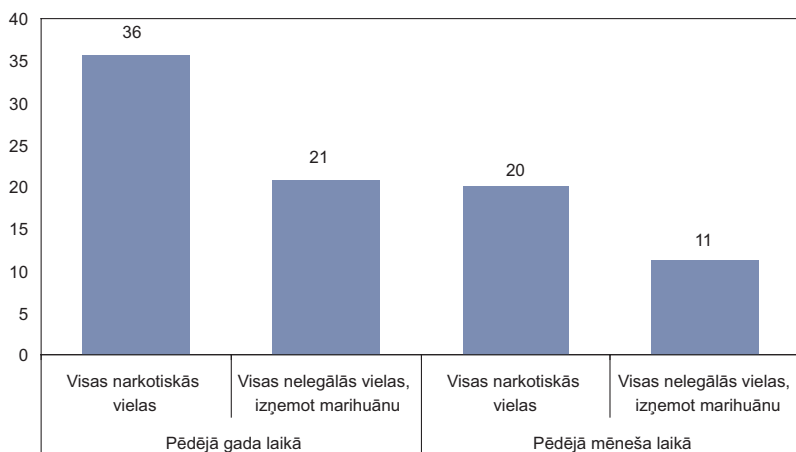

Bāze: tie, kuri pēdējā mēneša laikā ir apreibinājušies minētajā veidā

Piezīme: Jautājuma formulējums „Cik dienas pēdējo 30 dienu laikā Tu esi lietojis...”

Kopumā jebkādas narkotikas pēdējā gada laikā ir lietojuši 36% klubu apmeklētāju, bet pēdējā mēneša laikā – 20% klubu apmeklētāju (61. attēls). 21% klubu apmeklētāju pēdējā gada laikā ir lietojuši kādas citas narkotikas, izņemot marihuānu, pie tam 11% šādas vielas lietojuši pēdējā mēneša laikā.

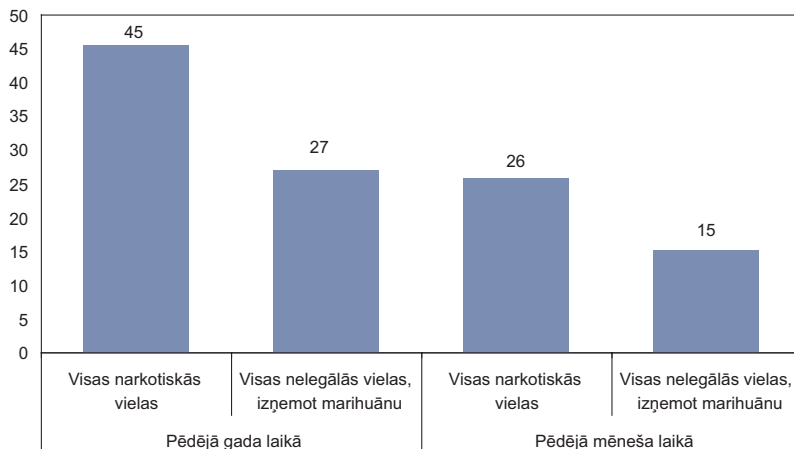
**61. attēls. Nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošana
pēdējā gada un mēneša laikā (%)**

Bāze: visi (n=601)

Rīgā pēdējā gada laikā kādas narkotikas lietojusi gandrīz puse (45%) klubu apmeklētāju (62. attēls), bet pēdējā mēneša laikā – 26%.

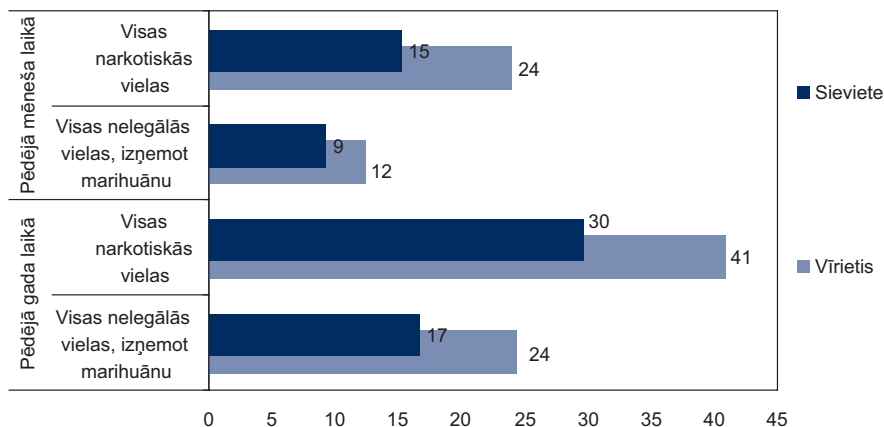
62. attēls. Nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošana pēdējā gada un mēneša laikā Rīgā (%)

Bāze: Respondenti Rīgā (n=418, 70% no visiem)

Nozīmīgi atšķiras vīriešu un sieviešu narkotiku lietošanas pieredze pēdējā mēneša un gada laikā (63. attēls). Pēdējā mēneša laikā narkotikas lietojuši 24% klubu apmeklētāju- vīriešu un tikai 15% klubu apmeklētāju- sievieti.

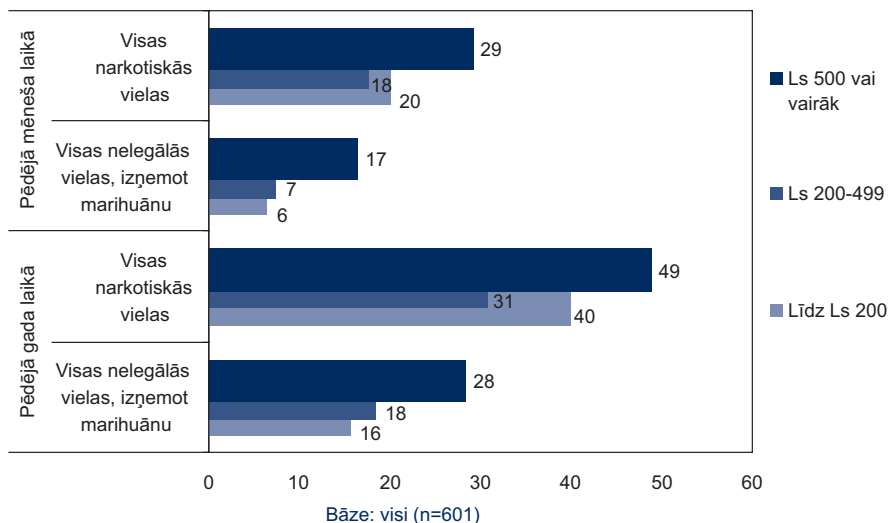
63. attēls. Narkotiku lietošana pēdējā gada un mēneša laikā dzimuma grupās (%)

Bāze: visi (n=601)

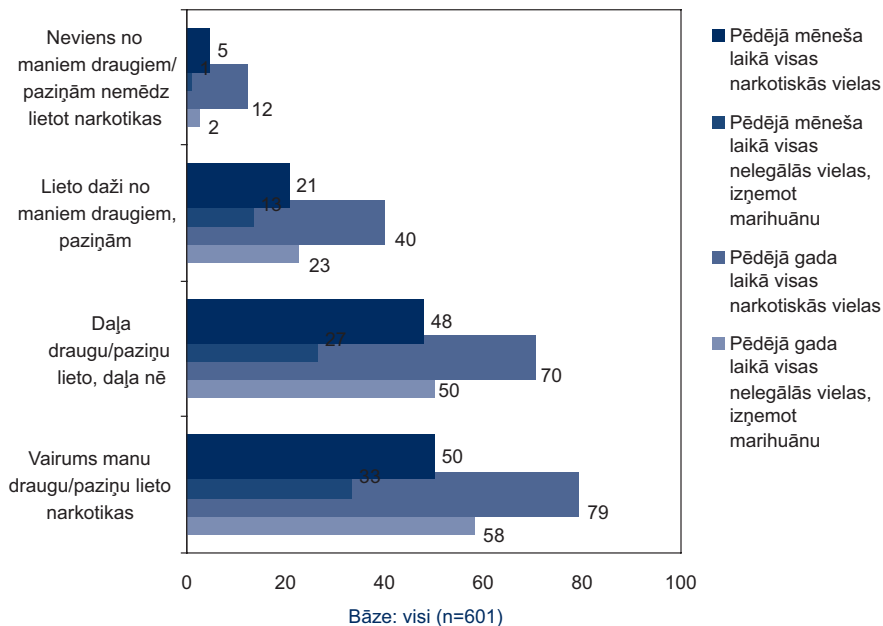
Starp dažāda vecuma apmeklētājiem narkotiku lietošana pēdējā mēneša un gada laikā būtiski neatšķiras (Sig.>0.7), turpretī atšķirības vērojamas pēc ienākumiem (Sig.=0.045). Klubu apmeklētāji, kuru personīgie ienākumi ir 500 vai vairāk latu, visbiežāk pēdējā mēneša laikā ir lietojuši narkotikas. Īpaši izteikti atšķirība izpaužas attiecībā uz citu vielu, izņemot marihuānu, lietošanu (64. attēls).

**64. attēls. Narkotiku lietošana pēdējā gada un mēneša laikā
saistībā ar ienākumiem (%)**

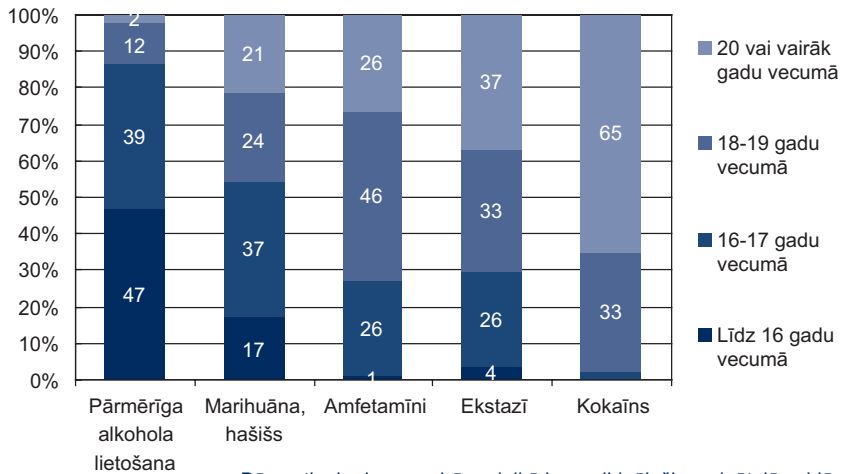
Draugu ietekme vērojama ne tikai uz to, vai vispār tiks izmēģinātas narkotiskās vielas, bet arī uz to, cik bieži tās lietos (65. attēls).

**65. attēls. Narkotiku lietošanas biežuma saistība
ar narkotiku lietošanu draugu vidū (%)**

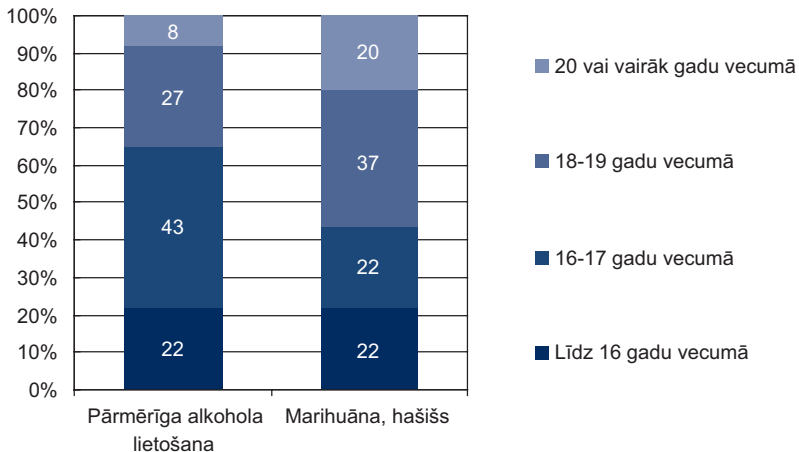
Pētījumā tika uzdoti arī jautājumi par dažādu narkotisko vielu pamēģināšanas un regulāras lietošanas uzsākšanas vecumu. Atbildes liecina, ka gandrīz puse jauniešu (47%) pirmoreiz pārmērīgi lietojuši alkoholu, vēl nesasniedzot 16 gadu vecumu, bet 39% - 16-17 gadu vecumā. 2/3 gadījumu jaunieši sākuši regulāri pārmērīgi lietot alkoholu, vēl nesasniedzot 18 gadu vecumu (66. attēls). Tas liecina, ka alkohola izplatīšanas ierobežojumi līdz 18 gadu vecumam nav varējuši atturēt jauniešus no pārmērīgas alkohola lietošanas vēl pirms normatīvajos aktos noteiktā vecuma sasniegšanas.

66. attēls. Narkotiku pamēģināšanas vecums (%)

Cita atkarību izraisošā viela, kuru parasti pamēģina diezgan agri, ir marihuāna: 17% to pamēģinājuši līdz 16 gadu vecumam un 37% - 16-17 gadu vecumā (66. attēls). Tomēr regulāri marihuānu visbiežāk (57% gadījumu) sāk lietot pēc 18 gadu sasniegšanas (67. attēls).

67. attēls. Regulāras narkotiku lietošanas uzsākšanas vecums (%)

Amfetamīnu un ekstazī parasti nepamēģina pirms 16 gadu vecuma sasniegšanas, bet biežāk izmēģina 18-19 gadu vecumā, t.i., vecākajās skolas klasēs. 37% ekstazī pamēģinājuši tikai 20 vai vairāk gadu vecumā. Kokaīns no citām narkotikām atšķiras ar salīdzinoši vēlu pamēģināšanas laiku: 65% šo vielu pamēģinājuši 20 vai vairāk gadu vecumā, t.i., pēc skolas beigšanas.

4.4. Narkotiku pieejamība

Narkotiku lietošanas izplatība lielā mērā atkarīga no tā, cik viegli klubu apmeklētājiem ir pieejamas narkotiskās vielas. Kā liecina pētījuma dati, 63% klubu apmeklētāju nesagādātu īpašas grūtības diennakts laikā dabūt marihuānu un 50% būtu viegli vai samērā viegli dabūt amfetamīnu vai ekstazī (14. tabula). Šīs vielas arī visbiežāk lieto klubu apmeklētāji. Turpretī LSD, sēnes un citi halucinogēni, neraugoties uz to, ka arī ir samērā viegli pieejami, tiek lietoti retāk – ir mazāk iecienīti starp klubu apmeklētājiem. Līdzīgi viegli pieejami ir arī dažāda veida trankvilizatori vai nomierinošie līdzekļi.

14. tabula. Nelegālo atkarību izraisošo vielu iegūšanas grūtības 24 stundu laikā (%)

	Neiespējami	Ļoti grūti	Diezgan grūti	Diezgan viegli	Ļoti viegli
Marihuāna, hašišs	10	12	15	32	31
Amfetamīni	14	16	21	27	23
Ekstazī	13	18	19	27	23
LSD un citi halucinogēni	16	19	21	27	17
Trankvilizatori vai citi nomierinošie līdzekļi	19	19	21	26	15
<i>Psilocibe</i> sēnes	22	21	24	19	15
Efedrīns	24	23	26	16	12
Ciklodols	25	19	24	19	12
Kokaīns	17	23	30	20	10
Heroīns	23	24	26	17	10
Kreks	25	23	27	15	10
Metadons	26	24	25	15	10
Hanka	30	25	24	12	9
Bāze: visi (n=601)					

Piezīme: Jautājuma formulējums „Tavuprāt, cik viegli vai grūti Tev būtu dabūt narkotiskās vielas 24 stundu laikā, ja Tu to vēlētos?”

Neraugoties uz to, ka kokaīns ir viena no salīdzinoši izplatītākām izklaides narkotikām, klubu apmeklētāju vērtējumā to dabūt ir grūtāk. 30% klubu apmeklētāju šī viela būtu viegli vai diezgan viegli pieejama diennakts laikā, bet pārējiem tās sagādāšana nebūtu vienkārša. Satraucoši šķiet tas, ka gandrīz visi klubu apmeklētāji ar lielākām vai mazākām grūtībām varētu diennakts laikā sagādāt sev kādas nelegālās narkotiskās vielas, ja vien to vēlētos.

Protams, narkotikas visvieglāk iegūt ir tiem, kuri paši ir lietojuši kādas narkotiskās vielas, t.i., visdrīzāk zina kādu, kurš šīs vielas izplata vai kurš zina kādu, kas tās izplata. Taču arī, ja aplūko tos, kuri narkotikas pēdējā gada laikā nav lietojuši, jāsecina, ka pusei no viņiem nesagādātu īpašas grūtības diennakts laikā sagādāt marihuānu. Citas narkotiskās vielas tiem sagādāt būtu nedaudz grūtāk, tomēr 39% būtu viegli vai diezgan viegli dabūt arī ekstazī un amfetamīnu. Šajā gadījumā tas, ka viņi narkotikas nelieto, ir viņu pašu izvēle. Tas nozīmē, ka svarīgi veikt un turpināt izskaidrojošo darbu – pamatojot, kādēļ narkotikas lietot ir riskanti, un mazinot motivāciju šīs vielas lietot. Tikai dažādu izplatīšanas kanālu izskaušana rezultātu var arī nesniegt.

15. tabula. Nelegālo atkarību izraisošo vielu iegūšanas grūtības saistībā ar narkotiku lietošanu pēdējā gada laikā (%)

<i>legūstamā viela:</i>	<i>Pēdējā gada laikā narkotikas:</i>	Neiespējami	Ļoti grūti	Diezgan grūti	Diezgan viegli	Ļoti viegli
Marihuāna, hašišs	Nav lietojuši	13	18	18	29	22
	Ir lietojuši	4	2	9	39	46
Kokaīns	Nav lietojuši	18	27	31	14	10
	Ir lietojuši	14	16	28	31	11
Kreks	Nav lietojuši	26	24	29	13	8
	Ir lietojuši	24	20	22	20	13
Amfetamīns	Nav lietojuši	17	20	25	25	14
	Ir lietojuši	9	8	15	30	38
Efedrīns	Nav lietojuši	22	27	27	14	10
	Ir lietojuši	27	17	23	18	15
Ekstazī	Nav lietojuši	17	23	22	25	14
	Ir lietojuši	7	10	15	30	38
Heroīns	Nav lietojuši	22	25	29	15	9
	Ir lietojuši	23	22	22	20	13
Hanka	Nav lietojuši	28	28	28	10	7
	Ir lietojuši	36	19	17	17	12
Metadons	Nav lietojuši	24	27	29	12	7
	Ir lietojuši	29	19	18	19	15
Tranvilizatori vai citi nomierinoši līdzekļi	Nav lietojuši	19	21	23	25	12
	Ir lietojuši	19	13	17	28	22
LSD un citi halucinogēni	Nav lietojuši	17	22	21	27	13
	Ir lietojuši	15	14	20	28	24
Psilocibe sēnes	Nav lietojuši	24	26	25	16	10
	Ir lietojuši	18	12	22	24	23
Ciklodols	Nav lietojuši	25	22	26	19	8
	Ir lietojuši	26	14	22	20	18
Bāze: visi (n=601)						

Piezīme: tabulā attēlots, cik viegli vai grūti būtu dabūt konkrētās narkotikas tiem, kuri pēdējā gada laikā ir vai nav lietojuši narkotikas.

Papildus, narkotiku iegūšanas sarežģītība atkarīga no tā, vai kāds (un cik daudzi) no draugiem/ paziņām lieto narkotikas (Sig.=0.00). Jo vairāk draugu lieto narkotikas, jo vieglāk iegūt gandrīz jebkuru no narkotiskajām vielām. Bez draugiem un paziņām, kas lieto narkotikas, parasti ir ļoti grūti vai pat neiespējami diennakts laikā dabūt tādas vielas, kā ciklodols, efedrīns, hanka, metadons, heroīns, kokaīns, kreks un *psilocibe* sēnes. Marihuāna savukārt ir tik izplatīta, ka to iegūt nesagādātu lielas grūtības pat tiem, kuriem neviena draugs narkotikas nelieto (47%). 38% no viņiem būtu viegli vai ļoti viegli iegūt arī ekstazī vai amfetamīnu.

Visvieglāk jebkuras narkotikas dabūt ir klubu apmeklētājiem Rīgā. 78% nesagādātu grūtības 24 stundu laikā dabūt marihuānu, 61-62% - amfetamīnu vai ekstazī un 49% – LSD vai citus halocinogēnus (16. tabula).

16. tabula. Nelegālo atkarību izraisošo vielu iegūšanas sarežģītība Rīgā (%)

	Neiespējami	Ļoti grūti	Diezgan grūti	Diezgan viegli	Ļoti viegli
Marihuāna, hašišs	9	4	8	33	45
Amfetamīni	15	9	15	27	34
Ekstazī	14	11	13	28	34
LSD un citi halucinogēni	19	15	17	26	23
Tranvilizatori vai citi nomierinoši līdzekļi	23	12	17	26	22
Psilocibe sēnes	23	15	18	23	20
Efedrīns	28	16	19	19	18
Ciklodols	29	14	19	20	17
Heroīns	25	17	20	22	16
Kokaīns	19	15	24	27	16
Kreks	29	16	19	21	15
Metadons	30	16	19	20	15
Hanka	37	17	16	17	13
Bāze: Respondenti Rīgā (n=418, 70% no visiem)					

Statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas arī saistībā ar klubu apmeklētāju vecumu. Jauniešiem līdz 20 gadu vecumam salīdzinoši grūtāk ir iegūt amfetamīnu: 37% šo vielu iegūt būtu ļoti grūti vai neiespējami. Tāpat viņiem būtu grūtāk iegūt efedrīnu, metadonu un ciklodolu.

Vīriešiem narkotikas (marihuānu, ekstazī, amfetamīnu, LSD un citus halocinogēnus) iegūt šķiet vieglāk nekā sievietēm. Iespējams tas skaidrojams ar to, ka viņi paši biežāk lieto narkotikas, tādēļ arī zina cilvēkus, pie kuriem šīs vielas dabūt.

Salīdzinot narkotiku iegūšanas grūtības dažādās ienākumu grupās, var secināt, ka jaunieši, kuru ienākumi nesasniedz Ls 200, salīdzinoši retāk zina, kur iegūt amfetamīnu, krekū vai kokaīnu (Sig<0.05).

Klūbu apmeklētājiem, kuri pēdējā gada laikā ir lietojuši kādas narkotiskās vielas, tika jautāts, kur viņi tās ieguva. Visbiežāk narkotikas iegūtas kāda cita cilvēka mājās (29%) vai klubā, diskotēkā (23%). Tādējādi atbildes liecina, ka klubi un diskotēkas ir ne vien vieta, kur tiek lietotas narkotikas, bet arī viens no galvenajiem avotiem, kur tās tiek izplatītas (17. tabula).

17. tabula. Pēdējā gada laikā lietoto narkotiku iegūšanas vieta (%)

	Marihuāna	Amfetamīns	Ekstazī	Kokaīns	Cita viela	Jebkuras narkotikas
Cita cilvēka mājās	25	32	19	21	22	29
Klubā, diskotēkā	7	31	40	13	25	23
Savās mājās	24	14	7		13	20
Pasākumā privātmājā vai dzīvoklī	23	6	23	38	13	20
Atklātā sabiedriskā vietā	11	7	5	8	13	10
Mūzikas koncertā, festivālā	1	3			3	2
Darbavietā	2		2	4		2
Skolā, koledžā, universitātē	2	3				2
Bārā, restorānā	2			4	3	2
Cituri	3	4	4	13	9	3
Bāze: tie, kuri pēdējā mēneša laikā lietojuši minētās narkotikas						

Tieši klubos un diskotēkās visbiežāk (40% gadījumu) tiek iegūts ekstazī. Tāpat šī viela mēdz tikt piedāvāta privāts ballītēs un „tusiņos” (23%). Amfetamīnu parasti iegūst vai nu klubos (31%), vai kāda cita cilvēka mājās (32%).

20% narkotikas lietojušo atzīst, ka narkotikas ieguvuši savās mājās. Visbiežāk tā ir marihuāna, kuru, acīmredzot, daļa šo vielu lietojušo jauniešu audzē paši vai ar to nodarbojas kāds no māsaimniecības locekļiem. Tikpat labi narkotiku iegūšana savās mājās nozīmē, ka to atnesis kāds no draugiem vai paziņām uz mājas „tusiņu”. 25% marihuānu ieguvuši kāda cita mājās un 23% - pasākumā kādā mājā vai dzīvoklī. Klubā vai diskotēkā marihuānu ieguvuši ļoti reti. Tas liecina, ka marihuāna pamatā izplatās caur draugiem un paziņām – daži to audzē sev un cienā arī citus.

Populāra narkotiku iegūšanas vieta, kur tās ieguvuši 20% narkotiku lietojušo, ir pasākumi kādā mājā vai dzīvoklī. Visbiežāk tieši šādās ballītēs vai vienkārši kāda

cita mājās iegūts kokaīns. Klubos šī narkotika iegūta reti – iespējams cilvēki baidās tikt pieķerti šīs vielas izplatīšanā.

Atklātās sabiedriskās vietās narkotikas tiek iegūtas salīdzinoši retāk. Tikai 10% klubu apmeklētāju, kas pēdējā gada laikā lietojuši narkotikas, ieguvuši tās šādā veidā (piemēram, stacijā, uz ielas, parkā u. tml.). Reti narkotikas iegūtas arī koncertos, bāros, darba vietā vai skolā.

Vislielākā daļa (65%) klubu apmeklētāju norāda, ka narkotikas ieguva no draugiem. 25% tās ieguva no paziņām un tikai 4% - no dīlera vai nepazīstamiem cilvēkiem. Tas norāda, ka parasti ir zināms jau kāds konkrēts, visbiežāk tuvs cilvēks, kurš arī narkotikas piegādā (18. tabula).

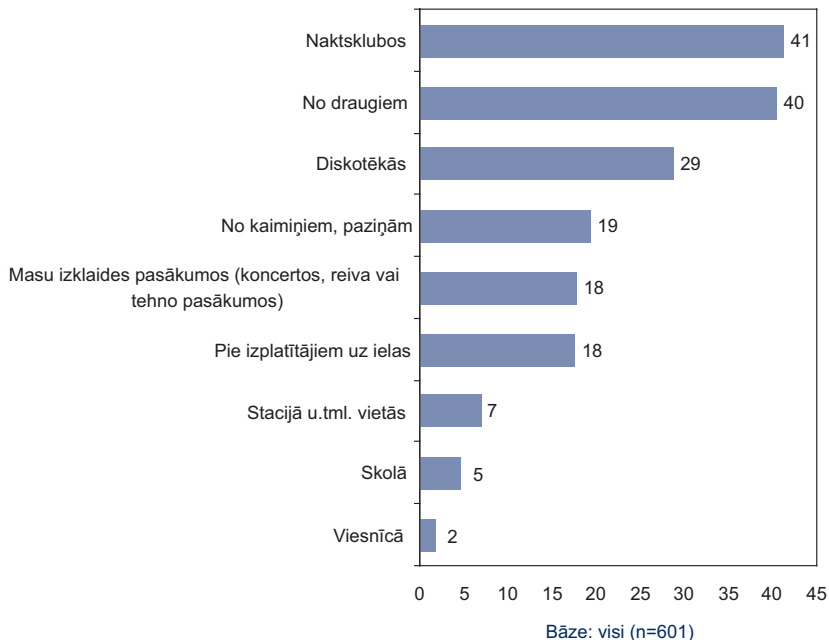
18. tabula. Pēdējā gada laikā lietoto narkotiku ieguves avoti (%)

	Marihuāna	Amfetamīns	Ekstazī	Kokaīns	Cita viela	Jebkuras narkotikas
No draugiem	68	64	67	75	55	65
No paziņām	25	27	20	20	17	25
No dīlera	1	5	9	3		4
No nepazīstamiem cilvēkiem	3	1			14	4
No radniekiem	1	1	2	3		1
Citā veidā	2	1	2		14	4
Bāze: tie, kuri pēdējā mēneša laikā lietojuši minētās narkotikas						

Atšķiras dažādu narkotiku iegūšanas veids. Kokaīnu visbiežāk iegūst tieši no draugiem, amfetamīnu un marihuānu 25-27% klubu apmeklētāju ieguvuši no paziņām, savukārt dīleris ir visizplatītākais avots ekstazī iegādei (9% šo vielu ieguvuši šādā veidā). Internets vai citi kanāli kopumā narkotiku ieguvei nav īpaši izplatīti.

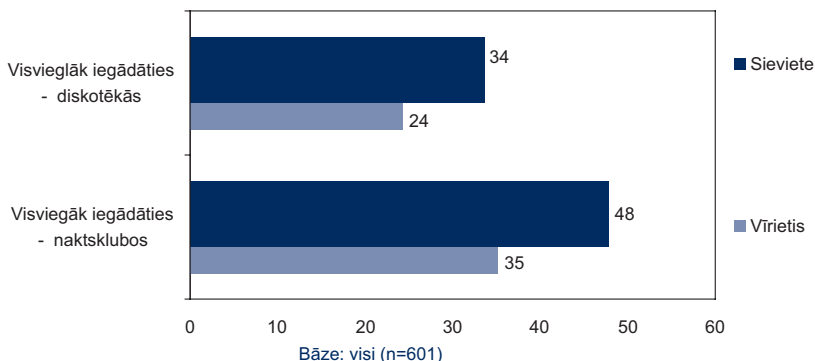
Klubu apmeklētājiem (tai skaitā tiem, kuri narkotikas nelieto) tika uzdots arī jautājums par to, kur, viņuprāt, pilsētā visvieglāk iegādāties narkotikas. Visbiežāk kā vieta, kur viegli iegādāties narkotikas, papildus draugiem tiek minēti naktsklubī. Tas nozīmē, ka, ja jauniešiem nav draugu, no kuriem varētu iegūt narkotikas (kā jau minēts, šis ir biežākais narkotiku iegādes veids) un radīsies vēlme pēc narkotikām, visbiežāk to izplatītāji tiks meklēti tieši naktsklubos. Cita alternatīva, ko minējuši 29% klubu apmeklētāju, ir diskotēkas (68. attēls).

68. attēls. Priekšstats par to, kur visvieglāk iegādāties narkotikas (%)

Nav vērojamas nozīmīgas atšķirības priekšstatos par to, kur visvieglāk iegādāties narkotikas, atkarībā no vecuma vai ienākumiem, tomēr jāatzīmē, ka krievu tautības klubu apmeklētāji divreiz biežāk (47%) nekā latvieši (23%) minējuši, ka narkotikas visvieglāk iegādāties diskotēkās. Tāpat sievietes, nozīmīgi biežāk nekā vīrieši, uzskata, ka piemērota vieta narkotiku iegādei ir diskotēkas un naktsklubi (69. attēls).

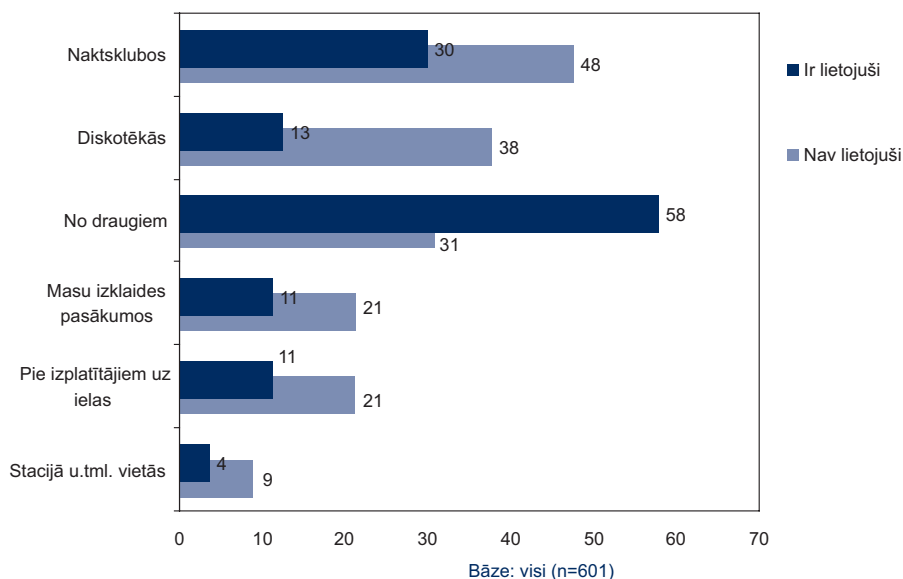
69. attēls. Vīriešu un sieviešu priekšstati par vietām, kur visvieglāk iegādāties narkotikas (%)

Piezīme: attēlā redzamas pazīmes, kuras statistiski nozīmīgi atšķiras starp vīriešiem un sievietēm (Sig.<0.05)

Atšķirīgs viedoklis ir tiem, kuri paši pēdējā gada laikā ir lietojuši narkotikas. 58% no viņiem uzskata, ka visvieglāk narkotikas iegādāties no draugiem (70. attēls). Tie, kuri narkotikas nav lietojuši, turpretī nozīmīgi biežāk par visērtāko iegādes vietu uzskata naktsklubus un diskotēkas. Tāpat viņi salīdzinoši biežāk nekā tie, kuri pēdējā gada laikā ir lietojuši narkotikas, min masu izklaides pasākumus, izplatītājus uz ielas, staciju un citas vietas.

70. attēls. Pēdējā gada laikā narkotikas lietojušo un nelietojušo jauniešu priekšstati par vietām, kur visvieglāk iegādāties narkotikas (%)

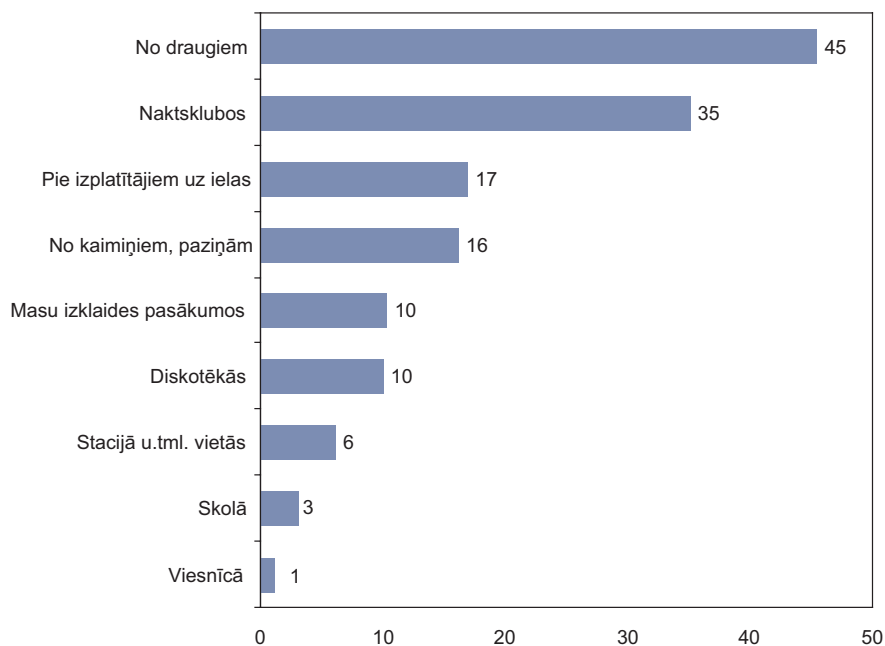
Piezīme: attēlā redzamas pazīmes, kuras statistiski nozīmīgi atšķiras starp tiem, kuri narkotikas pēdējā gada laikā ir vai nav lietojuši (Sig.<0.05)

Līdzīgas atšķirības priekšstatos vērojamas arī starp tiem, kuriem ir vai nav draugu, kas lieto narkotikas. Tiem, kuru draugi narkotikas nelieto, biežāk šķiet, ka narkotikas visvieglāk iegādāties naktsklubos (55%) un diskotēkās (36%), pie izplatītājiem uz ielas (26%) vai masu izklaides pasākumos (20%). Turpretī tie, kuriem daudzi vai daļa draugu lieto narkotikas, retāk kā 10% gadījumu par vispiemērotāko vietu narkotiku iegādei uzskata diskotēkas, masu pasākumus, izplatītājus uz ielas, biežāk paļaujoties uz draugiem. Tomēr arī vairāk kā trešdaļa no viņiem uzskata, ka naktsklubi ir vieta, kur visvieglāk iegādāties narkotikas. Tas norāda, ka naktsklubos narkotikas iegādāties ir tik viegli, ka tiem, kuriem daudzi vai daļa draugu lieto

narkotikas, dažkārt šeit iegādāties nelegālās atkarību izraisošās vielas šķiet pat vieglāk nekā ar draugu starpniecību.

Nozīmīgi atšķiras situācija Rīgā. Ņemot vērā, ka galvaspilsētā vairāk klubu apmeklētāju lieto narkotikas, biežāk kā vienkāršākais narkotiku iegādes veids tiek minēti draugi (45%). Salīdzinoši retāk kā citās pilsētās jaunieši uzskata, ka visvieglāk narkotikas iegādāties naktsklubos (35%), diskotēkās (10%) vai masu izklaides pasākumos (10%) (71. attēls). Tas nozīmē, ka citās pilsētās pat vairāk kā Rīgā naktsklubu, diskotēku un dažādi masu pasākumi kalpo kā nozīmīgs narkotiku izplatīšanas kanāls.

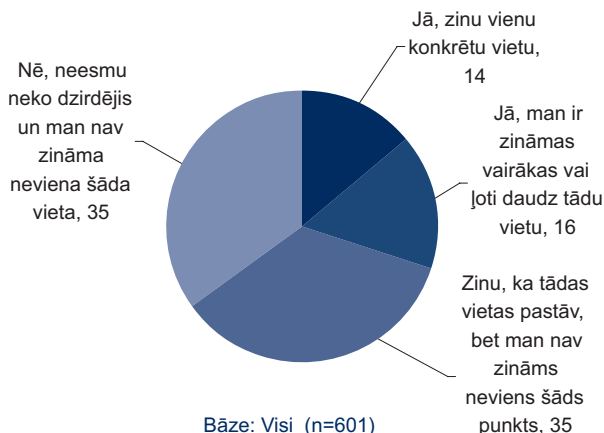
71. attēls. Priekšstats par to, kur visvienkāršāk iegūt narkotikas Rīgā (%)

Bāze: Respondenti Rīgā (n=418, 70% no visiem)

30% klubu apmeklētāju zina kādu vienu (14%) vai vairākas (16%) konkrētas narkotiku tirdzniecības/ izplatīšanas vietas savā dzīvesvietā (pilsētā, pagastā, rajonā). 35% zina vai ir dzirdējuši, ka šādas vietas eksistē, bet paši nevienu no tām nevar nosaukt, savukārt 35% neko nav dzirdējuši par šādām vietām/ narkotiku tirdzniecības punktiem savā dzīvesvietā.

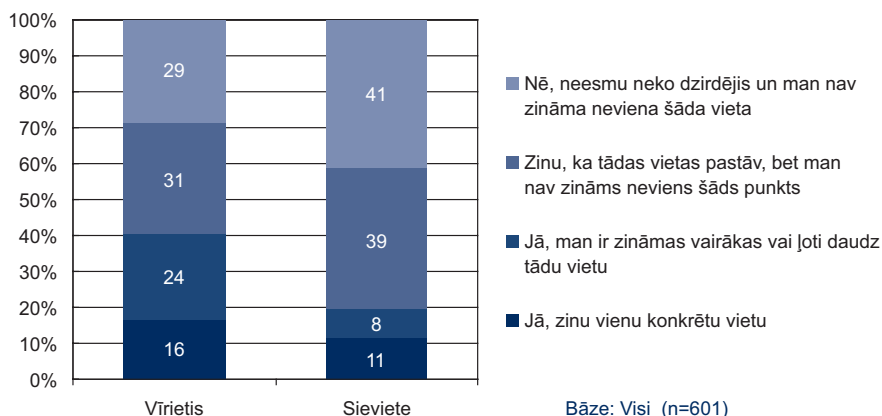
72. attēls. Informētība par narkotiku tirdzniecības punktiem dzīvesvietas tuvumā (%)

Jāatzīmē, ka tie, kuri zina vairākas narkotiku tirdzniecības vietas, parasti zina divus (29%), trīs (39%) vai pat vairākus (32%) šādus punktus. Tas nozīmē, ka tikai viena šāda tirdzniecības punkta aizvēršana negarantē, ka iespējas iegūt narkotikas jauniešiem uzreiz būtiski samazināsies.

Rīgā šādas vietas klubu apmeklētāji zina biežāk (35%) nekā citās pilsētās (20%). Statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas arī starp dažāda dzimuma pārstāvjiem: vīrieši šādas vietas zina nozīmīgi biežāk (40%) nekā sievietes (20%). 41% sieviešu pat nav dzirdējušas, ka šādas vietas pastāv (73. attēls).

73. attēls. Informētība par narkotiku izplatīšanas vietām dzimumu griezumā (%)

Atšķirību nevar izskaidrot ar to, ka vīrieši vienkārši biežāk lieto narkotikas. Kā redzams 19. tabulā, atšķirība attiecas gan uz tiem, kuri pēdējā gada laikā ir lietojuši narkotikas, gan tiem, kuri to nav darījuši. Var secināt, ka labāka informētība par šādiem narkotiku tirdzniecības punktiem arī var būt viens no iemesliem, kādēļ vīriešu vidū narkotiku lietošana ir izplatītāka.

19. tabula. Informētība par narkotiku tirdzniecības vietām saistībā ar dzimumu un narkotiku lietošanas pieredzi pēdējā gada laikā (%)

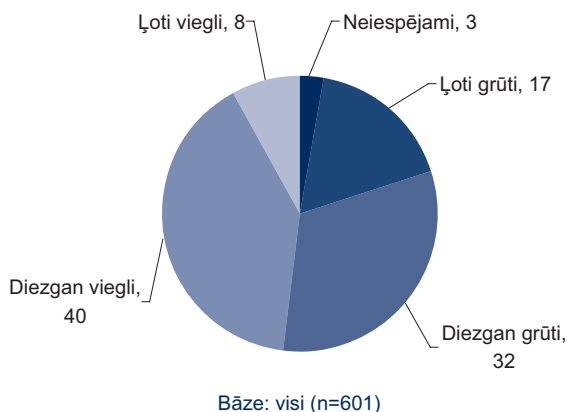
	Nav lietojis narkotikas pēdējā gada laikā		Ir lietojis narkotikas pēdējā gada laikā	
	Vīrietis	Sieviete	Vīrietis	Sieviete
Jā, zinu vienu konkrētu vietu	12	9	22	17
Jā, man ir zināmas vairākas vai ļoti daudz tādu vietu	17	4	33	19
Zinu, ka tādas vietas pastāv, bet nav zināms neviens šāds punkts	33	41	29	35
Nē, neesmu neko dzirdējis un man nav zināma neviena šāda vieta	37	46	16	29
Bāze: Visi (n=601)				

Protams, nozīmīgi labāk informēti par narkotiku tirdzniecības punktiem ir tie, kuri ir lietojuši narkotikas pēdējā gada laikā (47% no viņiem zina vismaz vienu šādu punktu), tomēr arī 21% no tiem, kuri narkotikas nav lietojuši, zinātu vismaz vienu narkotiku tirdzniecības vietu savā apkārtnē.

Atšķirības informētībā pēc vecuma, ienākumiem, izglītības vai tautības nav statistiski nozīmīgas.

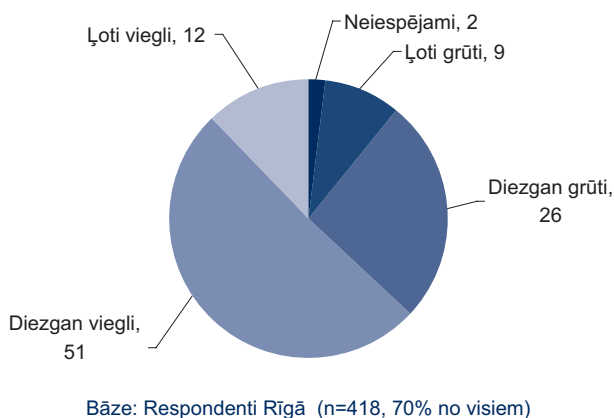
Tomēr, ņemot vērā, ka salīdzinoši bieži narkotikas tiek iegādātas un tiek meklētas naktsklubos, aptaujā tika uzdots jautājums par to, vai, pēc klubu apmeklētāju domām, jauniešu iecienītās izklaides vietās (klubos un bāros) narkotiskās vielas iegādāties ir salīdzinoši viegli. 40% jauniešu uzskata, ka tas ir diezgan viegli, un 8% ir pārliecināti, ka tas ir ļoti viegli (74. attēls). Tikai 20% norādījuši, ka izklaides vietās narkotikas iegādāties ir ļoti grūti vai neiespējami.

**74. attēls. Priekšstati par narkotiku iegādes sarežģītību
jauniešu iecienītās izklaides vietās (%)**

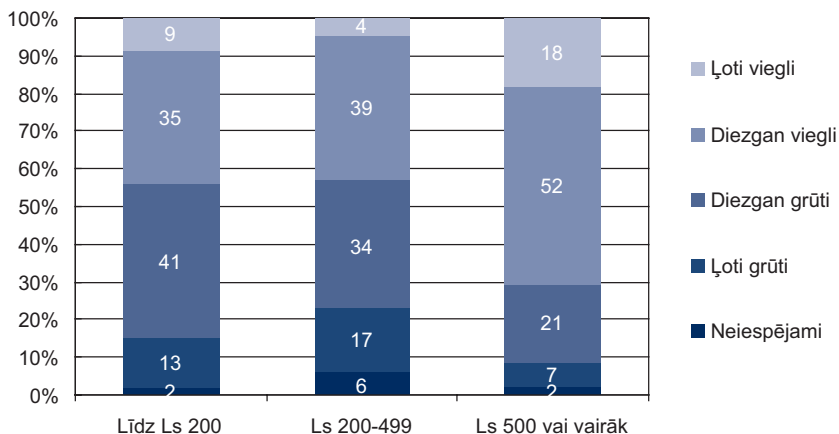
Sniegtās atbildes liecina, ka jauniešiem Rīgā šķiet nozīmīgi vieglāk iegādāties narkotikas jauniešu iecienītās izklaides vietās (Sig.=0.00). Ja citās pilsētās 38% jauniešu iegādāties narkotikas izklaides vietās šķistu ļoti grūti vai neiespējami, tad Rīgā šāds uzdevums grūts liktos tikai 11% jauniešu (75. attēls).

**75. attēls. Priekšstati par narkotiku iegādes sarežģītību
izklaides vietās Rīgā (%)**

Interesanti, ka nozīmīgi vieglāk (Sig.=0.00) narkotikas izklaides vietās šķiet iegādāties jauniešiem, kuru personīgie ienākumi ir 500 vai vairāk latu mēnesī (76. attēls). 70% no viņiem šķiet, ka izklaides vietās iegādāties narkotikas ir diezgan vai ļoti viegli.

76. attēls. Narkotiku iegādes sarežģītība saistībā ar ienākumiem (%)

Bāze: visi (n=601)

Jāatzīmē, ka tiem, kuri pēdējā gada laikā ir lietojuši narkotikas, biežāk nekā tiem, kuri to nav darījuši (attiecīgi 62% un 40%), šķiet, ka izklaides vietās ir viegli iegādāties narkotikas. Tas nozīmē, ka jāņem vērā, ka narkotiku iegādes vienkāršība atkarīga ne tikai no pašām izklaides vietām un to kontroles mehānismiem, bet arī no tā, vai cilvēks zina, pie kā šajās izklaides vietās griezties, kam jautāt narkotiskās vielas. Tiem klubu apmeklētājiem, kuri to ir darījuši un zina, protams, narkotikas izklaides vietās iegādāties ir vieglāk.

Runājot ar apmeklētājiem, noskaidrojās, ka lielākā aptaujāto daļa narkotikas ir mēģinājuši, daudzi tās lieto ikdienā un ir lietojuši arī šajā vakarā. Pārsvārā tiek lietotas tā saucamās party narkotikas – ekstazī un amfetamīns. Visbiežāk tās tiek lietotas kluba tualetes telpās. Arī deju zālē redzami daudzi hiperaktīvi jaunieši, kuri acīmredzot ir lietojuši kādas psihoaktīvas vielas. Kluba apsardze liekas to neredzam un no kluba izraida tikai tos jauniešus, kuri vairs paši nespēj kluba telpas atstāt.

Narkotiku lietošanas kluba apmeklētāju vidū ir izplatīta. Novērojumi gan neliecināja, ka daudz cilvēku būtu lietojuši narkotikas, lai gan droši to nevar apgalvot, jo deju zāles ir patumšas, un tajās uzturas ļoti daudz cilvēku. Tomēr, neskatoties uz lielo apsargu skaitu, kas nepārtraukti izraida apmeklētājus dažādās alkohola un, iespējams, arī narkotiku reibuma pakāpēs, dažviet bija redzami krietni apreibuši un „salietojušies” jaunieši.

Narkotiku lietotāji pārsvārā ir jaunieši, kas mēģinājuši marihuānu. Interviju veikšanas vakarā praktiski nebija manāmi jaunieši, kas narkotiku lietošanas iespaidā uzvestos aizdomīgi vai radītu nekārtības.

Narkotiku lietotāji pārsvarā ir jaunieši, kas mēģinājuši marihuānu. Interviju veikšanas vakarā praktiski nebija manāmi jaunieši, kas narkotiku lietošanas iespaidā uzvestos aizdomīgi vai radītu nekārtības.

Narkotiku lietošanas pieredze ir diezgan izplatīta aptaujāto kluba apmeklētāju vidū. Lielākā daļa lietojusi marihuānu, turklāt uzskata, ka tā nemaz nav narkotika. Apmeklētāju vidū tika sastapti arī daži heroīna lietotāji, kā arī cilvēki, kas bija lietojuši narkotikas tajā vakarā. Vakara gaitā noskaidrojās, ka narkotikas tika lietotas arī kluba apmeklējuma laikā.

Kā populārākās narkotikas tiek minētas ekstazī, amfetamīns un kokaīns - narkotikas, kas, runājot jauniešu pašu vārdiem, "palīdz uzturēt jautrību visu nakti!". Brīvā sarunā noskaidrojās, ka vairāki jaunieši narkotikas bija lietojuši arī intervijas vakarā, un viņi atzinās, ka, apmeklējot klubus, regulāri mēdz to darīt. Interesants bija komentārs, ka alkohols klubā ir dārgāks nekā jau iegādātās narkotikas.

Narkotiku lietošana pieredze aptaujāto apmeklētāju vidū bija tikpat izplatīta kā citos klubos. Pārsvarā apmeklētāji dzīves laikā pamēģinājuši vai lieto marihuānu vai ekstazī. Nevieni no respondentiem nebija lietojis narkotikas aptaujas vakarā. Arī novērotais liecina, ka klubā nebija neviena apmeklētāja, kura uzvedība varētu radīt aizdomas par narkotisko vielu lietošanu.

Narkotiku lietošanas tendences ietekmē tas, ka klubs tomēr ir nedaudz vairāk alternatīvās nevis populārās mūzikas cienītāju atpūtas vieta. Gandrīz visi apmeklētāji atzīst, ka lietojuši marihuānu, daudzi to lieto regulāri. Vakara gaitā manāmi daži aizdomīgi jaunieši, kas uzvedas neadekvāti un redzams, ka uzvedības cēlonis nav tikai alkohols.

Narkotiku lietošana iet roku rokā ar šāda veida izklaides vietām. Gandrīz visi no respondentiem narkotikas ir vismaz pamēģinājuši. Šajā gadījumā populārākās ir marihuāna, ekstazī, amfetamīns un kokaīns. Kluba apmeklētāju vidū manāmi daudzi cilvēki stiprā narkotiku un alkohola reibumā, kas uzvedas diezgan vulgāri un ir uzkrītoši aktīvi. Klubā radītās noskaņas ietekmē apmeklētāji nekļūst agresīvi un arī reibumā drīzāk cenšas iepazīties un atpūsties nekā meklēt kašķi ar citiem kluba viesiem.

Klubā pastiprinājusies vecuma kontrole un nepilngadīgie vairs kluba telpās tik vienkārši iekļūt nevar, lai gan kontrole tiek veikta drīzāk „uz aci” nevis, pārbaudot dokumentus.

Narkotiku lietošanas izplatība nav augsta. Klubā neredz cilvēkus, kas būtu lietojuši, narkotikas un nav dzirdēts par izplatītājiem, kas darbotos tieši kluba telpās. Pēc aptaujāto sacīta, narkotiku iegāde notiek pie privātpersonām un tikai caur personisku paziņanos. Parastam kluba apmeklētājam iegādāties narkotiskas vielas klubā praktiski ir neiespējami. To vidū, kas lietojuši narkotikas, populārākā viela ir marihuāna, bet arī to šeit iegādāties nevarot.

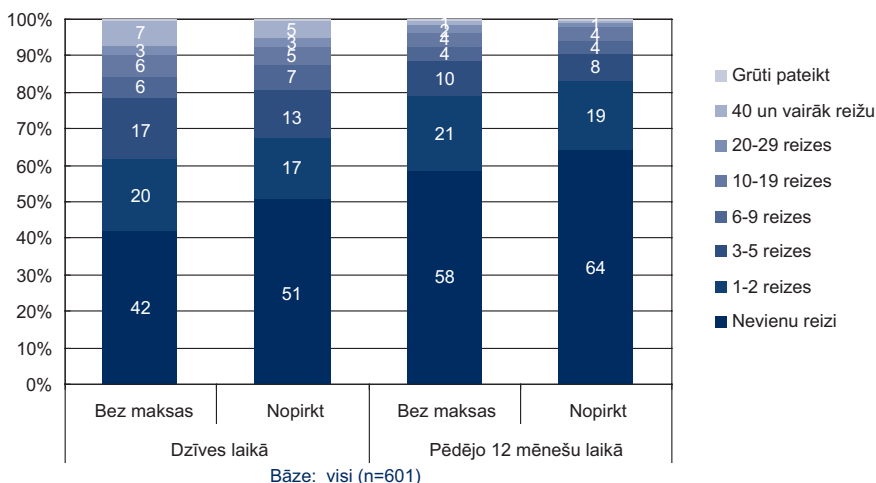
Daudz populārāks ir alkohols. Klubā pulcējas arī alkoholiķi, kas var šeit pavadīt vairākas stundas no vietas, vienkārši dzerot. Cenas klubā ir ļoti draudzīgas – vēl joprojām ir iespējams iegādāties salīdzinoši lētu alkoholu, izvēle ir milzīga un bārmeņi ir profesionāļi.

Ļoti iecienīta šī vieta ir smēķētāju vidū, jo smēķēt ir atļauts, bet, tā kā telpas ir plašas, gaiss neliekas piepīpēts.

Narkotiku lietošana ir maz izplatīta, un parastam apmeklētājam tās iegūt kluba telpās esot neiespējami. Tāpat nav manīti izplatītāji, kas regulāri šeit darbotos. Biežāk redzami cilvēki smagā alkohola reibumā un nereti arī zaudējuši paškontroli.

Narkotikas var ne vien atrast un nopirkt pēc paša iniciatīvas, bet tās bieži vien tiek piedāvātas arī bez prasīšanas. 58% klubu apmeklētāju atzīst, ka viņiem kādreiz ir piedāvātas narkotikas bez maksas, pie tam 42% šādu piedāvājumu saņēmuši pēdējā gada laikā (77. attēls). Aptuveni pusei klubu apmeklētāju kādreiz ir piedāvāts iegādāties narkotikas, bet 36% šādu piedāvājumu saņēmuši pēdējā gada laikā.

77. attēls. Narkotiku piedāvāšana (%)

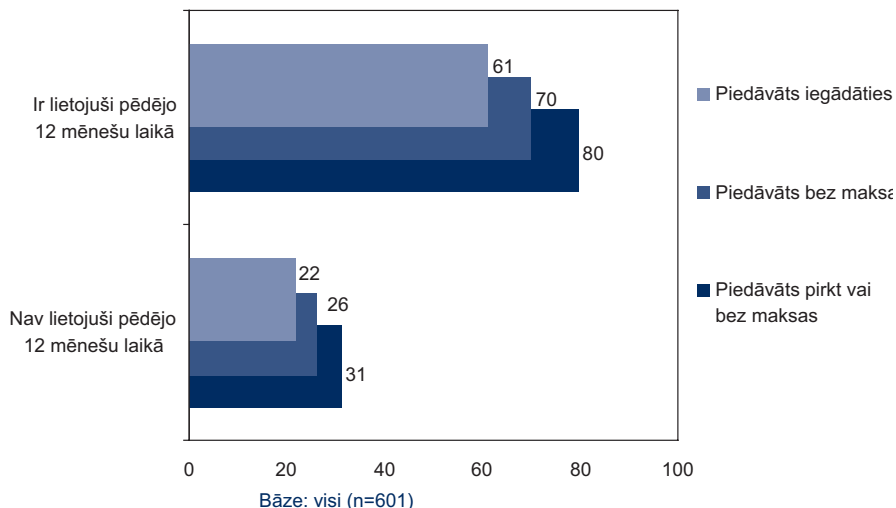

Tas, ka tik bieži narkotikas tiek piedāvātas bez maksas, liecina, ka izplatītāji/dīleri rēķinās ar to, ka izveidosies pieradums un jaunieši prasīs narkotikas atkal.

Šāda piedāvāšana ir cieši saistīta ar narkotiku lietošanu. Tie klubu apmeklētāji, kuri ir lietojuši narkotikas pēdējā gada laikā, nozīmīgi biežāk nekā tie, kuri to nav darījuši, atzīst, ka pēdējā gada laikā viņiem ir piedāvātas narkotiskās vielas par velti vai par maksu. Kopumā narkotikas ir piedāvātas 80% no šiem jauniešiem (78. attēls). Tas nozīmē, ka tikai 20% no tiem, kuri pēdējā gada laikā

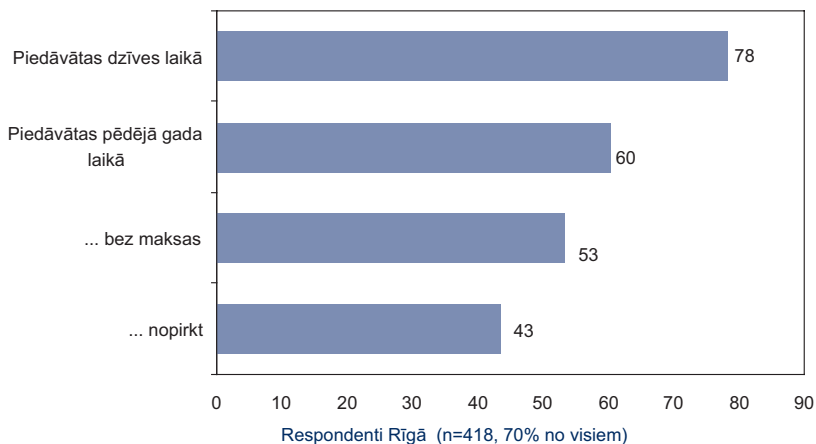
ir lietojuši narkotikas, nekādā veidā ārēji netika pamudināti uz lietošanu. Tāpat narkotikas pēdējā gada laikā piedāvātas arī 31% no tiem, kuri šajā laika posmā tās nav lietojuši, tātad viņi no šīs iespējas atteikušies.

78. attēls. Narkotiku piedāvāšanas saistība ar lietošanu pēdējā gada laikā (%)

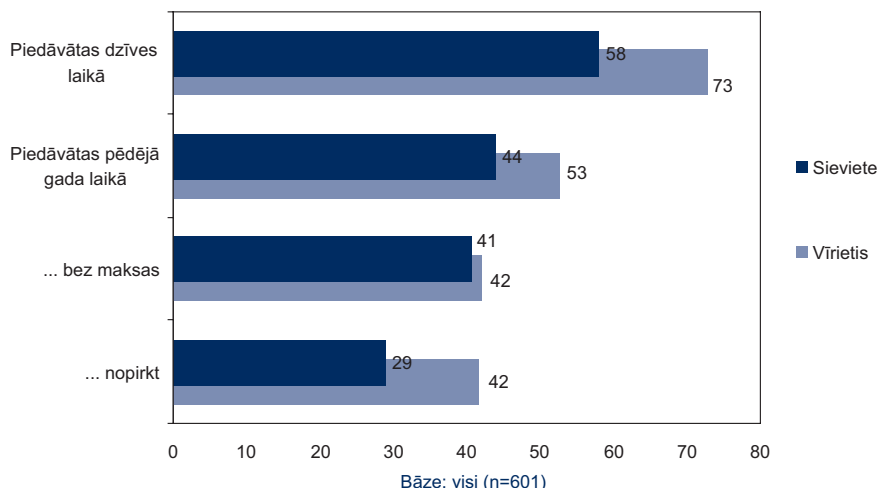
Rīgā narkotikas klubu apmeklētājiem piedāvātas nozīmīgi biežāk nekā citās pilsētās. Dzīves laikā narkotikas piedāvātas 78%, bet pēdējā gada laikā jauniešu. 53% tās piedāvātas bez maksas, bet 43% - nopirkt (79. attēls).

79. attēls. Narkotiku piedāvāšana Rīgā (%)

Statistiski nozīmīgi atšķiras narkotiku piedāvāšanas gadījumi vīriešiem un sievietēm. Kopumā dzīves laikā piedāvājumu pamēģināt narkotikas saņēmuši 73% vīriešu un 58% sieviešu, bet pēdējā gada laikā – 53% vīriešu un 44% sieviešu. Vīriešiem līdzīgi bieži ticis piedāvāts narkotikas nopirkt vai saņemt par velti, savukārt sievietēm tās biežāk piedāvātas par velti (80. attēls).

80. attēls. Narkotiku piedāvāšana vīriešiem un sievietēm (%)

Atšķirību nevar izskaidrot ar to, ka sievietes retāk lieto narkotikas, un tiem, kuri narkotikas vēl nelieto, parasti tās vispirms piedāvā par velti. Bieži vien bez maksas narkotikas piedāvā arī tiem, kuri tās lieto. 20. tabulā redzams, ka 90% sieviešu, kuras sava mūža laikā lietojušas narkotikas, pēdējā gada laikā kāds tās ir piedāvājis. Salīdzinoši retāk nekā vīriešiem vērojama situācija, kad sievietei piedāvātas narkotikas, taču viņa tās nav lietojusi. Tas liecina, ka sievietes šādi piedāvājumi pamēģināt narkotikas ietekmē vairāk nekā vīriešus. Sievietes, kas ir lietojušas narkotikas, salīdzinoši bieži (69%) ir saņēmušas piedāvājumu pamēģināt tās par velti. No šāda piedāvājuma sievietes spēj atteikties retāk nekā vīrieši.

20. tabula. Narkotiku piedāvāšanas saistība ar dzimumu un narkotiku lietošanas pieredzi (%)

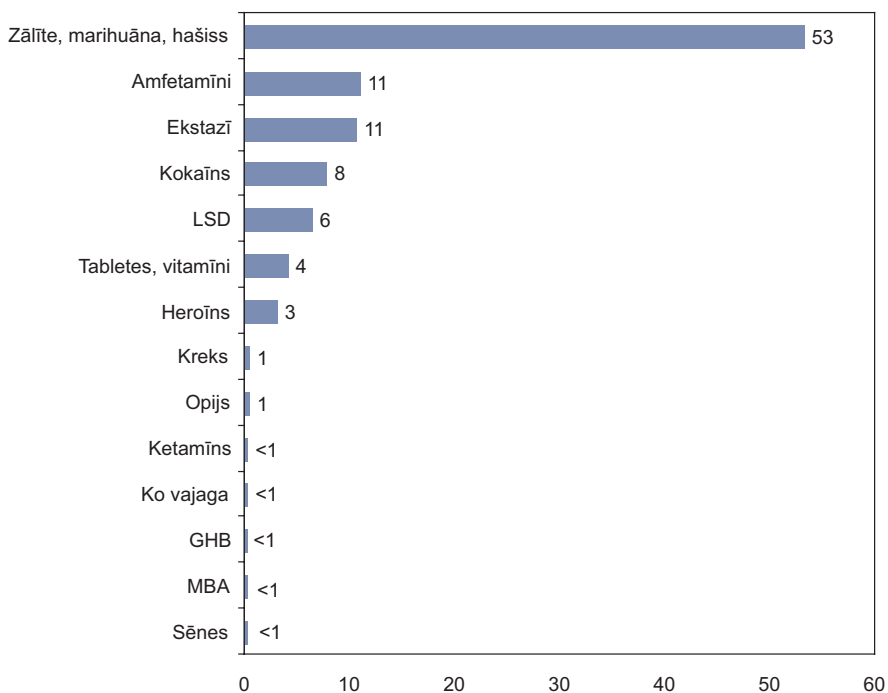
		Nekad mūžā nav lietojuši narkotikas		Ir lietojuši narkotikas	
		Vīrietis	Sieviete	Vīrietis	Sieviete
Piedāvātas narkotikas pēdējā gada laikā		48	36	89	90
Piedāvātas narkotikas dzīves laikā		30	23	67	73
Piedāvātas pēdējā gada laikā bez maksas	Nevienu reizi	75	80	47	31
	1-2 reizes	16	15	21	32
	3-5 reizes	5	3	12	20
	6-9 reizes	2	1	6	5
	10-19 reizes	0	1	7	7
	20-29 reizes	1	0	3	5
	40 un vairāk reizu	0	0	3	0
	Grūti pateikt	2	0	0	0
Piedāvāts nopirkt pēdējā gada laikā	Nevienu reizi	76	85	47	52
	1-2 reizes	15	12	22	25
	3-5 reizes	3	1	14	11
	6-9 reizes	2		6	7
	10-19 reizes	1	1	8	3
	20-29 reizes	1	1	3	1
	40 un vairāk reizu	0	0	1	1
	Grūti pateikt	2	0	0	0
Bāze: visi (n=601)					

No sievietēm, kuras nav saņēmušas piedāvājumu pamēģināt narkotikas par velti, savas dzīves laikā tās lietojušas tikai 11%, bet no tām, kuras šādu piedāvājumu saņēmušas – 66%. Salīdzinājumam: no vīriešiem, kuri nav saņēmuši piedāvājumu bez maksas pamēģināt narkotikas, tās lietojuši 41%, un no tiem, kuri piedāvājumu ir saņēmuši, – 66%. Var secināt, ka papildus tiešam piedāvājumam vīriešiem ir spēcīga vēl kāda cita motivācija, kas liek viņiem pašiem meklēt narkotiskās vielas un tās iegādāties.

Lai gan atšķirības citās demogrāfiskās grupās nav konstatējamas, jāatzīmē, ka salīdzinoši bieži mūža laikā narkotikas piedāvātas jauniešiem, kuru ienākumi mēnesī ir 500 vai vairāk latu (80%). Viņiem nozīmīgi biežāk gan dzīves laikā, gan pēdējā mēneša laikā piedāvātas narkotikas par velti.

Visbiežāk (53% gadījumu) par velti piedāvātā narkotiskā viela ir marihuāna (81. attēls). Tas nav pārsteidzoši, ņemot vērā, ka marihuāna ir viena no izplatītākajām un lētākajām narkotiskajām vielām, kura bieži pieejama draugiem. 11% gadījumu par velti piedāvāts amfetamīns un tikpat bieži – ekstazī. 8% klubu apmeklētāju norāda, ka viela, ko viņiem piedāvāja par velti, ir kokaīns un 6% - LSD. 4% minējuši tabletes vai vitamīnus, kas, spriežot pēc apraksta, varētu būt bijis ekstazī.

81. attēls. Bez maksas piedāvātā narkotiskā viela (%)

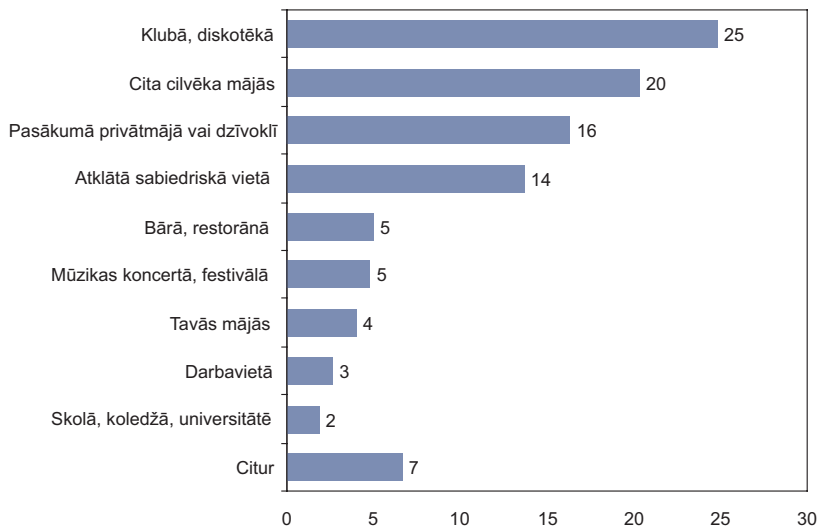

Bāze: ir piedāvātas narkotikas par velti (n=365, 58% no visiem)

Kā vietu, kurā pēdējoreiz piedāvātas (par velti vai samaksu) narkotikas, 25% jauniešu min klubu vai diskotēku (82. attēls). Tas nozīmē, ka kopumā vismaz 16% klubu apmeklētāju pēdējā gada laikā kādā klubā vai diskotēkā ir piedāvātas narkotikas.

20% pēdējoreiz narkotikas piedāvātas cita cilvēka mājās un 16% - pasākumā privātmājā vai dzīvoklī. 14% no tiem, kuriem ir piedāvātas narkotikas (9% no visiem klubu apmeklētājiem), tās piedāvātas atklātā sabiedriskā vietā.

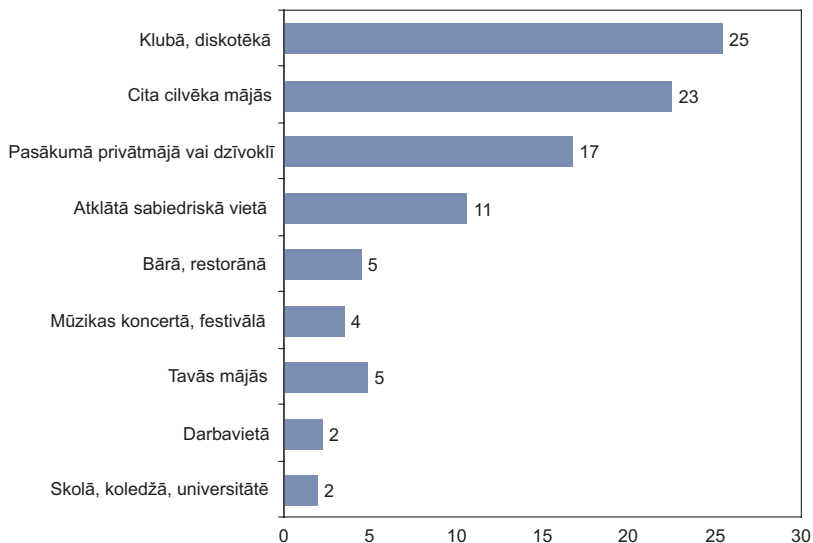
82. attēls. Vieta, kurā pēdējoreiz piedāvātas narkotikas (%)

Bāze: visi, kuriem pēdējā mēneša laikā ir piedāvātas narkotikas

Aplūkojot situāciju Rīgā, redzams, ka aina ir līdzīga, tikai biežāk nekā citās pilsētās galvaspilsētā narkotikas piedāvātas kādās (savās vai citu) mājās (83. attēls).

83. attēls. Vieta, kurā pēdējoreiz piedāvātas narkotikas Rīgā (%)

Bāze: respondenti Rīgā, kuriem pēdējā mēneša laikā ir piedāvātas narkotikas

4.5. Narkotisko vielu lietošanas iemesli un lietošanas vērtējums jauniešu skatījumā

Narkotiku pamēģināšanai un turpmākai lietošanai ir savi veicinošie, kā arī kavējošie faktori. Gan ārvalstīs, gan Latvijā līdz šim veikto pētījumu rezultāti liecina, ka no vienas puses pastāv zināma atkarību izraisošo vielu, tajā skaitā, narkotiku lietošanas uzsākšanas cēloņu/ iemeslu līdzība, un tajā pat laikā to lietošanu ietekmē tik daudz faktoru, ka, šķiet, nav iespējams atrast vienotu teoriju, kas to izskaidrotu. Cilvēki uzsāk un turpina lietot narkotikas, neskatoties nedz uz informētību, zināšanām, nedz uz gūto pieredzi par iespējamām negatīvajām sekām (tās vienkārši tiek pieņemtas kā neatņemama lietošanas sastāvdaļa). Daudzi pētnieki ir nonākuši pie vienota secinājuma, ka atkarības vielu lietošanas uzsākšana ir ne tik daudz kādas konkrētas slimības simptoms, bet vairāk gan kultūras simptoms, sabiedrības psiholoģiskā stāvokļa simptoms. Šajā sakarā viens no svarīgākajiem pēdējo gadu sasniegumiem vielu lietošanas profilakses teorijā un programmu sastādīšanā ir fokusēšanās uz **riska un aizsargājošiem faktoriem**. **Riska faktori** tiek definēti kā īpašības, apstākļi, notikumi dzīvē vai gūtā pieredze, kas statistiski korelē ar atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanu vai turpināšanu. **Aizsargājošie faktori** tiek definēti kā ietekme, apstākļi un rīcība, kas dod pozitīvu ieguldījumu jaunieša dzīvē un palīdz novērst negatīvu uzvedību, piemēram, atkarības vielu lietošanu.⁸ Šīs ietekmes tiek dalītas ietekmju sfērās jeb jomās, starp kurām tipiskās ir indivīds, ģimene, vienaudži, skola, kopiena (vide) un plašāka sabiedrība. Katrā sfērā ir savi riska un aizsargājošie faktori. Datu analīze, kas tika veikta pamatojoties uz pētījuma „Jaunatne Eiropā. Jaunatne un labklājība” rezultātiem, apliecināja vielu lietošanas vai nelietošanas korelāciju un atkarību no dažādiem faktoriem iepriekš identificētajās sfērās⁹.

Tā kā šī pētījuma mērķis vairāk bija fokusēts uz narkotiku lietošanas izplatības noskaidrošanu izklaides vietās, tad aplūkosim tikai dažus aspektus, kas varētu ietekmēt narkotiku pamēģināšanu un lietošanu. Viens no tiem ir jauno cilvēku attieksme pret narkotiku lietošanu, kas atkarīga gan no informētības un zināšanām, gan no ģimenes, skolas un vides, kurā izaudzis jaunietis.

4.5.1. Attieksme pret narkotiku lietošanu: pozitīvie un negatīvie aspekti

Kaut vienu reizi pamēģināt aizliegto augli, neatšķirties vai izcelties draugu priekšā – tā nešaubīgi ir galvenā motivācija pirmajai narkotiku lietošanas reizei, bet viens no faktoriem, kas ietekmē to, vai jaunietis tomēr pamēģinās/ lieto narkotikas, ir informētība par šo vielu ietekmi, lietošanas seku apzināšanās, tajā skaitā, bailes no sekām. Salīdzinot ar laiku, kad izklaides vietās tika veikts iepriekšējais pētījums, nav mainījusies jauno cilvēku informētība par narkotisko vielu patieso iedarbību. Aizvien vēl daļa jauniešu aizstāv narkotisko vielu daļījumu vieglajās un smagajās narkotikās, un tā saucamās vieglās narkotikas, piemēram, „zāļiti” vispār neuzskata par narkotikām. Tomēr vienlaikus palielinājusies to jauniešu daļa (42%), kas ir

⁸ Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu .

⁹ *Ibid*

pārliecināti, ka visas narkotikas ir vienādi bīstamas veselībai un 66% atzīst, ka viņuprāt ir narkotikas, kas jau no pirmās pamēģināšanas reizes var izraisīt atkarību. Kā bīstamākās narkotikas šajā aspektā tiek minētas heroīns (64%) un tad ar lielu starpību vērtējumā tiek minēts kokaīns (17%) un LSD (5%). Atsevišķos gadījumos tiek minētas gandrīz visas narkotikas, kā arī vielu grupas, piemēram, visas sintētiskās vielas, visas injicējamās u.tml. Tomēr nav mazums arī tādu jauniešu, kuri saskata kaut ko pozitīvu narkotiku lietošanā.

Atbildes uz atklāto jautājumu par narkotiku lietošanas pozitīvajiem un negatīvajiem aspektiem liecina, ka, salīdzinot ar iepriekšējo pētījumu rezultātiem, lielāka daļa jauniešu (55%) atzīst, ka būtībā nav nekādu pozitīvu aspektu narkotiku lietošanā.

Turpmāk tabulā apkopoti kā pozitīvie, tā arī negatīvie narkotiku lietošanas aspekti un to minēšanas biežums procentos (katram respondentam bija iespēja nosaukt vairākus aspektus). Atsevišķos gadījumos pievienoti izteicieni, kas raksturo kādu no aspektiem.

Visbiežāk kā pozitīvs narkotiku lietošanas rezultāts minēts tas, ka narkotisko vielu ietekmē pieaugot spēks, enerģija (28%) – strādāt vieglāk un arī diskotēkā nenāk miegs, vieglāk izturēt mūzikas ritmu. Par pozitīvu narkotiku lietošanā tiek uzskatīts gūtais kaifs, eiforija (26%) un pozitīvās emocijas, labs garastāvoklis un pašsajūta (20%). Bieži tiek minēti arī sekojoši pozitīvi narkotiku lietošanas aspekti: jautrāk, izklaide (19%), atvērība, (14%), iespēja aizmirst problēmas (13%). Filozofiski virzīti prāti narkotiku lietošanā saskata iespēju iegūt nebijušu domas spēku, „domas lidojumu” (5%), gūt jaunu dzīve uztveri (5%) un labāk iepazīt sevi (2%).

Jautāti par narkotiku lietošanas negatīvajām sekām, jaunieši nosauc plašāku negatīvo aspektu spektru, bet visbiežāk minētā ir atkarība (68% aptaujāto) un dažādas veselības problēmas, kas rodas narkotiku lietošanas rezultātā (atsevišķi biežāk minot hepatītu, alerģiskas saslimšanas) (37%). Citi aspekti, ar ko jauniešu izpratnē saistās narkotiku lietošanas sekas, ir personības degradācija, bezatbildība, slinkums, vienaldzība (13%) un izmaiņas indivīda uzvedībā – nekontrolējama rīcība, neadekvāta uzvedība, apdraudot apkārtējos. Būtībā ar izmaiņām veselības stāvoklī saistītas arī psihi izmaiņas (12%), kas klasificētas atsevišķi. Jāatzīmē arī, ka 11% gadījumu tiek norādītas finansiālās problēmas, kas varētu novest arī pie kriminālas rīcības.

21. tabula. Pozitīvie un negatīvie narkotiku lietošanas aspekti

Pozitīvie narkotiku lietošanas raksturojumi	%	Negatīvie narkotiku lietošanas raksturojumi	%
Enerģija, rodas spēks, paliek centīgāks <i>Negribas diskotēkā gulēt.</i>	28	Atkarības rašanās	68
Kaifs, eiforija <i>Pilnībā lidinies pa gaisu. Justies kā nekad vairs.</i>	26	Veselības problēmas (hepatīts, alerģijas) <i>Sintētiskās narkotikas kaitē fiziskajai veselībai.</i>	37
Pozitīvas emocijas, uzlabo garastāvokli <i>Laba pašsajūta</i>	20	Degradācija, zaudētas iespējas <i>netīrība, slikts izskats, slinkums, bezatbildība, vienaldzība</i>	13
Jautrība, izklaide	19	Nekontrolējama rīcība un agresivitāte <i>Neadekvāta uzvedība, apdraud apkārtējos</i>	13
Atvērtība	14	Psihes izmaiņas, mainās realitātes sajūta un uztvere	12
Iespēja aizmirst problēmas, pārvarēt depresiju	13	Viss slikti, nesniedz gaidīto <i>Viss, ko domājam, ka ir pozitīvi, ilgtermiņā izrādās negatīvi.</i>	11
Relaksācija, miers	9	Negatīvi ietekmē finansiālo stāvokli, narkotikas pārāk dārgas	11
Jauna dzīves uztvere	5	Lomkas, smagi rīti	8
Domas spēks <i>Atbrīvo prātu no aizspriedumiem, palīdz iedziļināties lietās. Ļauj domāt savādāk. Prāta ātrdarbība, radošais moments. Spēja būt tam, kas neesi. Redz to, ko vēlas. Saglabā skaidru prātu</i>	5	Aids, imūnsistēmas slimības STS	5
Mirkļa izjūtas <i>Pastiprina esošās sajūtas. Carpe Diem.</i>	3	Iespējams letāls iznākums	5
Palīdz iepazīt sevi, pašapziņas celšana	2	Pārdozēšana	4
Nav paģiru	2	Draugu zaudēšana, vientulība	4
Viss jāpamēģina	2	Problēmas, sabeigta dzīve	4
Citi aspekti: <i>Ārstnieciska iedarbība, noņem sāpes, uzlabo seksu, uzlabo apetīti, negribas ēst, pārvar bailes, nav agresivitātes, vieglas, neietekmē, mazattīstītām valstīm ceļ ēnu ekonomiku.</i>	5	Depresija, psiholoģiskas problēmas, pašpārmētumi <i>lekšējais tukšums</i>	4
		Apkārtējo nosodījums	3
		Iesaiste kriminālās darbībās, zagšana, cietums	3
		Nespēks, slikta pašsajūta, nervozitāte	3
		Atmiņas pasliktināšanās	2
		Halucinācijas	2
		Citi negatīvi aspekti : <i>iesaista draugus, dzimst slimi bērni, pieņemams svarā, slāpes</i>	2

4.5.2. Narkotisko vielu lietošanas uzsākšana: iemesli un situācijas

Kā jau iepriekš norādīts, narkotiku pamēģināšanu un lietošanu ietekmē daudz un dažādi faktori. Šī pētījuma ietvaros tika noskaidrots arī pašu jauniešu viedoklis par to, kādi viņuprāt ir galvenie iemesli, kāpēc jaunieši pamēģina/ uzsāk narkotiku lietošanu. Par lietošanas iemesliem tika uzdoti divi jautājumi, vienā no tiem piedāvājot 12 slēgtu atbilžu variantus, no kuriem bija jāizvēlas trīs svarīgākie, savukārt otrais jautājums bija atklāts, un, atbildot uz to, jaunieši varēja brīvi formulēt savu viedokli. Atklātā jautājuma atbildes ir daudzveidīgākas un niansētākas, kas ļauj dziļāk izprast paša respondenta viedokli attiecībā uz narkotisko vielu lietošanas problemātiku, savukārt, pamatojot izteiktos argumentus, respondenti biežāk paļaujas uz savu pieredzi. Jautājumi tika uzdoti visiem jauniešiem neatkarīgi no viņu personīgās pieredzes psihoaktīvo vielu lietošanā.

Gan atklātajā, gan slēgtajā jautājumā biežāk minētais narkotisko vielu lietošanas uzsākšanas iemesls ir interese pamēģināt, ziņkārība – tas minēts atbilstoši 48% un 32% gadījumu. Šeit būtu jāpiebilst, ka procentuālajam salīdzinājumam šajā gadījumā gan nav būtiskas nozīmes. Kā otru svarīgāko iemeslu no piedāvātajiem variantiem jaunieši min garlaicības mazināšanu no bezdarbības (37%). Aptuveni trešā daļa aptaujāto uzskata, ka ar narkotiku palīdzību jaunieši cenšas aizbēgt no īstenības un lieto tās, lai justos brīvi un nepiespiesti. Aptuveni piektā daļa respondentu atzinuši, ka jauniešus uz apreibinošu vielu lietošanu mudina dažādas psiholoģiskas un sociālas problēmas, sākot ar tukšuma sajūtas kompensāciju un beidzot ar vēlmi aizbēgt no pastāvošajām problēmām.

22. tabula. Svarīgākie iemesli, kāpēc jaunieši lieto narkotikas (%)*

Lai apmierinātu ziņkārību, interesi pamēģināt	48
Lai mazinātu garlaicību no bezdarbības	37
Lai aizbēgtu no īstenības	35
Lai atbrīvotos, justos brīvi un nepiespiesti	31
Lai izrādītos	24
Lai neatšķītos no pārējiem vienaudžiem	22
Lai likvidētu tukšuma sajūtu	21
Lai aizmirstu problēmas ģimenē, mācībās, darbā	18
Lai pārvarētu nedrošību un vientulību	15
Lai iegūtu neatkarības sajūtu no vecākiem un sabiedrības	7
Lai atdarinātu filmu varoņus (mūzikas elkus)	4
Cits iemesls: cīņa ar stresu, enerģijai, kaifam	2
Lai līdzinātos reklāmu varoņiem	1

* Atbildes uz slēgto jautājumu

Aplūkojot kā vienas, tā otras atbildes, var secināt, ka jauniešu nosauktie iemesli ir tradicionāli un būtībā apstiprina arī citu pētījumu rezultātus, kas iegūti, izmantojot atšķirīgas pieejas (piemēram, analizējot objektīvo un subjektīvo faktoru ietekmi uz narkotiku lietošanas faktu). Tāpat cēloņus un veicinošus apstākļus narkotiku pamēģināšanai varētu iedalīt vairākās lielās grupās:

- vēlme gūt jaunu sensoro pieredzi (vajadzība pēc jaunām izjūtām, iespaidiem, vēlme izzināt);
- vēlme pašapliecināties – apliecināt piederības apziņu grupai, izcelties;
- psiholoģiskās problēmas, emocionālais fons – problēmas, kompleksi, vientulība.

Atbildes liecina, ka narkotiku pamēģināšanas iemeslus veido jauniešiem pastāvīgi piemītošas psiholoģiskās īpašības un emocionālais stāvoklis, kas pie noteiktas apstākļu sakritības – situācijas, noved pie vielas pamēģināšanas un, iespējams, turpmākas lietošanas. Jaunieši paši lieliski raksturo vēlmi pamēģināt ko jaunu, baudīt aizliegto kā „izaicinājumu uz interesantu spēli”. Pie nosacījuma, ja draugi jau lieto vai viņiem būs ar ko uzciņāt, un pat, ja nav, tad varēs salīdzinoši viegli iegādāties, nav pārsteidzoši, ka liela daļa jauniešu sper pirmo soli, pamēģinot kādu no narkotiskajām vielām. Vienlīdz svarīgi šajā vecumā ir apzināties piederību kādai grupai vai izcelties tajā (lielākoties vienaudžu grupā), lai, runājot jauniešu pašu vārdiem, iederētos bariņā, kļūtu līdzvērtīgāks draugiem.

23. tabula. Svarīgākie iemesli, kāpēc jaunieši uzsāk lietot narkotikas (%)*

Ziņkārība, interese pamēģināt	32
<i>Vēlme izzināt nezināmo Viss sākas no pirmās pamēģināšanas reizes un beidzas/turpinās ar regulāru lietošanu. Vēlos kaut ko jaunāku, bīstamāku pamēģināt. Izaicināt sevi uz interesantu spēli. Uzzināt, kā narkotiku iespaidā var atpūsties</i>	
Bara instinkts, apliecināt piederību grupai	21
<i>Uzspiež draugi. Cenšas piederēt kādam baram. Lai iederētos bariņā, līdzvērtīgāks draugiem. Grib līdzināties saviem vienaudžiem. Jo visi draugi lieto, un negribas atšķirties</i>	
Garlaicība	11
<i>Nav citu pietiekami aizraujošu nodarbību.</i>	
Mulķība, nezināšana, naivums	8
<i>Iedod pamēģināt pašam nezinot</i>	
Problēmu risināšana	8
<i>Viņi neredz savai dzīvei laimīgu perspektīvu. Netiek galā ar problēmām no psiholoģiskā viedokļa.</i>	
Izklaidei, jautrībai, vienkārši jaunas izpriecās, nemāk citādi izklaidēties, var izdejojties	7
Slikta kompānija, draugi lieto	7
<i>Sudrīga draugu kompānija</i>	

Skaitās kruti, lai būtu stilīgi <i>Uzskata sevi par krutākiem.</i> <i>Tas ir stilīgi priekš jauniešiem.</i>	7
Alkohols nesniedz tādas izjūtas, patīkamas izjūtas, atveras jauni apvāršņi <i>Organisms ir pieradis pie alkohola, gribas kaut ko stiprāku.</i> <i>Apnicis alkohols un tabaka.</i>	5
Vecāku aizņemtība, uzmanības trūkums <i>Uzmanības trūkums, vecāku neuzmanība un aizņemtība ar darbu.</i>	4
Pašapliecināšanās, sevis meklējumi <i>Mazs pašapliecinājums</i>	3
Lai atbrīvotos <i>Lai varētu pilnvērtīgāk atpūsties</i>	3
Nevar atteikt	2
Kompleksi, pārvarēt kautrību <i>Justies krutākam nekā esi</i> <i>Lai pārvarētu mazvērtības kompleksus</i>	2
Nestabila psihe, dusmas uz apkārtējo pasauli, nomāktība	2
Viegli dabūt, var dabūt par brīvu <i>Visa pieejamība, visu viegli var dabūt.</i>	1
Jo tas ir aizliegts <i>Gribas izmēģināt aizliegto</i>	1
Citas atbildes: situācija valstī, masu mediju iespaids; par daudz naudas, nejaušība, bērnības trauma	4

* atbildes uz atklātajiem jautājumiem

Jauniešiem, kas ne reizi nav pamēģinājuši narkotikas, tika uzdots jautājums par apstākļiem, kas tos atturējis pamēģināt nelegālās atkarību izraisošās vielas. Vairāk nekā pusei (57%) jauniešu tas vienkārši neinteresē. Vairāk nekā trešdaļa atbilde pauž negatīvu nostāju pret narkotiku lietošanu kopumā. Līdzīgi sadalās iemesli, kas raksturo bailes kļūt atkarīgam un narkotiku kaitīgās ietekmes uz veselību apzināšanos (30%). Citi iemesli minēti ievērojami retāk. To skaits, kas nav vēl pamēģinājuši tikai tāpēc, ka nav bijusi izdevība, bet, ja tāda rastos, tad noteikti to izmantotu, ir niecīgs (1%).

24. tabula. Iemesli, kas atturējuši no narkotisko vielu lietošanas (% no tiem, kas nav lietojuši)

Tas neinteresē	57
Negatīva attieksme pret narkotiku lietošanu	39
Bailes kļūt atkarīgam	32
Apzinās narkotiku negatīvo ietekmi uz veselību	30
Ietekmē apkārtējo cilvēku negatīvā nostāja	16
Tās ir dārgas	11
Cits iemesls	8
Nav bijusi izdevība, bet, ja rastos, pamēģinātu	1

4.6. Narkotiku lietošanas situācijas un lietošanas seku vērtējums

4.6.1. Narkotika pamēģināšana: situācijas raksturojums

Kā jau minēts, jaunieši iepazīšanos ar narkotiskajām vielām uzsāk ar marihuānas/ hašiša lietošanu. To kā pirmo (un bieži arī vienīgo) narkotisko vielu ir lietojuši 74% aptaujāto. Citas vielas pirmajā reizē lietotas ievērojami retāk, no tām populārākās ir tā saucamās izklaides narkotikas – amfetamīns (15%) un ekstazī (7%).

25. tabula. Pirmoreiz lietotā narkotiskā viela (% no narkotikas lietojušajiem)

Marihuāna vai hašišs	74
Amfetamīns	15
Ekstazī	7
Kokaīns	1
LSD	1
Nezina ko pamēģinājuši	1
Citas vielas	1

Respondentiem, kuriem ir narkotiku lietošanas pieredze, tika lūgts raksturot apstākļus, kā un kāpēc tie pamēģināja kādu no narkotikām. Situācijas un motīvi ir dažādi, tomēr, aplūkojot atbildes, jāsecina, ka vairāki situāciju komponenti ir ļoti līdzīgi un atkārtojas daudzu jauniešu stāstītajā. Pamatojoties uz šiem komponentiem, iespējams tīri teorētiski modelēt tipiskākās situācijas. Gandrīz katrā situācijā klātesoši ir draugi, vienaudžu, paziņu kompānija vai paša interese, ziņkārība pamēģināt. Raksturojot situāciju, abi šie faktori minēti vismaz 63% gadījumu. Viens vai otrs kombinācijā ar citiem apstākļiem ir klātesošs gandrīz visos pārējos situāciju raksturojumos. Izplatītākais modelis ir pamēģināt kādas vielas iedarbību kopā ar draugu vai draugu kompānijā, kur daļai jau ir pieredze „ko un kā darīt” un, ja nav, tad kopā šo pieredzi gūt ir gan drošāk, gan jautrāk. Otrā komponente vairumā gadījumu ir paša vēlme, interese pamēģināt, kas motivēta ar (1) nepieciešamību gūt jaunu sensoro pieredzi, (2) nepieciešamību apliecināt savu piederību grupai, (3) kompensēt mazvērtības kompleksus, lai „būtu kā visi” vai arī izceljoties draugu priekšā. Retāk jauniešu stāstos minētas, tomēr raksturīgas situācijas, (1) kad jaunieša paša griba it kā paralizējas, ļaujoties drauga/ draugu vai paziņu pamudinājumam, spiedienam, nespējot attiekties no piedāvājuma, (2) kad primāra ir vēlme izmēģināt, un jaunietis iegādājas vielu pie būtībā sveša cilvēka, nereti ārzemēs, lai vienatnē vai ar kādu kopā to izmēģinātu.

Citi situāciju komponenti: narkotikas tiek pamēģinātas mājās „tusiņos”, izklaides pasākumos, diskotēkās, lai būtu jautrāk un gūtu vairāk enerģijas gan izklaidei, gan darbam. Dažkārt narkotikas tiek lietotas kādu paša naivuma vai iedomātu priekšstatu dēļ: pusaudžu vecumā tas liekas stilīgi, moderni.

26. tabula. Situācijas, kad un kāpēc pirmo reizi pamēģinātas narkotiskās vielas (% no lietojušajiem)

Draugi	63
Draugi + interese, ziņkārība <i>Ar draugiem. Bija iespēja dabūt mājas pasākumā. Kopā gribējām pamēģināt. Nedaudz ievilkus, neko nesajutu.</i> <i>Draugs pierunāja, bet pašai arī gribējās.</i> <i>Gājām ar draudzenēm uz koncertu, kādai bija līdzi.</i> <i>Draugs ieteica, nekāda efekta nebija, rīstījās, bija pretīgi. Bet gribēju pamēģināt, nenozēloju, ka to izdarīju.</i> <i>Draugu labā pieredze.</i> <i>Kompānijā ar draugiem jaunas izjūtas.</i> <i>Draugu tusiņā visi smēķēja – es arī gribēju.</i> <i>Kopā ar tuviem draugiem mājas ballītē.</i> <i>Draugi lietoja, un es arī izvēlējos pamēģināt.</i>	
Kompānijas pēc, lai tiktu pieņemts <i>Kompānijas pēc. Visi mēģināja.</i> <i>Draugi lietoja, teica, ka forši. Nolēmu pamēģināt, lai neatšķītos</i>	
Draugi iesaka, piedāvā, uzdāvina <i>Draudzenei bija palikusi zāle no ekskursijas, piedāvāja pamēģināt.</i> <i>Draugi pamudināja, es ļāvos.</i> <i>Draugi piedāvāja uz kalna slēpojo.</i> <i>Pie draugiem mājās. Viņiem bija un viņi uzcienāja arī mani.</i>	
Interese, vēlme izmēģināt	35
<i>Vēlējos pirmo reizi mūžā pamēģināt. Iepatikās tās izjūtas.</i> <i>Pašam ienāca prātā, interese. Jaunas izjūtas.</i> <i>Interese par sekām.</i> <i>Gribējās izmēģināt, izmēģināju - ar to arī pietika.</i> <i>Pats vēlējos izmēģināt un nopirku.</i> <i>Vēlējos izmēģināt ko jaunu, pats sevi pamudināju.</i> <i>Sākumā bija slikti, tad palika labi.</i> Ārzemēs, ekskursijās <i>legādājos ārzemēs, kur lētāk.</i>	
Piedāvāja vai uzdāvināja	26
<i>Vienam bija un iedeva.</i> <i>Pamatskolā atnāca jauns klasesbiedrs no pilsētas un piedāvāja pamēģināt. Un iepatikās!</i> <i>Tusiņā piedāvāja klasesbiedri.</i> <i>Skolas tualetē ar klases biedriem, kuri piedāvāja.</i> <i>Uzdāvināja brālim, vajadzēja izmēģināt.</i> <i>Klubā pienāca un piedāvāja.</i>	
Tusiņš	12
<i>Diskotēka. Nu vajadzēja, bija pienācis laiks.</i>	
Aiz garlaicības, bezdarbības, skumjām	3
<i>Izmēģinājām, atpūšoties nometnē.</i>	
Lai būtu enerģija	2
<i>Gribējās gulēt pēc darba, piedāvāja, lai būtu enerģija, es piekritu.</i> <i>Gribējās gulēt, nāca miegs.</i>	
Lai būtu jautrāk, izklaidei	3

Biju piedzēries	1
<i>Biju piedzērusies, gāju pa ielu, sāku runāt ar nepazīstamiem puisiem, viņi pīpēja zāli, piedāvāja man, es neatteicos. Jāgu rītā uz pagīrām.</i>	
Paša naivums, mulķība	2
<i>Jauna, naīva, vecāks vīrietis, mulķīgi, bet īsti.</i>	
Piespieda	2
<i>Nezināju, kas tas vispār ir, ko lietoju.</i>	
Tas ir stilīgi, moderni	1
Grūti pateikt	3

No jauniešu stāstītā var iegūt diezgan konkrētu priekšstatu par narkotiku iegūšanas avotiem. Tomēr, precizējot iepriekš aprakstītās situācijas, tiešā jautājumā tika noskaidrots, no kā un kur tika iegūta pirmā narkotiskā viela, kuru jaunieši pamēģinājis. Rezultāti vēlreiz apliecina, ka visbiežāk un galvenokārt pirmā narkotiskā viela tiek iegūta no draugiem (59%) vai no paziņām (23%). Jebkuri citi avoti minēti ārkārtīgi reti. Savukārt narkotikas tiek pamēģinātas visbiežāk mājas „tusiņos”, ballītēs, viesībās vai vienkārši, ciemojoties pie drauga (56% gadījumu). Savās mājās respondenti to darījuši ievērojami retāk. Salīdzinoši retāk pirmā reize bijusi atklātā sabiedriskā vietā vai saistīta ar kluba, diskotēkas apmeklējumu.

27. tabula. Pirmo reizi lietotās nelegālās atkarību izraisošās vielas ieguves avots (% no lietojušajiem)

No draugiem	59
No paziņām	23
No radniekiem	4
No nepazīstamiem cilvēkiem	3
No dīlera	1
Internetā	1
Piegādes veidā un citā veidā	<1

28. tabula. Pirmo reizi lietotās nelegālās atkarību izraisošās vielas ieguves vieta (% no lietojušajiem)

Cita cilvēka mājās	33
Pasākumā privātmājā vai dzīvoklī	23
Atklātā sabiedriskā vietā	11
Klubā, diskotēkā	11
Skolā, koledžā, universitātē	6
Citur: Amsterdamā, ekskursijā, nometnē, pirtī, internetā	4
Respondenta mājās	4
Darbavietā	3
Mūzikas koncertā/festivālā	2
Bārā, restorānā	1

4.6.2. Narkotika lietošana: situācijas raksturojums

Lielākā daļa jauno cilvēku izklaides vietu apmeklētāju vidū ir pamēģinājuši narkotikas reizi vai, iespējams, dažas reizes dzīves laikā, un salīdzinoši ievērojami mazāka daļa tās turpina lietot vai kļūst par regulāriem lietotājiem. Iepriekš aplūkojām, kādos apstākļos un kas pamudina pirmo reizi pamēģināt narkotikas, kā arī iemeslus, kādēļ jaunieši vispār lieto narkotikas. Nobeigumā aplūkosim narkotiku lietošanas situācijas. Zināmā mērā arī šeit runa ir par lietošanas iemesliem, tikai šoreiz jau konkrētiem un precizētiem attiecībā uz respondentu.

Lietošanas motivācija un iemesli, lielā mērā ir līdzīgi, tomēr mainās uzsvāri. Pirmajā lietošanas reizē svarīgākā nešaubīgi ir interese, ziņkārība. Lai lietotu jau otro reizi vai sāktu to darīt vairāk vai mazāk regulāri, iemesli ir citi. Ceturtā daļa to dara jautrības uzturēšanai, kaifam, enerģijai un tikpat daudzi to turpina darīt kompānijas pēc – „tā viņi jūtas tuvāki draugiem”. Daļa lieto narkotikas, lai atslābinātos, uzlabotu garastāvokli un atraisītos. Neliels skaits jauniešu atzīst, ka bez narkotikām vairs nevar iztikt.

29. tabula. Narkotiku lietošanas iemesli (% no lietojušajiem)

Jautrībai, kaifam <i>Lai būtu jautrāk un vairāk enerģijas.</i>	25
Kompānijas pēc, tāpēc, ka citi lieto Tas pieder pie kultūras, tusiņu sastāvdaļa <i>Jūtos tuvāks draugiem.</i> <i>Nedomāju par to, piedāvā citi, kādam no paziņām vienmēr ir - ar to dalās brālīgi.</i> <i>Tas pieder pie izklaides.</i> <i>Ar draugiem daudz ko darām kopā. Kompānijās ar draugiem drošāk, un jautrībai arī.</i> <i>Kompānijas pēc, lai draugam mazāk paliek.</i>	25
Lai atslābinātos <i>Tas palīdz nomierināties.</i>	12
Visu vājag izbaudīt <i>Jo nepieciešams dzīvē visu izdarīt.</i> <i>Pārbaudīt, kā ietekmēs psihi.</i>	12
Izklaidei, garlaicīgi	7
Gribas un lietoju, patīk <i>Gribas kaut ko jaunu, atšķirīgu no ikdienas.</i> <i>Tādēļ, ka vājag.</i>	7
Lai uzlabotu garastāvokli, atraisītos <i>Citādi jūtas vientuļīgi.</i>	6
Enerģijai un stimulam <i>Možumam, lai nejustu nogurumu.</i> <i>Man patīk lietot priekš izklaides, enerģijai un stimulam. Tas dod jaunas izjūtas.</i>	4
Tā sanāk, var dabūt, pieradums <i>Pierasts, bez tā vairs nevaru iztikt.</i>	8

Grūti pateikt	4
Alkohola vietā, kā kuros reizi	2,5
Vairs nelietoju <i>Biju piedzēries, vairs nelietoju.</i>	3
Lai atšķirtos <i>Lai atšķirtos no tiem, kas tikai dzer.</i>	0.5

Apkopojot situāciju raksturojumu, kādās jaunieši mēdz lietot narkotikas, redzam, ka visaptverošs raksturojums atkal ir draugu kompānija. Tā minēta 60% gadījumu. Aptuveni trešdaļa jauniešu to dara, apmeklējot izklaides pasākumus – katrs piektais, apmeklējot klubus, izklaides pasākumus, citi – apmeklējot diskotēkas, mūzikas pasākumus. Jāuzsver, ka ļoti reti jaunieši lieto narkotikas kādu psiholoģisku problēmu dēļ – skumju, vientulības brīžos vai problēmu gadījumā skolā, darbā, ģimenē.

30. tabula. Situācijas un gadījumi, kad jaunieši mēdz lietot narkotiskās vielas (% no lietojušajiem)

Kompānijā ar draugiem	60
Apmeklējot klubus, bārus	20
Cits	7
Apmeklējot diskotēkas	5
Apmeklējot reiva, tehnomūzikas pasākumus	4
Garlaicības māks	4
Skumjos vientulības brīžos	3
Kad rodas problēmas ģimenē, ar vecākiem vai skolā, darbā	1

Apkopojot iepriekš sacīto, var secināt, ka narkotikas pirmo reizi visbiežāk tiek pamēģinātas draugu kompānijā mājas apstākļos – privātos pasākumos. Salīdzinot ar situāciju 2000. gadā, šobrīd biežāk nekā agrāk narkotiku izmēģināšanas vieta ir privāta teritorija – mājas, privāti pasākumi. Līdz ar to lielā mērā samazinās arī uzraudzības vai kontroles iespējas vidē, kur atpūšas jaunieši. Arī narkotiku lietošanas situācijas visbiežāk saistītas ar draugu kompāniju, nedaudz mainās tikai daži vietas un motivācijas uzsvāri. Sākumā tie ir privāti pasākumi, mājas „tusiņi”, bet vēlāk – sabiedriskas izklaides vietas. Uzsākot tā ir interese, vēlāk galvenie motīvi ir jautrība, enerģija, izklaide un bara instinkts.

4.6.3. Lietošanas seku vērtējums

Vērtējot jauniešu attieksmi pret narkotiku lietošanu, jāsecina, ka, lai arī narkotiku lietošanas izplatība kopš 2000. gada nav būtiski mainījies, ir vērojamas zināmas izmaiņas jauniešu attieksmē un vērtējumos. Palielinājusies to jauniešu daļa, kuri varbūt vienreiz arī pamēģinājuši narkotikas un apmierinājuši savu interesi, tomēr ļoti skaidri apzinās narkotiku lietošanas iespējamās sekas un tādēļ apzināti deklarējuši atturēšanos no to turpmākas lietošanas. Nenosodot citus, bet skaidri izvērtējot situāciju, liela daļa aptaujāto (54%) ir pārliecināti, ka narkotiku lietošana

tomēr nav un nekļūs par neatņemamu jaunatnes kultūras sastāvdaļu. Salīdzinot ar iepriekšējās aptaujas rezultātiem, krasi samazinājies to jauniešu skaits, kuri bija pārliecināti par pretējo. Katrs ceturtais jaunietis uzskata, ka tā tomēr ir jaunatnes kultūras daļa.

31. tabula. Uzskati par narkotiku lietošanu kā jaunatnes kultūras sastāvdaļu (%)

Ir jaunatnes kultūras sastāvdaļa	25
Nav jaunatnes kultūras sastāvdaļa	54
Nevar pateikt	20

Nākamajā tabulā apkopoti jauniešu argumenti, kas izteikti, pamatojot savu viedokli par narkotiku un jaunatnes izklaides kultūras savstarpējo saistību.

Pamatojot savu pārliecību par narkotiku neiztrūkstošu klātbūtni jauniešu izklaidē, galvenie argumenti saistīti ar nelegālo atkarību izraisošo vielu plašo izplatību – „*ja jau tik daudzi lieto un tik viegli pieejamas, tad nešaubīgi tās kļūst par neatņemamu izklaides pasākumu, atpūtas pavadoni. Citādi vairs neprot izklaidēties vai jautri pavadīt brīvo laiku.*”

Savukārt tie, kas domā pretēji, uzsver, ka narkotiku lietošana neapšaubāmi ir katra cilvēka izvēle un ka tās lieto salīdzinoši neliela daļa jaunu cilvēku (muļķības, nekulturālības, neizglītības u.tml. iemeslu dēļ). „*Narkotikas lietotas visos laikos, visās sabiedrībās, un vienmēr būs kāda cilvēku daļa, kas pakļausies to ietekmei.*” Daži aptaujātie min arī, ka tā ir pārejoša modes lieta un jaunieši drīzāk ir izklaides mārketinga, reklāmas un masu mediju upuri.

32. tabula. Viedokļi par narkotiku lietošanu kā jaunatnes kultūras sastāvdaļu

Narkotiku lietošana ir jaunatnes kultūras sastāvdaļa	%	Narkotiku lietošana nav jaunatnes kultūras sastāvdaļa	%
Daudzi lieto, lielākā daļa lieto, tā jūtas piederīgi grupai <i>Lēnām paliek par kultūras sastāvdaļu, jo tik daudzi jaunieši uzsāk tās lietot. Gandrīz katrs jaunietis ir to izmēģinājis. Puse no jauniešiem, kuri apmeklē klubus, lieto narkotikas – tā ir ierasta lieta. Jo vismaz katrs otrais ir pipējis zāli. Esmu izaudzis tādā vietā, kur daudzi lieto narkotikas, esmu redzējusi, kā daudzi aiziet. Lielai jauniešu daļai tas liekas OK. Tas ir aizgājis tik tālu, ka nu jau lielākā daļa jaunieši tās lieto regulāri. Jau daudzi jaunieši ar to ir aizrāvušies. Tā jūtas piederīgi grupai, darbojas bara instinkts.</i>	29	Katra paša izvēle <i>Katrs pats uzņemas atbildību par sevi. Tās nav jālieto obligāti visiem. Visi negrib sēdēt uz adatas. Tā nav uzspiesta lieta nevienam. Visi nav tik stulbi, lai lietotu. Nav obligāti jālieto, lai būtu savējais. Nav obligāti, tie draņķi nav jālieto visiem. Katrs pats izlemj, ko darīt ar savu dzīvi. Katram jaunietim ir izvēle – lietot vai nelietot narkotikas. Jaunieši ir dažādi, arī kultūra katram sava. Vieniem tā ir neatņemama daļa, citi par to neko nav dzirdējuši.</i>	23

Neatņemama tusiņu sastāvdaļa <i>Kur jaunieši, tur tusiņi, kur tusiņi, tur alkohols un citas apreibināšanās iespējas.</i> <i>Kur jaunieši, tur izklaides.</i> <i>Bez tām nav tik jautri, nav liela enerģija.</i> <i>Tā jau kļuvusi par sistēmu, uz klubu iet salietojušies.</i> <i>Kamēr var iztrakties, lai trako.</i> <i>Pati mūzika prasa tās lietot.</i>	22	Lieto tikai neliela grupa jauniešu <i>Tā tomēr ir subkultūra – salīdzinoši neliela grupa.</i> <i>Katrā vidē ir nestabili cilvēki.</i> <i>Tā ir dažādu konkrētu draugu grupu – kultūru sastāvdaļa, taču, ja kopumā par visu sabiedrību – nē. Jo daudzus tomēr sabiedrība „audzina” pozitīvi.</i> <i>Ne visiem jauniešiem ir vēlšanās „noķert kaifu”.</i> <i>Kopumā tā nav neatņemama kultūras sastāvdaļa, jo vairākums tomēr nelieto.</i> <i>Ne visiem jauniešiem tas ir vajadzīgs.</i> <i>Mani draugi nelieto.</i> <i>Lieto tikai Rīgā.</i>	22
Interese pamēģināt <i>Viss pārējais jau ir pamēģināts.</i> <i>Kamēr vēl var iztrakties, visu kaut ko jāpamēģina. Meklē dažādas izklaides.</i>	14	Tā nav nozīmīga parādība <i>Nav neatņemama sastāvdaļa.</i> <i>Tas nav primārais, kāpēc jaunieši atpūšas.</i> <i>Kultūra pastāvētu arī bez tām.</i> <i>Pārejoša modes lieta.</i>	15
Tā ir modes lieta Lieto, lai izceltos <i>Katrs grib pamēģināt un palielīties.</i> <i>Viņi domā, ka ir stilīgi.</i> <i>Tā ir stila lieta.</i> <i>Katrā laika periodā savi paradumi, 70. gados modē bija kokaīns, tagad extazī.</i>	10	Ir daudz citu lietu, ko darīt <i>Domāju, ka mierīgi varētu iztikt bez, ja būtu vairāk un dažādas izklaides iespējas.</i> <i>Dzīvē ir daudz izaicinājumu arī bez narkotikām.</i> <i>Bez tām arī var labi atpūsties.</i> <i>Varētu iztikt bez narkotikām. Baudu var gūt visādi.</i>	9
Tas ir dzīvesveids <i>Gandrīz kā rituāls.</i> <i>Mūsdienās tā ieviesusies kā norma, kā hipiji un marihuāna.</i>	7	Tas ir stulbums, cilvēku muļķība <i>Narkotikas ir kauns, nevis kultūra.</i> <i>Narkotikas ir mēsli.</i> <i>Tā nav kultūras sastāvdaļa, bet gan nelaime starp cilvēkiem.</i> <i>Jo mūsdienu "kultūra" nav balstīta uz jebkādam citām vērtībām.</i> <i>Jaunieši ir notrulinājušies.</i> <i>Tas ir drausmīgi lietot narkotikas, pats to apzinot</i> <i>Ja cilvēks ir stulbs, viņš lieto.</i> <i>Ja cilvēks nemāk atpūsties bez narkotikām, tas ir nožēlojams.</i> <i>Kāpēc tādi draņķi vispār jālieto.</i> <i>Personīgi man liekas, ka tas ir diezgan stulbi, - lietot narkotikas ir lieki!</i>	9

Viegli visur var iegūt Vieglāk tās iegūt, vieglāk tikt pie tām. <i>Narkotikas lieto visos vecumos.</i>	7	Visās sabiedrībās, visos vecumos ir lietojuši <i>Tās ir izplatītas visur, bet jaunieši ir tā mazākā daļa, kas viņas lieto. Stulbi cilvēki ir visos vecumos.</i>	4
Narkotikas lietotas visos laikos. Tā ir izplatīta parādība un tajā nav nekas slikts <i>„Visi” lieto, visās vecuma grupās. Tas nav tāds jaunums kā, piemēram, alkohols vai pilnīgi bezkulturāls dzīvesveids. Tās ir 20. gadsimta sekas. Visi caur to iziet.</i>	4	Kulturāli cilvēki nelieto <i>Tikai jaunieši no sliktām ģimenēm lieto. Tas atkarīgs no ģimenes. Tam nav nekāda sakara ar kultūru. Nesaskatu saistību ar kultūru.</i>	6
Muļķības dēļ lieto <i>Būs aitas, būs cirpēji. Aiz tukšuma, gara nabadzības.</i>	2	Tas vairs nav aktuāli <i>Vudstoka ir pagātne. Lai domātu, ir vajadzīgs skaidrs prāts. Nav vairs hipiju laiki. Populārs kļūst veselīgs dzīvesveids.</i>	2
Jauniešus izmanto <i>Jaunieši ir viegli ietekmējami. Viņus tikai izmanto viņu nezināšanas un naivuma dēļ.</i>	2	Jaunieši tiek izmantoti <i>Ne jau jaunieši to rada, bet pieaugušie, kas izmanto jebkuru cilvēku. Tā nav kultūras, bet gan nelietīga mārketinga sastāvdaļa. Vāji attīstīta izklaides kultūra.</i>	2
Lieto aiz garlaicības	1	Tāpat labi <i>Laiku var pavadīt arī savādāk. Ir arī citi veidi kā izklaidēties. Pietiek ar alkoholu. Maz efekta.</i>	6
Ļauj izpausties <i>Jo stimulē dzīvi, padara to atraktīvāku.</i>	3	To dara slepeni jaunieši nosoda narkomānus	2
Lai pārvarētu problēmas: <i>Lai aizmirstu ikdienu, lai uzlabotu garastāvokli</i>	3	Tas ir kaitīgi <i>Veselība ir svarīgāka. Kavē attīstību. Neveicina attiecības.</i>	2
Grūti pateikt			
<i>Kā kurā sabiedrībā un valstī. Pats nelietoju, grūti saprast. Kā kurš jauniešis – cits lieto izklaides dēļ, citam – atkarība, vai arī daudzi citi iemesli.</i>			

5. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Veiktais pētījums apstiprina narkotiku izplatības izklaides vietās problemātikas aktualitāti un to, ka dažādu atkarību izraisīto vielu lietošanas līmenis jauniešu vidū izklaides vietās ir ievērojami augstāks nekā sabiedrībā kopumā. No visiem aptaujātajiem klubu apmeklētājiem narkotikas nekad nav lietojuši mazāk par pusi jauniešu (46%). Gandrīz trešdaļa no klubu apmeklētājiem (32%) nelegālās atkarību izraisošās vielas lietojuši dažas reizes dzīves laikā, 14% izmēģinājuši tikai vienu reizi, bet 7% - lieto regulāri. Pēdējā gada laikā narkotikas ir lietojuši 36% klubu apmeklētāju, bet pēdējā mēneša laikā – 20%. Vispopulārākā nelegālā atkarību izraisošā viela klubu apmeklētāju vidū ir marihuāna vai hašišs – to pamēģinājuši 41% jauniešu.

Pētījums ļauj secināt, ka narkotiku lietošana ir cieši saistīta ar citu atkarību izraisīto vielu lietošanu:

- tie klubu apmeklētāji, kuri lieto vai ir lietojuši narkotikas, biežāk arī smēķē. Kopumā vismaz 60% no tiem, kuri lieto narkotikas regulāri vai ir lietojuši tās dažas reizes dzīves laikā, regulāri smēķē;
- gandrīz visi klubu apmeklētāji, kuri regulāri lieto narkotikas, mēdz lietot alkoholu vismaz reizi nedēļā. Turpretī tie klubu apmeklētāji, kuri narkotikas nekad nav pamēģinājuši, alkoholu visbiežāk lieto reti.

Kā liecina pētījums, tieši izklaides vietu apmeklētāju vidū smēķēšana ir ārkārtīgi izplatīta. 39% klubu apmeklētāju smēķē regulāri un vēl 25% uzsmēķē laiku pa laikam, pie tam 71% no viņiem izsmēķē vismaz vienu cigareti dienā. Vairums klubu apmeklētāju (83%) pamēģinājuši smēķēt pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, trešdaļa no viņiem – pat vēl nesasniedzot 15 gadu vecumu. Klubiem kā vietai, kuru pamatā apmeklē smēķējoša auditorija un kur kopā ar draugiem izklaidējas jaunieši, ir liels potenciāls veicināt smēķēšanu un regulāras smēķēšanas uzsākšanu.

Tāpat arī alkohola lietošana starp klubu apmeklētājiem ir ārkārtīgi izplatīta. Vairāk kā puse (55%) klubu apmeklētāju lieto alkoholu vismaz reizi nedēļā:

- 3% alkoholu lieto katru vai gandrīz katru dienu,
- 13% - trīs līdz četras reizes nedēļā un
- 39% - vienu vai divas reizes nedēļā.

Klubu apmeklētāji dzer ne vien bieži, bet arī daudz. Pēdējā dienā, kad tika lietots alkohols, 31% izdzēruši 3 vai mazāk alkohola devas, 37% - 4-7 devas, savukārt 32% vienas dienas laikā izdzēruši pat vairāk kā 7 devas alkohola. Vairums klubu apmeklētāju paši atzīst, ka savas dzīves laikā ir pārmērīgi lietojuši alkoholu, un daudzi to pārmērīgi lietojuši arī pēdējā mēneša laikā. Tas savukārt norāda, ka regulāra iedzeršana lielai daļai klubu apmeklētāju kļuvusi par dzīves stila sastāvdaļu, kas, iespējams, saistīta arī ar klubu apmeklēšanu.

Narkotiku pamēģināšanas / lietošanas motivācija

Ekspertu vērtējumā jauniešus izmēģināt un/vai lietot narkotikas izklaidējoties var motivēt vairāki savstarpēji saistīti faktori:

- bioloģiskie (pazīmes, kas tiek pārmantotas no vecākiem - alkohola atkarība, psihiska saslimšana, galvas smadzeņu patoloģijas),
- sociālpsiholoģiskie un sociālekonomiskie faktori – tiešās apkārtējās vides, plašsaziņas līdzekļu un primāro socializācijas aģentu (īpaši ģimenes) ietekme;
- pašas personības riska faktori – pašapziņas problēmas, nepietiekošs personības briedums u.tml.

Par īpaši aktuālu eksperti atzinuši ģimenes kā vērtības degradēšanos sabiedrībā (augstie šķirto ģimeņu rādītāji, vecāku aizņemtie darbi un vājas emocionālās saites starp bērniem un vecākiem), kā rezultātā jauniešiem bieži vien ir zems pašvērtējums un problēmas veidot attiecības. Savukārt plašsaziņas līdzekļos veiksmīga cilvēka tēls bieži vien saistās ar apreibinošu vielu lietošanu „cita līmeņa” sasniegšanai. Turklāt informācijas trūkuma dēļ sabiedrībā valda visai lojāla attieksme pret tā sauktajām „viegļajām narkotikām”.

Ekspertu identificētos narkotiku lietošanu ietekmējošos faktoros apstiprina arī izklaides vietu apmeklētāju aptaujas rezultāti un fokusa grupu diskusija ar jauniešiem. Aptaujā secināts, ka narkotiku pamēģināšanas psiholoģiskos motīvus var iedalīt šādās grupās:

- vēlme gūt jaunu sensoro pieredzi (vajadzība pēc jaunām izjūtām, iespaidiem, vēlme izzināt);
- vēlme pašapliecināties – apliecināt piederības apziņu grupai, izcelties;
- psiholoģiskās problēmas, emocionālais fons – problēmas, kompleksi, vientulība.

Tāpat arī regulārākas narkotiku lietošanas motivācija jauniešu vērtējumā ir vēlme uzturēt jautrību, gūt kaifu un enerģiju. Viena daļa jauniešu to turpina darīt kompānijas pēc – „tā viņi jūtas tuvāki draugiem”. Tāpēc arī regulāra un bieža narkotiku lietošana pārsvarā raksturīga tiem klubu apmeklētājiem, kuriem vairums paziņu un draugu lieto narkotiskās vielas. Draugu ietekme vērojama ne tikai uz to, vai vispār tiks izmēģinātas narkotikas, bet arī uz to, cik regulāri tās lietotas: jo vairāk draugu lieto narkotiskās vielas, jo lielāka ir iespējamība, ka jaunietis izmēģinās un sāks tās lietot regulāri.

Tāpat aptauja apstiprina hipotēzi, ka ne vien draugu uzvedība, bet arī priekšstats par narkotiku lietošanu kā jauniešu vidū ļoti izplatītu parādību, sniedz iedrošinājumu šo vielu lietošanai.

Savukārt diskusija ar jauniešiem ļāva atklāt bīstamu parādību saistībā ar informācijas trūkumu par tā saukto „vieglo narkotiku” ietekmi uz veselību. Kā

uzskata daļa jauniešu, tad marihuāna sekmē koncentrēšanās spēju un līdz ar to mācīšanās procesu, tādēļ tās lietošana kļūst arvien izplatītāka mācību starpbrīžos vai kārtojot eksāmenus vidusskolā vai augstskolā.

Visbiežāk kā pozitīvs narkotiku lietošanas rezultāts minēts tas, ka narkotisko vielu ietekmē pieaugot spēks, enerģija (28%) – strādāt vieglāk un arī diskotēkā nenāk miegs, vieglāk izturēt mūzikas ritmu. Par pozitīvu narkotiku lietošanā tiek uzskatīts gūtais kaifs, eiforija (26%) un pozitīvās emocijas, labs garastāvoklis un pašsajūta (20%). Bieži tiek minēti arī sekojoši pozitīvi narkotiku lietošanas aspekti: jautrāk, izklaide (19%), atvērtība, (14%), iespēja aizmirst problēmas (13%). Filosofiski virzīti prāti narkotiku lietošanā saskata iespēju iegūt nebijušu domas spēku, „domas lidojumu” (5%), gūt jaunu dzīves uztveri (5%) un labāk iepazīt sevi (2%).

Jautāti par narkotiku lietošanas negatīvajām sekām, jaunieši nosauc plašāku negatīvo aspektu spektru, bet visbiežāk minētā ir atkarība (68%) un dažādas veselības problēmas, kas rodas narkotiku lietošanas rezultātā (atsevišķi biežāk minot hepatītu, alerģiskas saslimšanas) (37%). Citi aspekti, ar ko jauniešu izpratnē saistās narkotiku lietošanas sekas, ir personības degradācija, bezatbildība, slinkums, vienaldzība (13%) un izmaiņas indivīda uzvedībā – nekontrolējama rīcība, neadekvāta uzvedība, apdraudot apkārtējos. Būtībā ar izmaiņām veselības stāvoklī saistītas arī psihe izmaiņas (12%), kas klasificētas atsevišķi. Jāatzīmē arī, ka 11% gadījumu tiek norādītas finansiālās problēmas, kas varētu novest arī pie kriminālas rīcības.

Populārākās narkotiskās vielas

Raksturojot pēdējo 3-5 gadu laikā notikušās izmaiņas, eksperti runā galvenokārt par pārmaiņām alkohola un narkotisko vielu lietošanas modelī un paradumos – jaunieši narkotikas izmēģina ļoti agrā vecumā, narkotiku izplatīšanas tirgus ir ļoti blīvs un pieejamas dažādas vielas, t.sk., „undeground” narkotikas. Pašlaik dominējošais ir tā sauktais poli-lietošanas modelis – vienlaicīgi tiek lietotas dažādas vielas – gan alkohols un legālie medikamenti, gan dažādas narkotiskās un psihotropās vielas.

Pēc ekspertu novērojumiem, narkotikas tiek izvēlētas saskaņā ar izklaides mērķi, vielu lietošanas specifiku un radīto efektu, naktsklubos:

- lai pēc iespējas samazinātu lietošanas risku, jaunieši izvairās no intravenozi ievadāmo narkotiku un vielu ar spēcīgu smaržu (piemēram, marihuānas) lietošanas, priekšroku dodot ievērojami mazāk pamanāmām vielām tablešu un nelielu plāksnīšu formā;
- izklaides vietās prevalē t.s. stimulējošo narkotisko un psihotropo vielu lietošana, kas īsteno jauniešu ekspektācijas – iegūt nebeidzamu enerģiju un citu realitātes sajūtu, nodrošinot iespēju aktīvi atpūsties un dejot visas nakts garumā, bet mazāk populāras ir opiātu grupas narkotiskās vielas, kas pēc savas darbības uz centrālo nervu sistēmu iedarbojas bremzējoši.

Savukārt izklaides vietu apmeklētāju aptaujas rezultātu analīze ļauj secināt, ka marihuāna ir ne vien klubu apmeklētāju biežāk pamēģinātā, bet arī biežāk lietotā narkotiskā viela: pēdējā gada laikā marihuānu lietojuši 24%, bet pēdējā mēneša laikā - 12% klubu apmeklētāju. Jāatzīmē, ka gandrīz 4% klubu apmeklētāju smēķējuši marihuānu piecas vai pat vairāk reizes pēdējā mēneša laikā. Ņemot vērā marihuānas smaržas specifiku, jāsecina, ka visbiežāk tā tomēr tiek lietota draugu lokā ārpus klubiem un citām izklaides vietām, kaut arī noteikta tipa izklaides vietās, piemēram, alternatīvajos klubos jaunieši šo vielu izvēlas kā izklaides narkotiku.

Citas nelegālas atkarību izraisošās vielas pamēģinājuši kopumā 28% jauniešu. Raksturojot populārāko narkotisko vielu lietošanas izplatību klubu apmeklētāju vidū, var secināt, ka:

- savas dzīves laikā 20% lietojuši amfetamīnu, 15% - ekstazī un 9% - kokaīnu;
- pēdējā gada laikā 13% lietojuši amfetamīnu un 10% - ekstazī;
- pēdējā mēneša laikā 8% lietojuši amfetamīnu un 4% - ekstazī.

Atšķirībā no ekstazī, kuru jaunieši parasti pēdējā mēneša laikā lietojuši tikai vienreiz, amfetamīnu mēdz lietot bieži: 60% pēdējā mēneša laikā tos lietojuši vairāk kā divas reizes. Tas liecina, ka kopumā amfetamīna lietošana klubu apmeklētāju vidū ir daudz biežāka nekā ekstazī lietošana.

Lai arī pēdējos gados pieaugusi stimulantu – amfetamīna un ekstazī – popularitāte izklaides vietu apmeklētāju vidū, tomēr uzskatāms, ka šo vielu lietošanas izplatībai nākotnē nevajadzētu būtiski mainīties. Jau šobrīd amfetamīns un ekstazī ir salīdzinoši viegli pieejams, turklāt šo vielu lietošana vairāk uzskatāma par jauniešu modes lietu. Ņemot vērā, ka jauniešu masu kultūrā mēdz izplatīties dažādas novitātes, kuras sākotnēji akceptētas tikai lokālās sabiedrības grupās, uzmanība būtu vēršama uz augošo kokaīna lietotāju īpatsvaru. Tas ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka šī narkotiskā viela pamazām pozicionējas kā materiāli situētu jauniešu, radošās profesijās strādājošo, mākslinieku un vadošo biznesa darbinieku (uzņēmēji, uzņēmumu vadītāji, finansisti) izklaides sastāvdaļa. Turklāt mītu par kokaīna lietošanu kā atsevišķās sabiedrības grupās statusu apliecināšanu parādību un patīkamu izklaidi uztur arī masu mediji. Tā kā kokaīns ir viela, kuru lieto tie jaunie cilvēki, kuriem vairums vēlas līdzināties, nākotnē prognozējams šīs vielas lietošanas izplatības pieaugums, un iespējams tieši kokaīna lietošana kļūs par nākamo jauniešu izklaides modi. Šī iemesla dēļ būtu nepieciešams vērst uzmanību narkotiku kontrolei tajās izklaides vietās, kur apgrozās materiāli situētākā sabiedrības daļa.

Narkotiku lietotāju portrets

Selektīvās profilakses programmu izstrādei un īstenošanai būtiski ir noteikt to klubu apmeklētāju, kuri lieto narkotiskās vielas, sociālo portretu. Pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka marihuānu parasti pamēģina 16-17 gadu vecumā (37%), tomēr regulāri to sāk lietot visbiežāk (57% gadījumu) pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas. Gan amfetamīnu, gan ekstazī savukārt visbiežāk pamēģina 18-19 gadu vecumā, tas

ir, vidusskolas pēdējās klasēs. Kokaīns no citām narkotikām atšķiras ar salīdzinoši vēlu pamēģināšanas vecumu: 65% šo vielu pamēģinājuši 20 vai vairāk gadu vecumā, tas ir, pēc skolas beigšanas.

Vīrieši narkotikas ir pamēģinājuši biežāk nekā sievietes, kā arī biežāk tās turpina lietot. Interesanti, ka, ja vīriešiem, pieaugot vecumam, narkotikas pamēģinājušo skaits palielinās, tad sievietēm, tieši otrādi, biežāk narkotikas pamēģinājušas jaunas sievietes. Tas var norādīt uz bīstamu tendenci palielināties narkotiku lietošanas izplatībai sievietē – klubu apmeklētāju – vidū.

Narkotiku lietošanas pieredze visbiežāk ir jauniešiem 24 vai vairāk gadu vecumā un viņi arī visbiežāk apzinās narkotiku lietošanu kā izplatītu parādību. Neraugoties uz to, ka pēdējā mēneša un gada laikā narkotikas lietojušo skaits dažādās vecuma grupās būtiski neatšķiras, starp jauniešiem 24 vai vairāk gadu vecumā ir visvairāk regulāro narkotiku lietotāju. Tas liecina, ka daļai jau izveidojies narkotiku lietošanas pieradums.

Klubu apmeklētāji, kuri strādā, narkotikas pamēģinājuši un turpina lietot biežāk, pie tam šī sakarība saglabājas spēkā visās vecuma grupās. Iespējams, tas saistīts ar to, ka brīdī, kad jauniešiem parādās lielāki ienākumi, viņi spēj biežāk atļauties narkotikas. Šo secinājumu apliecina narkotiku lietošana dažādās ienākumu grupās. Četri no pieciem klubu apmeklētājiem, kuru personīgie ienākumi ir vismaz Ls 500 mēnesī, ir pamēģinājuši narkotiskās vielas. Starp klubu apmeklētājiem ar zemāku ienākumu līmeni narkotiku lietošana ir mazāk izplatīta. Īpaši izteikti atšķirība izpaužas attiecībā uz citu nelegālo atkarību izraisīto vielu, izņemot marihuānu, lietošanu. Tas vēlreiz apstiprina to, ka tieši klubos, kurus apmeklē turīgāka auditorija, jāpievērš īpaša uzmanība narkotiku lietošanas ierobežošanai.

Izklaides pasākumu saistība ar narkotiku lietošanu

Pētījumā intervētie eksperti secinājuši, ka dažādās izklaides vietās narkotiku lietošanas izplatība un biežums ir visai atšķirīgs – ļoti lielā apmeklētāju skaita dēļ kā salīdzinoši visbīstamākie minēti brīvdabas izklaides pasākumi, mūzikas stila specifikas dēļ – reiva un drum-and-bass pasākumi, bet iestāžu skaita pieauguma dēļ – naktsklubi.

Policijas darbinieki uzmanību vērš arī uz mājas ballītēm, kur nelielā draugu lokā ļoti bieži pusaudzī un jaunieši iegūst savu pirmo pieredzi narkotiku lietošanā, bet likumsargu iespējas to ietekmēt ir visai ierobežotas likumdošanā definētās „privātās teritorijas” neaizskaramības dēļ.

Policijas novērojumus apstiprina arī paši jaunieši. Aptaujas rezultāti rāda, ka jaunieši visbiežāk narkotikas mēdz lietot draugu kompānijā (60% gadījumu), taču populāra ir arī narkotiku lietošana izklaides nolūkos, apmeklējot klubu, diskotēku vai mūzikas festivālus (1/3 gadījumu). Kā atzinuši fokusgrupas diskusijas dalībnieki, tad mājas „tusiņi” ir vieta, kur narkotikas visbiežāk tiek pamēģinātas pirmo reizi un mājas

apstākļos jauniešiem tās lietot šķiet drošāk. Jaunieši raksturo, ka mājas pasākumos, kur tiek lietotas narkotikas, parasti piedalās kāds no paziņām, kuram ir narkotiku lietošanas pieredze, līdz ar to kompānijā valda drošības sajūta par kompetentu palīdzību kritiskās situācijās, ja tādas radīsies. Taču šī drošība ir maldinoša, jo, kā apstiprina jaunieši, kuriem ir narkotiku lietošanas pieredze, viņi nezinātu īsti, kā rīkoties situācijā, ja kādam paliktu slikti vai ja draugs zaudētu samaņu. Šajā sakarā nepieciešams īpaši akcentēt vecāku kontroles nozīmību nepilngadīgo un to jaunieši grupā, kuri tikko kā sasnieguši 18 gadu vecumu.

Reflektējot par narkotiku lietošanu brīvdabas mūzikas pasākumos, jaunieši bija vienprātīgi, ka nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošana tajos ir ļoti izplatīta, tajā pat laikā atzīstot, ka lietošanas fakts īpaši netiek slēpts. Tādēļ, lai sekmīgi īstenotu narkotiku apkarošanu, nepieciešami papildus kontroles pasākumi šādās brīvdabas izklaidēs ne vien no policijas puses, bet arī pasākumu organizētāju iniciatīvas.

Diskusija ar jauniešiem ļāva atklāt vēl kādu izklaides pasākumu tipu, kur parasti tiek lietotas narkotikas, proti, klubu organizētie slēgtie pasākumi. „Slēgts pasākums” faktiski ir tikai izkārtne, lai ierobežotu policijas kontroles iespējas šāda veida izklaidēs, tādēļ būtu nepieciešams pastiprinātu uzmanību pievērst tieši šādām izklaides vietām, jo policijas kontrole tajos ir ļēģitīma.

Narkotiku pieejamība

Pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka gandrīz visi klubu apmeklētāji ar lielākām vai mazākām grūtībām varētu diennakts laikā sagādāt sev kādas nelegālās atkarību izraisošas vielas, ja vien to vēlētos. Narkotiku pieejamību lielā mērā nosaka šo vielu izvēle:

- 63% klubu apmeklētāju nesagādātu īpašas grūtības diennakts laikā dabūt marihuānu, un 50% būtu viegli vai samērā viegli dabūt amfetamīnu vai ekstazī. Tieši šo vielu lietošana klubu apmeklētāju vidū ir visizplatītākā;
- neraugoties uz to, ka arī LSD, sēnes un citi halucinogēni ir samērā viegli pieejami, tie starp klubu apmeklētājiem ir mazāk iecienīti. Līdzīgi viegli pieejami ir arī dažāda veida trankvilizatori vai nomierinošie līdzekļi, tomēr arī tie tiek lietoti salīdzinoši reti – acīmredzot, nesniedzot vēlamo efektu;
- neraugoties uz to, ka kokaīns ir viena no izplatītākajām izklaides narkotikām, klubu apmeklētāju vērtējumā to dabūt ir grūtāk.

Narkotiku pieejamība ir atkarīga no kanāliem, kas tiek izmantoti šo vielu iegūšanai. Vislielākā daļa (65%) klubu apmeklētāju narkotikas līdz šim ieguvuši no draugiem, bet ceturtda daļa – no paziņām. Salīdzinoši reti narkotikas iegādātas no dīlera vai no nepazīstamiem cilvēkiem.

Visbiežāk (29%) pēdējā gada laikā lietotās narkotikas iegūtas kāda cita cilvēka mājās. 23% jauniešu, kas pēdējā gada laikā lietojuši narkotikas, tās ieguvuši izklaides vietā, un tikai 10% - atklātās sabiedriskās vietās, piemēram, stacijā, uz ielas, parkā

u.tml. Tādējādi var secināt, ka klubi un diskotēkas ir ne vien vieta, kur tiek lietotas narkotikas, bet arī viens no galvenajiem kanāliem, kur tās tiek izplatītas. Jāatzīmē, ka kopumā 48% klubu apmeklētāju uzskata, ka jauniešu iecienītās izklaides vietās narkotiskās vielas iegādāties ir salīdzinoši viegli. Fokusgrupas diskusijas dalībnieki, to komentējot, paskaidro, ka izklaides vietās narkotikas parasti tiek iegādātas no paziņām un parasti šie izplatītāji ir tādi, „*kurus, satiekot uz ielas, nemaz neuzrunātu*”. Jaunieši tāpat pauda viedokli, ka pieredzējuši lietotāji pārsvarā ierodas izklaides vietā ar jau iepriekš iegādātām narkotikām un ka klubos tās visbiežāk pērk tie jaunieši, kuri narkotisko vielu mēģina pirmo reizi vai lieto neregulāri.

Jaunieši apliecina, ka iespēja iegūt narkotiskās vielas visos klubos nav vienlīdz izplatīta. Pēc viņu stāstītā, ir atsevišķi klubi, kur pastāvīgi tiek piedāvāts pamēģināt narkotiskās vielas. Taču kopumā jaunieši pauda noraidošu attieksmi pret šāda veida piedāvājumiem klubos, taču apliecināja, ka situācija narkotiku izplatīšanā no klubu apsardzes puses netiek pienācīgi kontrolēta.

Klubos un diskotēkās visbiežāk (40% gadījumu) tiek iegūts ekstazī. Tāpat salīdzinoši brīvi pieejams šeit ir amfetamīns, taču marihuāna, tāpat kā kokaīns, izklaides vietās tiek iegūta ļoti reti. Kā liecina atbildes, šī viela pamatā tiek izplatīta caur draugiem un paziņām, bet kokaīnu visbiežāk iegūst privātā ceļā: mājas tusiņos, kā arī kāda cita cilvēka mājās.

Narkotikas var ne vien nopirkt pēc paša iniciatīvas, bet tās bieži vien tiek piedāvātas arī bez maksas. Kopumā 66% klubu apmeklētāju sava mūža laikā un 49% pēdējā gada laikā ir piedāvāts vai nu nopirkt vai paņemt par velti kādas narkotiskās vielas. Visbiežāk (53%) par velti piedāvātā narkotiskā viela ir marihuāna. 11% gadījumu par velti piedāvāts amfetamīns un tikpat – ekstazī. 8% klubu apmeklētāju norāda, ka bezmaksas ir piedāvāts kokaīns, bet 6% – LSD. Tas, ka narkotikas tik bieži tiek piedāvātas par velti, liecina, ka izplatītāji/ dīleri rēķinās ar to, ka personai izveidosies pieradums un narkotikas tiks prasītas vēl.

Aptaujas datu analīze rāda, ka narkotiku piedāvāšana viennozīmīgi ir iedarbīgs pamudinājuma veids. Tikai 20% no tiem, kuri pēdējā gada laikā ir lietojuši narkotikas, nekādā veidā ārēji nav tikuši pamudināti uz to. Vienlaikus narkotikas pēdējā gada laikā piedāvātas arī 31% no tiem jauniešiem, kuri tās šajā laika posmā nav lietojuši. Tātad – viņi no šīs iespējas atteikušies.

Salīdzinoši reti vērojamas situācijas, kad sievietes būtu atteikušās no piedāvātajām narkotikām. Tādējādi var apgalvot, ka uz sievietēm šādi piedāvājumi iedarbojas vairāk nekā uz vīriešiem. No tām sievietēm, kuras nav saņēmušas piedāvājumu pamēģināt narkotikas par velti, savas dzīves laikā tās lietojušas tikai 11%, savukārt no vīriešiem, kuri nav saņēmuši piedāvājumu bez maksas pamēģināt narkotikas, tās lietojuši 41%. Tas apliecina, ka vīriešiem cēloņi narkotiku lietošanai biežāk rodami spēcīgā iekšējā motivācijā, iespējams, pārdzīvojumos un emocionālās pretrunās, kas liek viņiem meklēt narkotiskās vielas un tās iegādāties. Savukārt sievietēm dominējošie ir ārējie vides faktori – draugu vai paziņu izteikts piedāvājums pamēģināt narkotikas, kam noraidījums visbiežāk neseko. Tas vēlreiz apliecina

mērķtiecīgu selektīvu profilakses pasākumu nepieciešamību narkotiku lietošanas izplatības samazināšanā jauno sieviešu vidū, kaut arī šobrīd sievietes kopumā piedāvājumus pamēģināt narkotikas saņēmušas nozīmīgi retāk nekā vīrieši (pēdējā gada laikā šāda veida piedāvājumi izteikti 53% vīriešu un 44% sieviešu).

Tas, ka narkotikas ļoti bieži piedāvātas gan par maksu, gan bezmaksas jauniešiem, kuru ienākumi mēnesī ir 500 vai vairāk latu, apliecina, ka narkotiku dīleri šajā sabiedrības grupā saskata labus potenciālos pircējus, kuriem attiecīgi varētu nodrošināt cenas ziņā dārgāku izklaides narkotiku, proti, kokaīna piedāvājumu.

Ņemot vērā, ka narkotiku piedāvājums ir ļoti daudzveidīgs un nelegālās atkarību izraisošās vielas ir salīdzinoši viegli pieejamas lielākajai jauniešu – izklaides vietu apmeklētāju daļai, būtiski ir stiprināt jauniešu motivāciju atteikties no narkotiku lietošanas. Tas nozīmē, ka, pastāvot labi organizētam narkotiku tirgum, stratēģiski svarīgi ir ieguldīt līdzekļus ne tikai narkotiku apkarošanā, bet arī profilaktiskā un ārstnieciskā darbā pieprasījuma samazināšanai. Atsevišķu narkotiku izplatīšanas punktu vai pat tīklu izskaušana narkotiku lietošanas izplatību nemazina, ja vien nav izveidojusies pārliecinoša iekšēja motivācija šīs vielas nelietot. Savukārt jauniešus var motivēt, organizējot mērķtiecīgus profilakses un ārstniecības pasākumus.

Aktivitātes izklaides vietās narkotiku izplatības ierobežošanā

Pētījuma ietvaros intervētie izklaides vietu vadītāji nosaukuši sekojošas aktivitātes, kas tiek īstenotas klubos narkotisko vielu izplatības samazināšanai:

- *aktivitātes, ka vispārēji saistītas ar izklaides vietas darbību* - īpaši apmācīti apsardzes darbinieki, kluba apmeklētāju mērķauditorijas izvēle, kluba telpu un interjera izveidošana, klubā dominējošās mūzikas stila izvēle un īpašas kluba „cenu politikas” izstrāde, nosakot salīdzinoši augstu ieejas maksu, kas jāmaksā atkārtoti, ja vēlas no kluba iziet, ļoti dārgs ūdens u.tml.
- *ar tiešu kluba apmeklētāju kontroli saistītās aktivitātes*, stingri kontrolējot gan apmeklētāju ielaišanas procesu klubā, gan pārraugot situāciju kluba telpās.

Taču, neskatoties uz veiktajām aktivitātēm, izklaides vietās narkotiskās vielas ir pieejamas un tiek lietotas. Veiktais pētījums apstiprina, ka tādi klubos īstenotie pasākumi, kā „cenu politikas” izstrāde, mūzikas stila izvēle un apmeklētāju mērķauditorijas izvēle, kas pēc klubu vadītāju domām nodrošina narkotisko vielu lietošanas samazināšanos, faktiski rezultātus nesniedz, jo, izvēloties turīgāku apmeklētāju mērķa grupu, tiek nodrošināta plašāka spektra narkotiku aprīte klubā. Diskusijā ar jauniešiem secināts, ka narkotikas ir pieejamākas tajās izklaides vietās, kurās apgrozās ārzemnieki, tālād maksātspējīga publika, kas piesaista attiecīgi narkotiku tirgotāju uzmanību.

Nespēju izkontrolēt narkotiku ienešanu un lietošanu izklaides vietā klubu vadītāji pamato ar to, ka:

- narkotiku izplatīšana ir attīstījies ļoti nopietnā līmenī, ar to saistāma organizētā noziedzība un ārkārtīgi lieli finanšu apjomi;

- ja apmeklētāju ir skaitliski ļoti daudz, visus nav iespējams rūpīgi pārmeklēt,
- turklāt daudzas narkotikas ir tāda formāta, kuru var paslēpt jebkur,
- narkotikas tiek lietotas īsi pirms ieiešanas klubā, līdz ar to viņu iedarbība pie ieejas vēl nav sākusies.

Savukārt kā būtiskākie trūkumi narkotiku izplatības izklaides vietās apkarošanas jomā norādīti:

- o Pēc profilakses speciālistu un policijas darbinieku domām – (a) ļoti lielā naktsklubu skaita dēļ (īpaši Rīgā) šāda veida nakts izklaides iespējas kļūst pārāk viegli sasniedzamas un pieejamas; (b) nepietiekošas kontroles dēļ klubos apmeklē jaunieši, kuri vēl nav attiecīgajā vecuma grupā; (c) neefektīvs likumdošanas normu īstenošanas ikdienas dzīvē kontroles mehānisms;
- o Saskaņā ar izklaides iestāžu vadītāju viedokli – tās ir nepilnības narkotiku apkarošanas politikas īstenošanā: (a) ierobežotas narkotiku lietotāju kontroles iespējas (praktiski vienīgā metode – ekspertīze) un (b) nepietiekama policijas darbinieku kapacitāte.

Jaunieši, kuri apmeklē izklaides vietas, diskusijā norādījuši, ka klubos pie ieejas pārsvarā tiek īstenota formālā pārbaude jeb *face control*, līdz ar to gan nepilngadīgo iekļūšana izklaides vietās, gan arī narkotiku ienešana klubā nav problemātiska. Lai iekļūtu klubā atbilstošu vecumu nesasniegusi persona vai arī lai ienestu narkotikas, parasti tiek izmantotas tās stundas, kad ir liels apmeklētāju pieplūdums. Tādējādi pētījums ļauj secināt, ka kontroles pasākumu efektivitāte un likumdošanas normu īstenošana, pirmkārt, ir atkarīga no klubu apsardzes profesionalitātes un godaprāta un, otrkārt, no izklaides vietu vadības politikas situācijai atbilstošu apmeklētāju kontroles mehānismu izvēlē. Jaunieši norādījuši, ka atsevišķos klubos ir tādi apsardzes cilvēki, kuru dežūras laikā nepilngadīgajiem nav iespējams iekļūt izklaides vietā un kuri arī pievērš īpašu uzmanību apmeklētāju pārbaudei. Taču, tiklīdz šo apsardzes cilvēku dežūra beidzas, iekļūšana klubā neesot problemātiska. Tas apliecina izklaides vietu apsardzes darbinieku nozīmi arī narkotiku izplatības ierobežošanā. Jābilst, ka narkotiku lietotāju kohortas pētījums identificējis apsardzē nodarbinātos kā vienu no profesiju grupām, kurā strādājošie paši salīdzinoši bieži lieto narkotikas. Tādēļ, lai arī tiešu pierādījumu šajā pētījumā tam nav, tomēr pastāv iespēja, ka narkotiku ienešanai klubos tiek izmantoti dažādi bartera mehānismi ar klubu apsardzi, īpaši, ja narkotiku izplatīšana notiek organizēti. Šī iemesla dēļ izklaides vietu vadītājiem būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība apsardzes cilvēku izvēlei un pārbaudei pirms pieņemšanas darbā. Efektīvs kontroles mehānisms var būt, piemēram, regulāras ekspertīzes veikšana apsardzes darbiniekiem narkotisko vielu lietošanas fakta pārbaudei.

Savukārt, lai klubu vadība spētu apliecināt labo gribu cīņā ar narkotiku izplatību izklaides vietās, nepieciešams definēt sadarbības mehānismus un īstenot izklaides vietu, profilakses speciālistu un policijas sadarbības projektus. Tas sekmētu gan starptautiskā praksē pārbaudītās vides stratēģiju pieejas iedzīvināšanu Latvijā narkotiku izplatības ierobežošanai izklaides vietās, gan arī kalpotu kā noteikta kontroles forma izklaides vietu vadības rīcībai cīņā ar narkotiku izplatību. Eksperti pētījumā atzinuši, ka Latvijā manāmi pirmie iedīgli Eiropā populārajai vides stratēģiju pieejai (aktīva sadarbība starp izklaides vietu īpašniekiem un jomas speciālistiem –

policistiem, profilakses speciālistiem, pašvaldībām utt.). Šajā sakarā kā veiksmīgi īstenoti pasākumi narkotiku izplatības ierobežošanai minēti policijas reidi masu izklaides pasākumos un iespēja sekojoši plašsaziņas līdzekļos sniegt informāciju par to rezultātiem.

Stratēģiskas rīcības nepieciešamību apliecina arī tas, ka, domājot par situācijas izmaiņām nākotnē, izklaides iestāžu vadītāji bijuši visai skeptiski un prognozējuši narkotiku problēmas palielināšanos.

Citas aktivitātes narkotiku izplatības ierobežošanā

Analizējot citas veiktās aktivitātes narkotiku izplatības ierobežošanā, pētījumā intervētie eksperti pozitīvi novērtējuši savu darbu gan universālās, gan selektīvās profilakses jomā. Turpretim jaunieši, kuri apmeklēja izklaides vietas, šādam vērtējumam nepiekrīt un uzskata, ka profilakses aktivitātes tomēr ir salīdzinoši vāji organizētas.

Vērtējot īstenoto profilakses pasākumu efektivitāti, par ļoti veiksmīgu ekspertu vidū atzīta interaktīva pieeja universālās un selektīvās profilakses jomā, veicot diskusijas ar jauniešiem, grupu darbu un jauniešu kā turpmāko profilakses speciālistu (Jauno līderu) apmācību. Jaunieši, kuri piedalījušies pētījuma ietvaros organizētajā diskusijā, par šādām aktivitātēm nav bijuši informēti, taču atzina to par veiksmīgu pieeju, kuru vajadzētu popularizēt un īstenot plašākās jauniešu grupās. Kā citus formas un satura ziņā veiksmīgus risinājumus selektīvās profilakses jomā jaunieši atzīnuši:

- multiplikācijas filmas par narkotiku lietošanu demonstrēšanu. Pēc jauniešu domām pārliecinošu motivāciju nelietot narkotikas radījis tas, ka filmā atainotas reālas dzīves situācijas un atspoguļoti reāli cilvēku tipāži;
- klipa „Esi brīvs!” demonstrēšanu. Jauniešus uzrunājis tas, ka klipā netiek moralizēts, tiek aprakstīta pieredze, kas tomēr vairāk ir negatīva nekā pozitīva.

Vairākas profilakses jomā organizētas aktivitātes jauniešus apmierinājušas formas ziņā, taču ne saturiski. Par aktivitātēm, kas jauniešus neapmierina, lietoti apzīmējumi „*kaut arī ir skaidrs, ka narkotikas ir kaitīgas, tie, kas stāsta par tām, daudz mēlo*”, „*tantes stāsta*”, „*informācija omām*”, „*iedzen paranoju*” u.tml. Aktivitātes, kurām pēc jauniešu domām nepieciešams pārdomāt saturiskos risinājumus, ir :

- skolās organizētie lekciju kursi par narkotiku lietošanu un informācija bioloģijas stundās. Jaunieši piekrīt, ka šādi lekciju kursi skolās ir ļoti nepieciešami, jo daudziem tas ir galvenais informācijas ieguves avots par narkotiku kaitīgumu. Taču jaunieši vēlētos, lai informācija netiktu atspoguļota tendenciozi, lai par šīm problēmām vairāk runātu paši jaunieši vai arī personas, kuras ārstējušās no narkotiku atkarības. Tas radītu lielāku uzticību sniegtajai informācijai;
- informācija par narkotikām internetā. Jaunieši uzskata, ka, lai arī interneta mājas lapās ir atrodama informācija par narkotiku kaitīgumu, tomēr populārākās no tām (piemēram, narcomania.lv) vairāk domātas pedagogiem un vecākiem. Jauniešu vērtējumā trūkst tādu interneta portālu par narkotikām, kur informāciju

apkopotu un izvietotu paši jaunieši. Tas, ka jauniešiem ir iespēja moderatoru vadībā mācīties un līdzdarboties, tika novērtēts kā viens no efektīvākajiem risinājumiem narkotiku profilakses jomā;

- informācija par narkotikām masu medijos. Jauniešu vērtējumā informācija par narkotikām masu medijos tiek sniegta ļoti pretrunīga, tādēļ pastiprinātu uzmanību būtu nepieciešams pievērst informācijas plūsmai medijos;

Vērtējot savu darbu gan universālās, gan selektīvās profilakses jomā, pētījumā intervētie eksperti runājuši arī par aktuālākajām problēmām – nepietiekošo finansējumu izstrādāto programmu īstenošanai, izglītības sistēmas pasivitāti un profilakses pasākumu ierobežotajām pieejamības iespējām reģionos, īpaši lauku rajonos.

Ieteikumi

Lai gan policijas darbinieki un profilakses speciālisti bijuši līdzīgās domās, tomēr uzsvēruši, ka ar pareizu valsts pozīciju, kas neaprobežojas ar populistiskiem saukļiem, un adekvātiem finanšu resursiem gan profilaksei, gan kontroles darbam narkotiku izplatības problēmu var ļoti būtiski ierobežot.

Efektīvākie makro-līmeņa pasākumi situācijas risināšanā:

- noteikta rīcība, kas vērsta uz izklaides industrijas sakārtošanu;
- programmas „No narkotikām brīvi klubi” iniciēšana, kuras ietvaros tiktu īstenoti sekojoši pasākumi:
 1. Apmācības klubu vadītājiem un klubu apsardzei par to, kā identificēt personas narkotisko vielu reibumā;
 2. Regulāras apaļā galda diskusijas klubu vadītājiem, policijas un profilakses darbiniekiem par situāciju narkotiku lietošanā, veiktajiem pasākumiem un risinājumiem, kā samazināt narkotiku pieprasījumu un piedāvājumu izklaides vietās;
 3. Ekspertīzes klubu apsardzes darbiniekiem, pārbaudot narkotiku lietošanas faktu;
 4. Kopā ar klubu apsardzi un policiju organizētas pārbaudes stundas pie ieejas klubā tajos laikos, kad ir lielākais apmeklētāju pieplūdums;
 5. Uzlīmes pie klubu durvīm „No narkotikām brīvs klubs”;
 6. Informācijas izvietošana klubos par to, kur vērsties pēc palīdzības ar narkotiku lietošanu saistītos jautājumos;
 7. Tematiskie pasākumi klubos „Nē – narkotikām”.
- pārdomāta jaunatnes politika, jaunieši un ģimene kā prioritāte;
- likumdošanā iestrādāto normatīvu efektīva īstenošana ikdienas situācijās, īpaši saistībā ar sodiem narkotiku tirgoņiem un izklaides vietu vadītājiem;
- uz dažādām grupām vērsts universālās un selektīvās profilakses darbs – situācijas pozitīvu izmaiņu garants. Pozitīvi novērtējot izstrādāto un apstiprināto nacionālo narkotiku apkarošanas programmu, uzsvēta nepieciešamība tās ietvaros paredzētajiem pasākumiem piešķirt finansu līdzekļus.